
De winter van de
Belgica
Willy Schuyesmans

Over dit boek

Willy Schuyesmans, journalist en jeugdauteur, was als kind al geboeid door de verhalen over de Belgische zuidpoolexpeditie van commandant de Gerlache in 1896. Voor de realisatie van *De winter van de Belgica* deed hij heel wat onderzoekswerk, onder andere in het Scheepvaartmuseum in Antwerpen.

In een eerste deel wordt de geschiedenis van de expeditie verteld vanuit het standpunt van matroos Jan van Mirlo, die de hele drie jaar durende reis meemaakte. De Belgica raakte vast in het poolijs en de bemanning was verplicht er te overwinteren. Pas tegen het einde van de volgende zomer konden ze uit de grip van het ijs ontsnappen.

Een tweede deel ontsluiert de wetenschappelijke kant van de zuidpoolexpeditie. Aan boord werd heel wat baanbrekend onderzoekswerk verricht. De bemanning keerde terug met stapels waarnemingen en tonnen stalen over het toen nog onbekende en mysterieuze continent. Bij hun terugkeer werden ze niet voor niets als ware helden onthaald.

Willy Schuyesmans

De winter van de Belgica

Met een voorwoord door Dixie Dansercoer

COLOFON
DE WINTER VAN DE BELGICA
ISBN 978-94-913-6179-1
D/2013/Willy Schuyesmans, uitgever/
NUR 300 342

De eerste druk van *De winter van de Belgica* verscheen in 1993 bij uitgeverij Altiora/Averbode onder het wettelijk depotnummer D/1993/39/06.
In 2005 werd een uitgebreide versie van *De winter van de Belgica* heruitgegeven door uitgeverij Davidsfonds/Leuven onder het wettelijk depotnummer D/2005/0240/05.

Website: **www.schuyesmans.be**
E-mail: **willy@schuyesmans.be**

Dit boek won in 1995 de Karel Barbierprijs (periode 1993-1994) voor een historische roman geput uit de eigen geschiedenis. Deze prijs wordt tweejaarlijks uitgereikt door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL).

Aan Rita, die op het idee kwam

Met dank aan:

- Dree Peremans van de *Fundacion Patagonista* die zijn talrijke boeken ter beschikking stelde;

- Camiel Van Reeth van het *Nationaal Scheepvaartmuseum* in Antwerpen, die mij wegwijs maakte in de rijke bibliotheek van het museum;

- Rob Bijnsdorp, kapitein van het zeilschip *Pride of Mother Sea*, die mij de glorie van de zeilvaart liet proeven.

Dit boek werd in 1995 bekroond door de *Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* met de **Karel Barbierprijs** voor een historische roman geput uit de eigen geschiedenis.

Voorwoord

De pioniers van de poolsaga's leven in mijn verbeelding voort als gezellige geesten die me bij de Organisatie en uitvoering van mijn eigen poolexpedities steeds opnieuw motiveren.

Gezagvoerders die een groots opgezette expeditie bedachten en hun schip zonder vrees doorheen onbekende wateren moesten leiden. Wetenschappers die nieuwsgierig de moeilijkste opdrachten uitvoerden in extreme condities. Maar ook de gewone matroos die zich door het toeval liet leiden naar het hart van Antarctica, waar mensen onder elkaar leerden mens te zijn.

Het verhaal van Jan Van Mirlo, eeuwige optimist en joviale snaak, geeft een onverwacht luchtig tintje mee aan de anders zo zwaarmoedige expeditieverhalen. Auteur Willy Schuyesmans heeft duidelijk gekozen voor een menselijke benadering van de epische ontdekkingsreis van onze Belgische held Adrien de Gerlache. En ik ben er erg blij mee! Natuurlijk, de organisatie en uitvoering van groots opgezette expedities vormen een complexe samenhang van financiële beslommeringen, logistieke Organisatie, wetenschappelijk onderzoek en een resem aan bijbehorende noodzakelijkheden. Maar het totaalconcept steunt op één peiler en dat is de mens.

Zonder samenhorigheid en wederzijds vertrouwen houdt een schip nooit haar juiste koers aan. Zonder nederigheid en zelfopoffering slaag je er niet in terug veilig thuis te komen.

De Belgica heeft een opmerkelijke toon gezet voor de expedities die na Adrien de Gerlache zouden komen en (ver)gaan. De combinatie ontdekking-wetenschap zou nog heel veel toekomstige avonturiers

motiveren om heel ambitieuze poolreizen te ondernemen.

Maar laten we ook nooit de harde werkelijkheid vergeten: een poolexpeditie blijft een verschrikkelijk grote uitdaging. Zelfs vandaag vervagen alle technologische snufjes en de beste poolkledij in de white out wanneer de bijtende kou je in haar greep heeft of wanneer honger en eenzaamheid zich opdringen. En toch, wanneer je doorheen de aanvallen van het polaire milieu het kleurenpalet van wit kunt ontdekken en oog krijgt voor de subtiele pracht van de ijs- en sneeuwcreaties, stel jeje onmiddellijk bloot aan een microbe die er niet leeft. Die poolmicrobe, waarvoorje thuis geen medicijn vindt, is de lokroep van het ijs.

Dixie Dansercoer
www.circles.cc

Deel I

Jan Van Mirlo, ontdekkingsreiziger

De loteling

Drie jaar naar de bliksem. Ik wist het meteen toen ik nummer zes uit de trommel haalde. Lager kon bijna niet. En die gendarme maar grijnzen.

'Vooruit, loteling, laat uw naam opschrijven aan de tafel.'

Ik een loteling. Ik kon het niet geloven. Drie jaar naar het leger. Ik, die altijd zo voor het geluk geboren was. Dat kon niet zijn. Daar moest en zou ik onderuit geraken.

'Naam?'

'Jan Van Mirlo', zei ik.

'Geboren?'

'De twaalfde juli 1877.'

'Waar?'

'Wel, thuis, hier in Antwerpen, in 't Schelleken aan de Rijkenhoek.'

Die vent wilde nog van alles weten, maar ik luisterde allang niet meer. Het was druk op het plein. Overal slenterden jonge mannen rond en uit de cafés klonken vreugdekreten van de gelukkigen die zich eruit hadden geloot. Ik ging onder een boom zitten en las de oproepingsbrief die de gendarme me had toegestopt. Dat ik me op de eerste september naar de kazerne van Mechelen moest begeven om aldaar ingelijfd te worden in... Ik schrok wakker: 1 september al, geen volle twee maanden meer! En hoe moest het dan met de broodronde? En met Blaffer? Moe-Toke kon geen knechtje betalen om met de hondenkar te rijden. En Martje? Zou ik Martje dan nog zien? Ze was nog maar twee maanden mijn lief. Ik moet toegeven dat ik al veel meisjes had gehad, maar Martje was toch anders.

Ik zuchtte en stapte de kroeg van Sylvietje binnen. Pas op, ik ben geen drinker. Daar heb ik te veel ellende voor gezien met Va-Pier, die

soms zo lazarus thuiskwam dat heel de bakkerij naar jenever stonk en ik, als pukkel van veertien, de oven moest stoken en het gerezen deeg erin schuiven. Maar die nacht heb ik gezopen van pure triestheid dat ik soldaat moest worden.

Hoe ik ben thuisgeraakt... ik weet het niet. Ik herinner me nog vaag een ruzie tussen een rijke luis, die zijn loting wilde afkopen voor zestienhonderd goudfranken en een jonge kerel die ze de Socialist noemden. Die vond dat gesjacher schandalig en riep dat de loting afgeschaft moest worden en dat elk gezin, rijk of arm, één soldaat moest leveren. Iedereen klapte in de handen en ik vond ook dat hij gelijk had. Maar als ik op dat moment zestienhonderd goudfranken had bezeten, ik zou me zonder aarzelen hebben vrijgekocht. Zo dacht die rijkaard er ook over. Maar toen ze dreigden zijn broek af te trekken en zijn oproepingsbevel in zijn kont te steken, vluchtte hij naar buiten.

Sylvietje goot een nieuwe jenever in met een torentje. Ik hoefde niet eens te betalen, want ik was een van de sukkelaars die erin was geloot en iedereen wilde me troosten. Rond vier uur ben ik thuisgebracht door een agent die mij op de Grote Markt had zien staan pissen tegen het stadhuis. Va-Pier was al aan het bakken en Moe-Toke had geen oog dicht gedaan, want dat was toch mijn gewoonte niet. Ik hoefde al niets meer te zeggen. Ze wist dat ik erin geloot was en zelfs met mijn zatte kop zag ik haar tegen de tranen vechten als ze eraan dacht hoe ze die drie jaar zou moeten doorkomen. Mijn zus Netje was nog te jong om de broodronde te doen. En een knecht betalen? Waarvan?

Drie uur heeft ze me laten slapen, die goeie Moe-Toke. Toen ze mij om zeven uur wakker maakte, rook ik de sterke koffie die ze anders alleen maar 's zondags zette. Samen met Netje had ze Blaffer al ingespannen en zelfs het brood hadden ze al in de kar geladen. Ik werd op slag nuchter van schaamte. Ik durfde haar zelfs geen zoen te geven, omdat ik wist dat ik nog naar de jenever stonk. Ik goot de hete koffie

naar binnen, mompelde dat ik nooit of nooit meer zou drinken en wankelde naar buiten, waar Blaffer hijgend op me wachtte.

Het was een prachtige julimorgen en de koele wind deed me goed. Ik reed langs de kaaien naar het Kiel en dan naar Hemiksem, want ik begon mijn ronde altijd op het verste punt en zakte vandaar weer af naar de stad. Mijn kop bonsde als een stoommachine. Gelukkig maar dat Blaffer blindelings de weg kende, want ik zat te slapen op de bok.

'Wat nu, Jan? Niet goed geslapen?'

Mijn klanten waren dat niet van mij gewoon. Ik maakte altijd met iedereen grapjes en klabetterde de hele dag.

'Zwijg, Trees, ik heb me erin geloot.'

''t Is niet waar, Jan!'

Zo ging het overal. Hoe minder brood er in mijn kar lag, hoe meer medelijden ik opstapelde. Ik was alweer bijna thuis, toen ik een van mijn laatste broden verkocht aan Sus van 't Elzenveld, een oude zeeman. Bij een storm in de Golf van Biskaje was hij een arm kwijtgeraakt door een losschietende kabel. De reder, lang de kwaadste niet, had hem met een kleine rente aan de wal gezet, maar Sus vrat zich op van heimwee naar de zee en liep elke dag werkeloos langs de dokken om de geur van de geteerde touwen niet te vergeten, zoals hij zelf zei. Sus wist beter dan de waterschout wat in de haven gebeurde.

Toen ik hem van mijn ongelukkig lot vertelde, schoten zijn ogen vuur.

'Blijf hier toch niet zitten, Jan,' zei hij. 'Trek eruit. Ga naar zee. Laat die landrotten gaarstoven in hun eigen vet. De zee, dat is het ware leven, jongen. Je moet eens gaan kijken in het Amerikadok. Daar is eergisteren de Noorse driemaster aangekomen die de Gerlache gekocht heeft om ermee naar de zuidpool te trekken. Het schip heet de Belgica en ik ben er bijna zeker van dat hij nog een paar pikbroeken nodig heeft.'

'Naar de zuidpool? Is dat die Adrien de Gerlache die daar al zoveel

jaren over spreekt?'

'Ja,' knikte Sus, 'maar deze keer is het menens. Hij heeft wat geld van de regering losgekregen en daarmee heeft hij in Noorwegen een oude walvisvaarder gekocht. Die heeft hij helemaal laten opkalefateren en ik denk dat hij zo snel mogelijk wil vertrekken.'

Naar de zuidpool? Dat klonk in elk geval veel beter dan naar het leger. Ik had er wel oren naar. Ik haastte me naar huis, waar Va-Pier al grommend stond te wachten met een tweede lading nog dampende melkbroden. Ik zei nog niets van mijn plannen, laadde mijn kar vol en vertrok. Ik had mijn ronde nog nooit zo snel afgewerkt. Als ze niet vlug genoeg de deur opendeden, legde ik het brood gewoon op de stoep en reed verder. Op de middag was ik mijn laatste brood kwijt en ik dreef Blaffer in de richting van het Noordkasteel.

Ik kon de masten van de schepen al zien en mijn hart sprong tot in mijn keel van pure opwinding. De zee! Je kunt niet geloven wat die voor mij betekende. Bij ons op 't Schelleken was ik op twee minuten lopen van de Schelde. Als kind al zat ik urenlang op een bolder te kijken naar het laden en lossen van de schepen uit de hele wereld en in mijn dromen zag ik mezelf aan het roer staan van zo'n bark met klepperende zeilen.

Zodra ik de kade van het Amerikadok opreed, zag ik de Belgica liggen. Het kon niet missen. Ik was op slag verliefd op dat schip. Het was veel kleiner dan ik gedacht had, maar het was zo mooi gebouwd, zo rond, zo sterk en, hoewel het er zwaar uitzag, toch zo sierlijk. Tussen de andere, veel grotere zeilschepen die er aan het lossen waren, viel het op als een buldog tussen de windhonden. Het was grijs geschilderd, met crèmekleurige biezen. De boeg was versterkt met tien centimeter dikke balken van taai, maar meegevend groenharthout. De eigenlijke voorsteven was bezet met Zweeds staal, klaar om het ijs van de zuidpool te trotseren.

Een lichtmatroos was het dek aan het schuren. Een beer van een

vent, maar hij zag er nog piepjong uit. Ik stopte de hondenkar en beval Blaffer te gaan zitten. Ik liep het schip langs, van de boegspriet tot de achtersteven. Het was hooguit dertig meter lang. Zou de Gerlache met zo'n scheepje de zuidpool willen veroveren? Sterk genoeg leek het wel. Maar zo klein!

'Hé, matroos, gaan jullie daarmee naar de zuidpool?' riep ik.

De jonge pikbroek scheen me niet te begrijpen. Maar ik had vaak genoeg met zeelieden gepraat om me uit de slag te trekken. Ik schakelde meteen over op een mengelmoes van zowat alle talen van zeevarende naties in Europa. En ja, hoor, we begrepen elkaar. Ik kwam erachter dat hij Noor was en Johan Koren heette. Hij was de kajuitjongen.

'Kunnen jullie sailor gebruiken? Me seaman.'

'Ask the capitão. Zou kunnen, possible. Monstert juist een lichtmatroos af. Sein Vater ist gestorven en hij wil moeder geen twee jaar leave alone. Zit nu bij capitão om terugreis te regelen.'

'Dan wacht ik wel even', zei ik en ik klom aan boord.

Ik liep over het dek, liet mijn hand over het want glijden, rook aan het vers geverniste hout en trachtte de zware sloep in zijn hengsels te laten schommelen. Het was een mooi schip. In mijn dromen zag ik het al op de golven dansen, terwijl ik, met mijn voeten stevig in de paarden van de ra, de zeilen vastsjorde. Ik zag mezelf al op de uitkijk staan, zoekend naar maagdelijke kusten, waar nooit eerder een onbehouwen matroos voet aan wal had gezet. Ik wist dat ik eindelijk het doel van mijn leven voor me zag: ik wilde ontdekkingsreiziger worden. Dit was mijn kans. Ik klom een halve meter in het want omhoog, zette mijn hand boven mijn ogen en riep uit volle borst: 'Land in zicht!'

Koren, die intussen zijn zwabber weer had opgepakt en op het voordek bezig was, keek verbaasd op en kreeg bijna de slappe lach, toen hij mij nieuw land zag ontdekken op de kade van het Amerikadok.

'Zot', riep hij. 'Met you à bord, gaan we hier nog lachen!'

Op hetzelfde moment duwde een matroos met een plunjezak op zijn schouder de deur open die naar de officierskajuiten op het achterschip leidde. Haast gelijktijdig dook achter hem een officier op. Ondanks zijn onberispelijk uniform en zijn in fijne puntjes gesneden snor, maakte hij meteen een heel menselijke indruk.

'De capitão!' riep Johan Koren halfluid.

Ik sprong uit het want en liep op hem toe.

'Commandant, ik ben Jan Van Mirlo, lichtmatroos en ik wil ontdekkingsreiziger worden. Mag ik u mijn diensten aanbieden? Ik ben niet groot, maar ik kan hard werken en ik ben sterk. Als het moet sla ik een ijsbeer morsdood met mijn blote handen.'

Commandant de Gerlache glimlachte, duidelijk verrast door mijn directe aanpak. Heel even aarzelde hij en zei toen: 'Un instant. Ik moet even de terugreis gaan regelen voor die matroos. Over een half uurtje ben ik terug. Dan zal ik u ontvangen. En, à propos, aan de zuidpool zijn geen ijsberen. A tout à l'heure!'

Toen riep hij Johan Koren bij zich en droeg hem op mij intussen het schip te tonen. Nog wat onwennig wees Koren me vanuit de kuil de kajuiten van de officieren aan, de kombuis, de machinekamer en het laboratorium voor de wetenschappers die mee naar de zuidpool zouden varen. Alleen het driehoekige vooronder achter de boegspriet liet hij me uitgebreid zien. Aan weerszijden tegen de scheepsromp waren hier zestien kooien voor de bemanning, telkens twee boven elkaar. In het midden stonden twee grote, vaste tafels naast een stevig vastgeschroefde kachel. Tegen de fokkenmast aan hing een piepkleine wastafel met een minuscuul spiegeltje erboven. Dat wordt dringen als ze zich hier met z'n zestienen tegelijk moeten wassen, dacht ik meteen.

Rond de tafel zaten een paar matrozen te kaarten. Johan Koren stelde ze aan me voor. Tollefsen, de bootsman, was de oudste. Verder waren er de scheepstimmerman Johansen, de zeilmaker Knudsen en de

blonde reus Wiencke, lichtmatroos. Het waren allemaal Noren, die de Belgica vanuit Sandefjord naar Antwerpen hadden gevaren. De rest van de bemanning zou hier worden aangemonsterd. De jongens waren er al zo zeker van dat ik met hen zou meevaren, dat ze dat meteen wilden vieren met jenever. Mijn nog verse gelofte aan Moe-Toke indachtig - het bonzen in mijn achterhoofd was trouwens nog niet helemaal over - weigerde ik beleefd, maar beslist.

Op dat moment hoorden we voetstappen op het dek en even later de stem van de Gerlache, die aan Koren vroeg of de nieuwe lichtmatroos er nog was. Ik rende naar boven, gevolgd door de matrozen.

'Zo,' zei de Gerlache, 'jij wilt dus mee naar de zuidpool?'

'Als het u belieft, commandant. En u zult er geen spijt van hebben, want ik ben een echte paradijsvogel, een geluksbrenger, een mascotte. Ik denk dat u mij wel zult kunnen gebruiken in die ijskelder.'

De Gerlache keek geamuseerd. Zijn oogjes twinkelden, maar toch vroeg hij met een heel ernstige stem: 'Ben jij je wel bewust van de grote aanpak van deze expeditie? Het wordt niet zomaar een pleziertochtje. Heb je al gevaren? Ken je iets van zeilen?'

'Alles', antwoordde ik met een zelfverzekerdheid waar ik, eerlijk gezegd, zelf een beetje van schrok.

'Zozo, bewijs het me. Klim eens in het kraaiennest.'

De matrozen gniffelden. Mijn ogen gleden langs de grote mast omhoog. Helemaal bovenaan, ik schat zo'n dertig meter boven het water, hing een ton van wel twee meter hoog. Daar moest ik naartoe. Ik keek nog even de commandant aan om te zien of hij het wel meende, liep naar het want en klom, behendig als een aap, naar boven.

Hoogtevrees heb ik nooit gehad. Vorig jaar nog was ik op een avond met een zak vol roet en mijn trompet boven op het trapgeveldak van ons huis aan 't Schelleken gekropen. Daar had ik zolang op mijn instrument gespeeld zonder me te laten zien, tot het beneden voor de

bakkerij vol volk stond. Het Schelleken, de Rijkenhoek en zelfs een stuk van de Oever en de Kloosterstraat waren leeggelopen. Iedereen wilde zien waar die muziek vandaan kwam. Toen er naar mijn zin genoeg volk stond, kwam ik ineens te voorschijn en keerde de zak met roet om. Dat had je moeten zien! Enfin, om maar te zeggen dat ik geen hoogtevrees heb.

Het want liep tot ongeveer halverwege de mast. Vandaar werd het moeilijker, want ik moest nu loodrecht langs de mast omhoog klimmen tot aan het kraaiennest. De bodem van de ton was half scharnierend gemaakt. Ik klapte het luik op en hees me omhoog. Binnenin was het kraaiennest met dikke schapenvachten gecapitonneerd. Ineens besefte ik wat een karwei zo'n simpele klim moest zijn bij stormweer op zee. Zonder die schapenvachten kwam je na een wacht bont en blauw naar beneden.

Ik stak mijn kop boven de rand van de ton uit en bij de matrozen op het dek steeg een gejuich op. Ik zag hoe de Gerlache langzaam knikte. Was het door de aanmoediging van de zeelui, of dacht ik dat de commandant er nog niet overtuigd genoeg uitzag? In elk geval kreeg ik ineens een zotte ingeving. Ik klom boven op de rand van de ton, pakte die stevig beet en ging op mijn handen staan. Het schip schommelde lichtjes en mijn voeten raakten bijna de wapperende wimpel van de Antwerpse Yacht Club. Ik zag met voldoening dat ik indruk maakte. De matrozen stonden doodstil met open mond naar boven te staren. Op de kade bleven een paar mensen kijken. Zelfs Blaffer spitste zijn oren en ik hoorde hem tot boven janken.

'Genoeg gekheid! Kom maar gauw naar beneden!' riep de Gerlache, blijkbaar bang geworden dat ik uit het kraaiennest zou tuimelen.

Lenig als een kat gleed ik naar beneden.

'Goed, Van Mirlo, ik geloof dat ik je kan gebruiken. Kom maar mee naar mijn salon. Dan laat ik je het contract ondertekenen.'

Hij nam me mee naar zijn kajuit, een kleine maar nette kamer achter de bezaansmast, recht tegenover de kombuis. De wanden waren helemaal in timmerwerk uitgevoerd. Er hingen een paar Hollandse schilderijtjes en schetsen tegen en een paar foto's van poolscènes. De Gerlache ging achter zijn schrijftafel zitten en schreef een hele tijd met een gouden vulpen. Ik zat wat bedremmeld te kijken naar zijn kleine, sierlijke handschrift. Maar tegelijk was ik me diep bewust van de belangrijke beslissing die ik had genomen. Hoe zouden Moe-Toke en Va-Pier erover denken? Want zij wisten nog van niets.

De commandant droogde de inkt met een vloeirol en las mij het contract voor.

'Jij bent nog minderjarig, veronderstel ik?'

'Ik word over enkele dagen twintig, commandant.'

'Nog minderjarig, dus. Dan moet je vader hier ook nog een krabbel onder zetten. Breng dit contract een van de volgende dagen binnen. We lichten het anker half augustus, maar er is nog heel wat werk aan boord. Begin dus zo snel je kunt. Nog vragen?'

'Eh, ja, commandant, wat zal ik verdienen?'

Adrien de Gerlache draaide wat ongemakkelijk op zijn stoel. Ik zag meteen dat er wat loos was.

'Ja,' zei hij ten slotte, 'meer dan kost, kleding en inwoning kan ik je niet geven. Dat geldt trouwens voor iedereen, ook voor de officieren. Ik heb elke frank nodig voor de uitrusting van het schip.'

Nu was het mijn beurt om op mijn stoel rond te draaien.

'Dan vrees ik dat ik dat contract niet kan ondertekenen, commandant. Ze hebben mij thuis in de bakkerij nodig voor de broodronde. Als ik geen loon kan afgeven, zitten ze in de puree. En er is eigenlijk nog iets. Ik eh... ik moet de eerste september naar het leger. Ik heb me er gisteren in geloot.'

'Ja maar, Van Mirlo, wat je me nu zegt! Als ik het goed begrijp, wil

je deserteren!'

'Neenee,' haastte ik mij, 'ik wil echt ontdekkingsreiziger worden. Als ik van de zuidpool terugkeer, zullen ze me toch de dood met de kogel niet meer geven, dacht ik zo. Want dan zal ik beroemd zijn.'

De Gerlache kon zijn lach nauwelijks onderdrukken.

'Heb je je oproepingsbevel bij je?'

Ik haalde het opgevouwen briefje uit mijn hemd, streek het glad en gaf het hem. Hij las het zorgvuldig en keek me toen heel ernstig aan.

'Kijk, Van Mirlo, ik voel dat jij geschikt bent voor deze job. Ik geloof in je. Ik zal doen wat ik kan. Ik heb goede contacten met de legertop in Brussel. Ik zal hen voorstellen dat jij je legerdienst doet aan boord van de Belgica. Onder mijn bevel. Denk vooral niet dat je het hier makkelijker zal hebben dan bij het leger. En wat je familie betreft, ik zal je een aanbevelingsbrief meegeven voor madame Léonie Osterrieth. Zij is een van onze belangrijkste weldoeners. Ze heeft ons al matrassen, kussenslopen, bestekken en nog veel meer scheepsuitrusting geschonken en ik weet dat de Belgische Antarctica-expeditie haar nauw aan het hart ligt. Ik zal haar vragen of ze je familie ook financieel kan steunen tijdens je afwezigheid.'

En weer schreef hij een hele tijd. Ik hoorde alleen het krassen van zijn vulpen en het klotsen van het water tussen kade en schip.

'Zo. Ga met je moeder naar mevrouw Osterrieth en geef haar deze brief af. Je weet waar ze woont?'

'Ik denk van wel. Dat prachtige huis op de Meir?'

'Precies. En... bonne chance.'

Blaffer had nog nooit zo snel gelopen en ik bleef hem opjagen tot aan het Schelleken. Het duurde lang voor Moe-Toke en Va-Pier begrepen wat ik van plan was, want ik raaskalde en praatte zo snel dat er kop noch staart aan te krijgen was. Toen ze het eindelijk doorhadden, bleven ze allebei stil zitten, met hun handen in hun schoot. Netje huilde, want het

enige wat zij van het hele verhaal begreep, was dat ze mij lange tijd niet meer zou zien. 'Misschien wel nooit meer', zei ze.

Moe-Toke vond het eerst haar tong en haar verstand terug en begon de argumenten voor en tegen af te wegen. Als ik naar het leger ging, was ik drie jaar weg en bracht ik geen cent binnen. Als ik ging varen, was ik misschien maar twee jaar weg en mogelijk kregen ze dan wat hulp van madame Osterrieth. Ten slotte stond ze heel beslist op, sloeg haar sjaal om en zei: 'Kom, Jan, we gaan.'

Ik geef toe dat ik trilde op mijn benen, toen ik aan het huis op de Meir aan de schel trok. Maar madame Osterrieth stelde me meteen gerust met haar simpele manier van praten en haar lieve blik. Ze las de brief aandachtig, ging even de kamer uit en kwam een paar minuten later weer binnen met de boodschap dat Moe-Toke, zo lang ik op reis was, elke vrijdag een omslag mocht komen halen met daarin het loon voor een bakkersknecht. Moe-Toke was er zo van aangedaan dat ze haar porseleinen kopje met koffie omstootte op het mahoniehouten tafelblad. Maar nog voor madame Osterrieth iets had kunnen zeggen, had ze het met haar sjaal drooggewreven.

Je kunt denken dat wij geen woorden genoeg vonden om madame Osterrieth te bedanken. Zij wuifde alles weg en zei dat wij voor het vaderland een heel belangrijke taak te vervullen hadden. Veel belangrijker dan het grote werk in de Congo, want daar ging het vooral om het eigen gewin. Het ontdekkingswerk aan de zuidpool was pure wetenschap en een dienst aan de mensheid. En daar wilde zij graag haar deel toe bijdragen.

's Avonds wist heel 't Schelleken ervan. In de winkel was het nog nooit zo druk geweest. Iedereen had wel iets nodig en informeerde tussen neus en lippen naar de nieuwbakken ontdekkingsreiziger, die de roem van 't Schelleken over de wereld zou uitdragen. 't Was een warme juliavond en rond zeven uur zaten wel vijftig mannen en vrouwen op de

stoep voor de bakkerij. Er werd gepraat en gezongen.

'En die op 't Schelleken zen geboore
zullen nooit verloore gaan
z'emme malkandere trouw gezworen
om malkandere bij te staan.'

Iedereen was gelukkig, behalve... Martje. Ze zat op mijn schoot en de traantjes liepen langs haar wangen. Ik likte ze voorzichtig weg. Maar het hielp allemaal niet.

Toen het al donker was, ging ik nog een eindje met Martje wandelen langs de Schelde.

'Jan, blijf bij mij', zei ze. 'Ik zal zo bang zijn als je weg bent.'

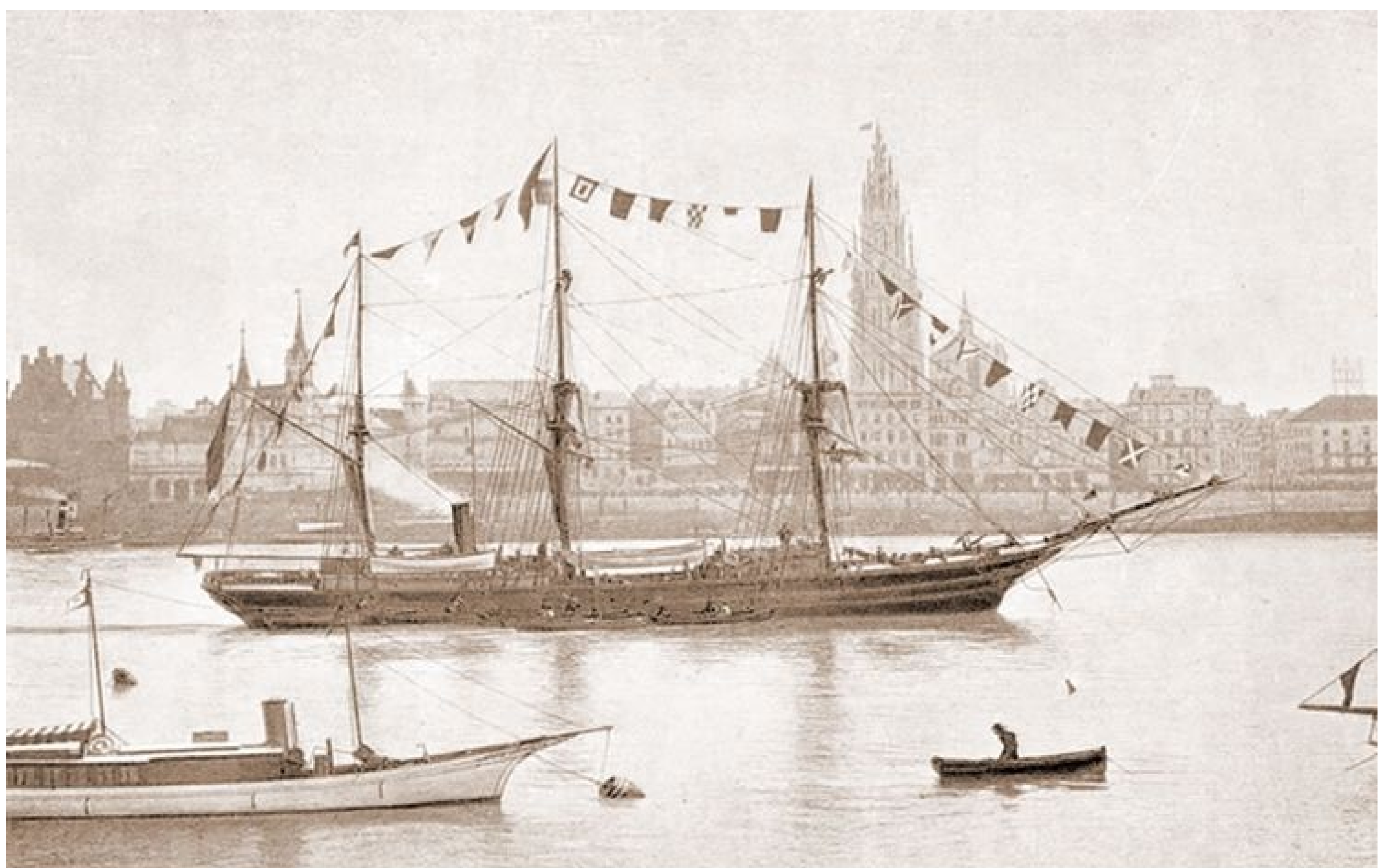
'Maar, Martje toch. Ik zal goed op mezelf passen.'

'Misschien word je wel door ijsberen opgegeten', jammerde ze.

'Niet bang zijn,' antwoordde ik wijsneuzig, 'die zijn er niet aan de zuidpool.'

Ze begon te blèren als een klein kind en toen ik haar zei dat ik heel mijn carrière als ontdekkingsreiziger toch niet kon laten varen voor een vrouw, rukte ze zich los en schreeuwde: 'Als je er zo over denkt, maak ik het af. Salut!'

Ze liep weg. Ik zuchtte diep en haalde mijn schouders op. Ik zou wel nooit een lief kunnen houden. Ik keek naar de lichtjes van de Schelde en droomde van het avontuur dat ik nu wel gauw zou gaan beleven.

De Belgica voor de rede van Antwerpen

De afvaart

Maandag, 16 augustus 1897. Dat is een datum die ik nooit meer zal vergeten. Daags tevoren al had ik afscheid genomen van Moe-Toke, Va-Pier, Netje, Blaffer en de vele vrienden van 't Schelleken. Ik had mijn plunjezak allang ingepakt, maar op het laatste moment moest ik hem weer openmaken, want ik was mijn trompet vergeten. In stoet brachten ze me naar de Belgica. Ik gaf mijn ouders en mijn zus nog een klinkende zoen en sprong toen vlug aan boord, want ik voelde mijn ogen nat worden en daarbij, 't was hoog tijd.

Een uurtje later voer de Belgica het Amerikadok uit en ging voor anker liggen midden op de Schelde, vlakbij het botenhuis van de Yacht Club. Ik kende het schip nu al goed, want de voorbije maand had ik elk vrij moment aan boord doorgebracht. In de voorlaatste week had ik een knechtje opgeleid om de broodronde over te nemen. Hij was zo snugger en ik zo haastig dat ik hem al na drie dagen alleen liet rijden en zelf naar de Belgica trok.

De bemanning was intussen zo goed als compleet. Behalve de Noorse matrozen waren in het vooronder nog wat pikbroeken van verschillende nationaliteiten bijgekomen. Er waren vijf Belgen bij: Louis Michotte, Willems, Dumont, Van Damme en Gustje Dufour. Michotte kende ik een beetje. Hij was de zoon van hotel Saint-Antoine op het Groenkerkhof naast de post. Een echte avonturier, die een tijd schermmeester was geweest bij het vreemdelingenlegioen, tot een kameel hem een duim had afgebeten. Hij werd onze steward.

Gustje Dufour was van een ander kaliber. Een keiharde Walenkop uit Mons, die het vertikte een woord Vlaams te spreken. Dat moest hij nu juist tegen mij doen, ik, flamingant eersteklas en vurige aanhanger van

onze eerste burger Jan Van Rijswijck. Dufour had zijn kooi versierd met een vlaggetje waarop de Waalse haan kraaide. Prompt had ik met mijn laatste centen in de vlaggenwinkel op de Minderbroedersrui een splinternieuw Vlaams Leeuwtje gekocht. Het had mij een fortuin gekost, maar ik verkneukelde me er nu al in zijn gezicht te zien, als ik de Vlaamse Leeuw zou hijsen aan de zuidpool.

Behalve de matrozen, sliepen ook de machinisten bij ons in het vooronder. Eerste machinist Rik Somers was een Brugse zot, die kon liegen dat hij het zelf geloofde. Zijn snater stond nooit stil en hij kon in zijn eentje een heel regiment amuseren. Zijn helper, tweede machinist Max Van Rysselberghe, was een lieve, lange krullenbol uit Elsene. Hij zag er een beetje tenger uit, niet meteen het type dat je op een zuidpoolboot zou verwachten. De derde machinist heette Daems en was een reus van een vent, maar om een of andere reden stond hij me niet aan.

Het officiersdek was intussen ook zo goed als volgelopen. Naast Adrien de Gerlache, onze commandant, stond zijn rechterhand kapitein Georges Lecointe. Nog een Antwerpenaar, maar dan van de Franse slag. Hij kon eigenlijk alleen maar goed vloeken in het Vlaams. Zijn vader gaf les aan het Atheneum op het Gemeenteplein. Zelf had hij gediend in het Franse leger, maar het zuidpoolavontuur had hem daar weggelokt.

Onze tweede luitenant was een Noor. Hij heette Roald Amundsen, een echte Viking met een wollige snor. Verder was er onze brombeer Juul Melaerts, derde luitenant en Brusselaar. Nog een die geen woord Vlaams over zijn lippen kreeg. Maar ik wist dat hij het verstond en dus deed Jantje tegen hem zijn mondje alleen in het Vlaams open.

En dan waren er nog de geleerden. Rare kerels, precies zoals je je geleerden voorstelt. De ene was een Pool met sluik achterovergekamd haar, een rafelige baard en een brilletje van ijzerdraad. Hij heette Henryk Arctowski, specialist in stenen, sneeuw en wolkenkunde. De andere was een Roemeen en heette Emile Racovitza, kenner van beesten en planten.

Hij had een ragebol en lachte als een hinnikend paard. De normaalste van de drie was Miel Danco, Mechelaar en luitenant bij de Belgische artillerie. Onze commandant kende hem al van op school, maar had hem pas na lang zagen willen meenemen, want Danco had een zwakke gezondheid. En dan zo'n reis meemaken! Maar goed, hij had zich gespecialiseerd in magnetische opmetingen en die zouden we wel nodig hebben om de zuidpool te vinden. 't Was in elk geval een stille, brave jongen.

Zo sliepen we in de nacht van 15 op 16 augustus alle vierentwintig voor het eerst op ons schip, midden op de rivier. Ik had de late wacht en stond in gedachten verzonken naar de lichtjes van de Schelde te kijken, toen de commandant nog even de brug kwam inspecteren.

'Eh bien, soldaat Van Mirlo, comment ça va?'

Hij noemde mij soldaat en terecht. Hij had het inderdaad voor mekaar gekregen dat ik mijn dienst aan boord van de Belgica mocht doen.

'Alles in orde, commandant.'

'Besef je dat jij de enige Belgische soldaat-marinier bent, Van Mirlo?'

Ik glimlachte. Zo had ik het nog niet bekeken.

'Morgen zijn we weg, Van Mirlo, weg naar de zuidpool. Eindelijk.'

Hij liet zijn blik over de Schelde glijden. Ik zei niets, maar voelde dat we allebei hetzelfde dachten: hoelang zou het duren voor we de Schelde en de Lievevrouwetoren terug zouden zien? Twee jaar? Drie jaar? Misschien wel nooit. Toen richtte de Gerlache zich op, wenste mij nog een goede wacht en verdween in zijn kajuit.

De volgende morgen werd ik vroeg gewekt, want rond tien uur zou het tij gunstig zijn om uit te varen. Vanaf acht uur stroomde al veel volk op de kade samen om ons uit te wuiven. Ik wist dat Moe-Toke, Va-Pier en zonder twijfel ook Martje op de uitkijk stonden, maar vanop de Schelde kon ik hen niet onderscheiden.

Rond negen uur zag de kade zwart van het volk. De Brabo kwam op ons toe varen en meerde langszij de Belgica. Er stapten zoveel hoge heren en dames op ons scheepje over dat ik bijna vreesde dat het zou zinken. Er werden handen geschud en domme vragen gesteld over ijsberen. Onze officieren wrongen zich in bochten om iedereen uitleg te geven over het werk aan boord. Er werd vooral veel Frans gesproken.

Ik stond met de andere matrozen op het voorschip en keek proestend naar dikke dames in lange jurken. Met angstige gilletjes stapten ze van het op en neer deinende dolboord van de Brabo op de Belgica over. Voor ons, matrozen, had dat chique volk overigens weinig belangstelling. Hooguit stak zo'n oude heer, net voor hij van boord ging, vanop een veilige afstand zijn hand omhoog om ons goede vaart te wensen.

Alleen Léonie Osterrieth kwam gemeend vriendelijk op ons af. Ze herkende me zelfs nog en zei: 'Wel, Van Mirlo, hou je taai, jongen. 't Is voor het vaderland, maar ook voor jezelf.'

Ze trok haar witte kanten handschoen uit en schudde elke matroos lang en stevig de hand. Ik zag dat ze ontroerd was.

Tegen tienen was iedereen weer overgestapt op de Brabo, behalve een paar familieleden en naaste vrienden van de Gerlache die nog een eindje met ons mee zouden varen. Om tien over tien ratelde de ketting rond de ankerlier en liet de kapitein de stoomfluit blazen.

Op dat teken had blijkbaar iedereen gewacht. Op de kade ging gejuich op dat aanzwol als een orkaan. Tegelijk begon de beiaard van de Lievevrouwetoren feestelijk te klingelen. De muziekkapel die voor het Steen stond opgesteld, speelde het volkslied en vanaf het fort daverden kanonschoten door de lucht. Bijna vergaten we er ons werk door, zo mooi was het.

We voeren langzaam de Schelde af. Ik had wacht aan het roer en kon dus alles goed zien. De Brabo, de Emeraude en de Telegraaf

begeleidden ons. Ze waren helemaal versierd en al hun seinvlaggen waren tussen de masten gespannen. Een feestelijk gezicht. Ik draaide me om en wuifde nog eenmaal breed naar Antwerpen. De wind sloeg de tonen van de muziekkapel aan flarden. Alleen de beiaard konden we nog lange tijd horen, tot we de bocht in de Schelde gerond hadden.

Maar nog was het feest niet gedaan. Ter hoogte van Doel werden we opgewacht door de Kortenaar, een prachtig stoomschip dat koningin Wilhelmina van Nederland ons tegemoet had gestuurd met haar beste wensen. Ze vuurden eenentwintig saluutschoten af en de commandant liet zich met een sloep naar de Kortenaar varen om de kapitein te bedanken.

Rond drie uur in de namiddag waren we ter hoogte van Vlissingen. De Brabo kwam weer langszij liggen en iedereen die niet mee wilde naar de zuidpool, stapte van boord. Léonie Osterrieth haalde nog een koffertje te voorschijn, gaf het aan de Gerlache en drukte hem op het hart dat hij het pas mocht openmaken met Kerstmis. Toen de Brabo eindelijk wegvoer, kroop de Gerlache in het kraaiennest en volgde het schip tot zelfs zijn scherpe ogen het niet meer konden zien.

Opeens beseften we hoe stil het was op de Belgica. Iedereen deed zwijgend zijn werk, maar was met zijn gedachten nog thuis. Ons avontuur was nu echt begonnen.

Tenminste, dat dachten we. Tot plots Rik Somers, onze machinist, uit de machinekamer naar boven kwam gestormd. Stukken aan de motor! Hoe dat mogelijk was, heb ik nooit begrepen. Een maand lang had het schip proefgedraaid en was elk schroefje en stangetje nagekeken. Niets aan te doen. In plaats van op volle kracht het zeegat uit te stomen, voeren we op halve kracht, als een bange kustvaarder, naar de haven van Oostende.

De Gerlache was nors en voelde zich vernederd door zo'n valse start. Hij snauwde zijn bevelen. Maar toen we de haven van Oostende

binnenvoeren, klaarde zijn gezicht op. Aan de kade lag het prachtige koninklijke jacht, de Clémentine.

'Aanmeren langs de Clémentine', beval hij.

'Aanmeren langs de Clémentine', herhaalde Lecointe voor de roerganger.

De Gerlache grinnikte. Dit was zijn kans. Maandenlang had hij vruchteloos geprobeerd Leopold II voor zijn expeditie warm te maken. Hij had brieven geschreven naar het hof, boodschappen laten overbrengen via de legerstaf, hij was zelfs de secretaris van de koning persoonlijk gaan opzoeken, maar zonder resultaat. De Gerlache begreep het niet. Leopold II was altijd de eerste om een expeditie te steunen. Had hij Stanley niet naar de Congostroom gestuurd? Daar had hij een fortuin in gestoken. Waarom had de koning dan geen greintje interesse voor een Belgische Antarctica-expeditie? Zelfs als hij er geen geld voor overhad, kon er toch wel een koninklijke aanmoediging af, dacht onze commandant.

Maar de koning was niet aan boord van zijn jacht. Van de bemanning hoorden we dat hij twee dagen later verwacht werd. De volgende morgen begon Rik Somers de machine uit elkaar te gooien, terwijl Van Rysselberghe en Lecointe eropuit gingen om een vervangstuk te kopen.

Daags daarna, de achttiende, gonsde het koninklijk jacht van de drukte. Rond negen uur kwam de koning met een sloep aan boord van de Clémentine. De Gerlache had ons met zijn allen op het voorschip opgesteld. Leopold II ging aan de reling staan en vroeg wie de commandant was op ons schip. De Gerlache trad naar voren, salueerde en even later klom de koning bij ons aan boord. Hij liet zich op het hele schip rondleiden en vroeg uitleg over de wetenschappelijke apparatuur. Toen gaf hij iedereen een hand en sprak elk apart een paar bemoedigende woorden toe. Eerst de officieren, dan de matrozen. Hij had de hele tijd

Frans gesproken, maar toen hij bij mij kwam, zei ik: 'Sire, als Vlaming geef ik er de voorkeur aan Nederlands te spreken.'

De koning gaf mij een vriendschappelijk klopje op mijn wang en antwoordde: 'Dat is je volste recht, kameraad.'

Ik zag hoe Lecointe en de Gerlache elkaar veelbetekenend aankeken en ik verwachtte me al aan een uitbrander achteraf, maar ze hebben er nooit een woord over gezegd.

Toen we op de 21e eindelijk klaar waren, deserteerden twee matrozen. De bangeriken. Toch had dat ook een goede kant. Onze commandant zocht naar vervanging en vond op het laatste nippertje een piepjong studentje natuurkunde. Hij was Pool, heette Antek Dobrowolski en wilde zelfs als gewoon matroos meevaren. Maar omdat hij toch wat gestudeerd had, mocht hij al gauw onze geleerden helpen.

Op 23 augustus om acht uur 's avonds zijn we dan eindelijk vertrokken. Een sleepboot trok ons tot buiten de haven en gaf ons over aan de zwaar rollende golven. In de donkere nacht zagen we nog lang de zwaaiende vuurtoren van Oostende. En toen ik in mijn deinende kooi kroop, wist ik dat we dit keer voorgoed vertrokken waren.

Neptunusfeest op de evenaar

De overtocht

Wat is er mooier dan een zeilschip dat met bolle zeilen naar het zuiden vaart? Ik had van mijn leven nog niet zo genoten. We moesten hard werken, dat wel. Trek maar eens zo'n grootzeil omhoog. Daar had je spieren voor nodig. En bij het brassen vocht je tegen de wind die de touwen in je handen deed snijden. We liepen onze wacht aan het roer of in het kraaiennest en maakten schoon schip met emmers zeewater die we aan lange touwen omhoog hesen. We leerden de grillen van de wind kennen en maten zijn kracht af aan het schuim op de golven. We lazen in de wolken als in een prentenboek en wisten welk weer ons te wachten stond.

's Avonds, na de maaltijd, maakten we plezier in het vooronder. Johansen speelde op zijn harmonica en ik op mijn trompet, of we luisterden naar de gedempte klanken van het automatisch Gavioli-orgeltje, die vanuit het officiersvertrek over het schip dwarrelden. En we zongen natuurlijk. Eens de Golf van Gascogne voorbij hadden we prachtig weer en goede wind. Dan zaten we 's avonds voor op de bak onze zeemansliederen te zingen tot de wacht van acht, terwijl de officieren op de brug een glaasje dronken. De Noren zongen hun weemoedige wijsjes en ik onze vrolijke Vlaamse, zoals het Kerelenlied:

'En al eet ie maar kaas ende wrongel ende broodt
al slaapt ie op stro en op riet
vri als 'n volen 'n kent ie geen nood
en ie lacht 'r d'hartekoppen uut.'

Al gauw zongen de Noren mee in het Vlaams en ik zong met hen in

het Noors. Alleen een Walenkop als Dufour bleef schaapachtig zitten kijken. Om hem te pesten, zong ik er altijd nog ons strijdlied van 't Schelleken achteraan:

'Lank leve janvanrijzewijk
da zingen wij ier allegelijk
in de vierde wijk.'

Vanaf Funchal op Madeira begon het echt warm te worden. Bij ons in het vooronder ging het nog, maar in de hutten steeg de temperatuur soms tot 55°C. Dat kwam natuurlijk doordat alle naden en kieren gebreeuwd en dichtgesmeerd waren zodat ze aan de zuidpool niet te veel koude zouden doorlaten. Maar ja, een goede poolreiziger moet eerst eens doorbakken worden.

Op 4 oktober passeerden we de Franse viermaster Antoinette uit Duinkerke. We neigden onze vlaggen bij wijze van groet en er werd over en weer geroepen van 'Vive la Belgique en zijn moedige ontdekkingsreizigers' en 'Vive la France'. We voeren de Antoinette op de motor voorbij en vroegen of we ze soms een eindje moesten slepen. Maar dat namen de Fransen niet. Even later haalden ze ons met volle zeilen in en was het hun beurt om te lachen.

Zo'n ontmoeting brak de verveling op zee. Soms voeren we dagen aan een stuk zonder één ander schip te ontmoeten. Het leek wel of de zee leeg was. Wij volgden de aloude zeilroutes, maar er waren hoe langer hoe minder zeilschepen. De stoomboten volgden een heel andere zeeweg, want ze hoefden zich van de wind niets aan te trekken.

Op 6 oktober staken we de evenaar over. Dat was pas een feest! Naar goede gewoonte moesten alle opvarenden, die nog niet eerder over de schreef geweest waren, door Neptunus gedoopt worden. En dat doopfeest kan tellen. Ik trachtte ze nog wijs te maken dat ik al eens

eerder in het zuidelijk halfrond was geweest, maar ze geloofden me niet en ik kon natuurlijk mijn diploma van Neptunus niet voorleggen. Dus moest ik er ook aan geloven.

Dagen tevoren zag je de anciens, die al wel aan de andere kant van de evenaar waren geweest, staan fluisteren of prutsen in een hoekje. Op de grote dag, toen de commandant vanaf de brug het teken gaf dat we de evenaar hadden bereikt, stapten ze vanonder de voorsteven het dek op, alsof ze zo uit het schuim van de zee opdoken. Eerst Neptunus, met zijn lange, witte baard van uitgerafeld touw. Verder waren er madame Neptunus, Manitoe de Indiaan, Figaro de Barbier, Cupido de Spuiter en een troep Zoeloe-gendarmen. Sommige nieuwelingen hadden zich verstopt in hun kooi of onder een streng touw, maar de Zoeloe-gendarmen zochten in de verste uithoeken van het schip tot ze iedereen te pakken hadden.

Een voor een werden we te grazen genomen. Figaro de Barbier nam een pispot vol witsel en smeerde er ons hele hoofd mee in. Met een groot houten scheermes werden we vervolgens geschoren en daarna door Cupido de Spuiter met de waterslang weer schoongespoten. Toen gooiden ze ons in een gespannen zeildoek vol roet, waarna we weer werden afgespoten en in een ander zeil gesmeten met een mengsel van krijt en zeewater. Je kunt je voorstellen hoe we eruitzagen. Ten slotte moesten we nog spiernaakt een grote ton met wijwater in, waarin Neptunus ons onderdompelde tot we bijna verzopen. Pas dan pakte hij zijn albatrospen en schreef onze nieuwe naam op ons diploma. Bij mij schreef hij: 'Gij zult heten Sirouki-zoon-van-de-zengende-sirocco, zo helpe mij God allemachtig.' En daar zette iedereen, die al eerder over de schreef was geweest, zijn handtekening onder.

Nadien was het feest en de commandant had voor elk van de nieuwgedoopten een cadeau: een pak Semois-tabak en een Obourgpijp, of vijf boekjes sigarettenblaadjes. Tot laat in de nacht werd er

verbroederd en gezongen. We keken naar de sterrenhemel met zijn duizenden onbekende lichtjes en Lecointe leerde ons de sterren van de zuidelijke hemel. We zouden ze in de komende maanden nog zo vaak zien.

Op 22 oktober landden we in Rio de Janeiro. We zouden er een goede week blijven om er onze voorraden aan te vullen en het schip hier en daar wat te herstellen. We werden er opgewacht door Frederick Cook, een Amerikaan, die onze scheepsdokter zou worden. Hij sprak alleen maar Engels. Dat gaf in het begin wel wat problemen, want enkel onze commandant en derde luitenant Juul Melaerts kenden een mondvol Engels. Cook leek eerst een beetje stijfdeftig, maar we zouden spoedig ontdekken dat hij een heel joviale kerel was.

In Rio werden we feestelijk ontvangen door de Belgische kolonie. Die wilden allemaal op onze boot om toch even op Belgische bodem te kunnen staan. Wat waren ze trots op ons! Ze wilden niet dat wij ook maar iets betaalden. Ze schonken ons een grote Belgische vlag van pure zijde en vroegen of we die aan de zuidpool wilden hijsen.

Voor ons, matrozen, waren het dagen van puur plezier. De officieren moesten naar allerhande officiële ontvangsten. Wij herschilderden intussen de Belgica in grijs en wit. Dat ging goed vooruit en we hielden elke dag veel vrije tijd over. De Belgische kolonie was gek op ons. Meisjes van rond de twintig vochten letterlijk om het voorrecht onze sokken te mogen stoppen en onze kleren te herstellen. Vooral een paar Antwerpse meiden vielen op mijn bruine krullenbol. Ik moest uitgebreide liefdesverklaringen afleggen in het plat Antwerps. En lachen dat ze deden! Je kunt geloven dat wij ons lieten verwennen. We waren twee maanden op zee geweest en hadden al die tijd geen vrouw gezien. Ik had meteen een lief aan elke vinger en dacht aan niets anders meer. Ik was niet de enige.

Onze kok maakte het nog veel bonter. Die had ruzie met heel de

bemanning en slingerde de officieren beledigingen naar het hoofd. En Daems, de derde machinist, maakte stomdronken ruzie in een kroeg en bedreigde Amundsen, die hem wilde komen ophalen, met een revolver. Maar twee dagen later zat hij te wenen bij de Gerlache, die zich liet vermurwen en hem weer aan boord nam, zeker nadat ook Amundsen en de matrozen voor hem waren opgekomen.

Op 30 oktober lichtten we eindelijk het anker in Rio. Ik was er niet kwaad om. Tot op het laatste moment stonden de meisjes met tranen in hun ogen te smeken om bij hen te blijven in plaats van een zekere dood tegemoet te varen. Maar ik wist wel beter. Al dat geduvel en die flauwekul: daar krijgt een matroos maar de kribbekenskoorts van, zoals ze bij ons in Antwerpen zeggen.

Gedreven door de pampero, die felle zuidenwind uit de Argentijnse pampa's, vlogen we naar Montevideo, waar we bloem moesten inslaan. We kwamen er op 11 november aan. Bij de havenmeester lagen voor bijna iedereen brieven te wachten. Ik hield mijn brief een paar dagen in mijn zak, want ik had geen zin in nieuws van over 't water. Wat hadden ze te vertellen: onze kat heeft jongen en Martje heeft allang een ander? Dacht je dat een pikbroek zich daarvoor interesseert?

In Montevideo was er weer heibel met de kok. Hij vocht met een matroos en Lecointe dankte hem af. Maar toen moesten we natuurlijk een nieuwe kok hebben. Een journalist, die lucht had gekregen van ons probleem, probeerde ons te helpen. Zo lazen we de volgende dag in de plaatselijke krant Razon: 'Gevraagd: een kok voor de zuidpool. (...) Zijn culinaire eigenschappen zijn niet zo belangrijk, maar hij moet wel bereid zijn om potvis en zeehond klaar te maken. Bovendien mag hij niet kouwelijk zijn. Op zondag heeft hij vrij.'

Toen we op 14 november Montevideo verlieten, hadden we een nieuwe Zweedse kok aan boord. Maar die was bij de eerste storm een

paar uur later al zo ziek dat hij er alleen nog naar verlangde zo snel mogelijk weer van boord te gaan. Van koken kwam in elk geval niets meer in huis en wie dacht je dat werd aangeduid om hem te vervangen? Precies: Jantje Van Mirlo. Nu, dat heeft niet lang geduurd. Na een paar dagen al was iedereen het erover eens dat ik meer verstand had van zeilen brassen en van de stoommachine dan van het fornuis en er werd een ander slachtoffer gezocht: Van Damme. Veel langer heeft hij het niet uitgezongen, want in Punta Arenas, onze volgende haven, werd hij aan land gezet. Maar daar vertel ik later over.

Intussen voeren we langs de kusten van Patagonië. Op 17 november zagen we onze eerste albatros. De vogel bleef urenlang achter het schip hangen zonder één keer met zijn brede vleugels slaan. Hij zweefde als een vlieger aan een touwtje. Volgens Racovitza dreef hij op een warme luchtstroom.

We hadden dagenlang goed weer en dat is vervelend voor een zeeman, want dan moet hij allerlei klusjes opknappen, zoals poetsen of schilderen. Maar op 29 november keerde de wind. Toen we omstreeks vijf uur 's morgens de Kaap der Maagden passeerden, stak een storm op. Het schip was haast niet te houden. Ik stond aan het roer. Dat was zwaar werk: het roer werd door middel van takels en kettingen met een handstuurrad bediend. Ik kreeg de kramp in mijn polsen van het harde trekken aan de spaken. Maar loslaten mocht niet.

De golven sloegen hoog tegen en over het schip. De masten kreunden. Het zeewater droop langs mijn zuidwester en mijn lange jekker naar beneden. Ik proefde zout op mijn tong. Mijn kameraden waren nog meer te beklagen dan ik. Toen de storm was losgebarsten, hadden ze met veel moeite de zeilen opgebonden, want door die zotte wind viel er geen koers te houden. Het natte touwwerk kletterde tegen het hout. Knudsen en Wiencke moesten tot helemaal vooraan op de boegspriet klimmen om de stagzeilen los te maken. Ze klemden zich vast

aan de netten die aan weerszij van de spriet waren gespannen om de arme pikbroeken van dienst te beschermen. Maar de golven kwamen zo hoog aanrollen dat het stampende schip als van een helling naar beneden gleed, waarbij het voorste stuk van de boegspriet onder water verdween. Drie keer gingen Knudsen en Wiencke kopje-onder, maar ze hielden zich stevig vast aan de netten. Ik hoorde ze tot aan het roer boven de wind uit vloeken. Toen de stags eindelijk geborgen waren, zat het zeewater tot op hun bloot vel en doken ze het vooronder in om te bekomen.

Dufour, onze Walenkop, werd intussen gaargeklopt in het kraaiennest. Bij goed weer en kalme zee was het zalig daarboven, gesteld dat je niet te veel hoogtevrees had. Maar tijdens een storm was het een hel. Het kraaiennest zwaaide erger dan een kermismolen en vooral: het hield niet op. Je zwiepte tien, twaalf meter naar links, naar rechts, naar voren, naar achteren. En je mocht ondertussen je werk niet vergeten. Uitkijken moest je doen, vooral daar in dat kliffenland, waar het ondiep was en overal rotspunten onder water zaten die niets liever hadden gedaan dan de romp van ons scheepje openscheuren.

Ook aan dek stond iedereen op de uitkijk. Vlak naast mij volgde de Gerlache angstvallig de aanwijzingen van Dufour. Bij de boegspriet hield Amundsen de wacht en Lecointe stond bij de grote mast. Hoewel zeeziek, zoals bijna altijd, was onze kapitein zich bewust van zijn verantwoordelijkheid. Zodra hij zag hoe vervaarlijk dicht we bij de rotsen voeren, liet hij Dufour naar beneden komen en nam hij zijn plaats in. Lecointe had echte katogen. Ook in het donker zag hij vlijmscherp riffen, stromingen en zelfs de kleur van het water. Vanuit het kraaiennest hield hij de onderzeese rotsformaties in het oog en gaf mij met zijn armen aanwijzingen hoe ik moest varen.

Zo bereikten we Dungeness Point, de ingang van de Straat van Magellaan, een echt scheepskerkhof. We kenden de verhalen en wisten dat de zeeëngte vol wrakken lag. Toch was het nog een schok toen we

zagen hoe de eens zo prachtige vijfmastbark Cleopatra op zijn zij lag te sterven te midden van zijn losgebroken lading, duizenden kisten met whisky. We werden er allemaal stil van en bedachten dat dit ons ook kon overkomen. Mijn wacht zat erop en ik ging een paar uur maffen in mijn kooi.

Toen we rond de middag de Straat van Magellaan invoeren, ging de wind eindelijk liggen. Gelukkig maar, want ook zonder storm is die Straat berucht voor zijn sterke stromingen die de zwaarste schepen stuurloos kunnen maken. 'Om daar te varen is er een degelijk schip nodig, een ervaren bemanning, goede ankers en kettingen, geduld, activiteit, doorzettingsvermogen en goede ogen.' Zo las de Gerlache ons voor uit zijn Nautische Instructies. Maar alles bij elkaar was het varen daar een verademing na de zware storm van de voorbije uren.

Die namiddag vond een incident plaats dat onze hele expeditie had kunnen doen mislukken. Ik was nog altijd vrij van wacht en liep wat rond op het schip. Rond kwart voor vier ging ik een kijkje nemen in de machinekamer. Ik zat daar wel vaker. Niet alleen was het daar warm, maar de machine zelf boeide mij. De kracht van stoom kunnen beheersen, dat vond ik geweldig.

Toen ik de machinekamer binnenkwam, merkte ik meteen dat er iets mis was. De ketel straalde een vreemde hitte uit, veel heviger dan ik gewend was. Onze derde machinist Daems, dezelfde jongen die in Montevideo zijn revolver had getrokken tegen Amundsen, lag in een hoek op zijn plunjezak te slapen. Ik keek op het peilglas van de stoomketel. Geen druppel water meer te zien. Ik schopte hem wakker.

'Zot, wil je dat de ketel ontploft? Er is geen water meer in.'

Daems schrok verdwaasd wakker, maar begreep vrij snel wat er gaande was.

'Moei je met je eigen zaken', brieste hij. 'En geen woord daarover bij de kapitein of ik vermoord je!'

Toen sprong hij naar de waterkraan en wilde die opendraaien. Maar ik besefte dat zo'n plotse straal koud water de ketel zou kunnen doen springen. Ik dook boven op hem, greep hem bij zijn middel en gooide hem achterover. Het verwonderde mij dat dit zo makkelijk ging, want hij was anderhalve kop groter dan ik. De machinist kwam met zijn hoofd tegen een metalen leiding terecht en bleef buiten westen liggen.

Ik stormde naar boven en schudde Rik Somers, de eerste machinist, wakker. Vloekend en tierend rende die met mij naar de machinekamer. Somers keek koortsachtig naar de drukmeters en draaide toen de waterkraan een heel klein beetje open. Het siste daarbinnen, de druk steeg in een oogwenk tot in het rood en daalde toen weer. Nog een beetje water en zo ging het een hele tijd door, tot de ketel genoeg gekoeld was om er volop water bij te gieten tot het normale peil.

Ondertussen was Daems weer bij zijn positieven gekomen en stond een beetje beduusd in een hoekje naar ons te kijken. Naarmate de temperatuur van het water daalde, bereikte Somers' bloed het kookpunt. Toen hij zag dat de derde machinist er stilletjes trachtte uit te muizen, greep hij hem bij zijn kraag.

'Nietsnut, lamlendeling, straatloper, lamgat! Het schip in de lucht laten vliegen, is dat al wat jij kunt?'

En hij gooide Daems weer als een zak meel in de hoek, terwijl hij bleef vloeken en tegelijk vol medelijden naar zijn geliefde machine keek. Ondertussen waren de Gerlache en Lecointe in het deurgat verschenen. Ze volgden de hele scène zwijgend, maar met boze, niet-begrijpende gezichten. Toen Rik Somers eindelijk stil viel, keek de Gerlache hem recht in de ogen en zei, bijna fluisterend: 'In Punta Arenas gaat hij eruit.'

Muiterij

Twee dagen later, op 1 december 1897, legden we aan in Punta Arenas, een zandige plek halverwege de Straat van Magellaan, waar niet alleen wrakhout van schepen, maar ook veel menselijk wrakhout was aangespoeld. Goudzoekers, ontsnapte of vrijgelaten boeven, aan drank verslaafde rijksambtenaren, ontgoochelde priesters en deserterende matrozen hadden zich hier moeizaam een bestaan opgebouwd. Ze leefden van schapenteelt en bosbouw en hun enige contact met de buitenwereld was de haven. Daar meerden zeil- en stoomschepen uit de hele wereld aan na de verschrikkingen van de Vuurlandse wateren. Ze konden er zoet water tanken en hun voorraden aanvullen in de enige winkel van de stad, waar dan ook alles te koop was. Punta Arenas telde verscheidene hotels en een paar pensions. En er waren huizen vol vrouwen, als rottend zeewier aangespoeld op een windstille plek, stinkend naar zeelui en met koude ogen, waar zelfs de middernachtzon niet in scheen.

Ik stond op de uitkijk aan de boegspriet toen Amundsen de boot de baai binnenloodste. Op zijn teken takelden Johan Koren en ik met de draailier het anker los en lieten het op de bodem zakken. De stuurman zette de schroef nog even in achteruit tot de ankerketting strak gespannen stond en beval toen de sloep klaar te maken.

De matrozen stonden al te dringen om aan land te gaan. Ik had met Johan Koren afgesproken dat we eerst de was zouden gaan doen in het bergriviertje dat we vanaf het schip hadden opgemerkt. Het leek wel of iedereen genoeg had van de Belgica, al hadden we nauwelijks veertien dagen gevaren sinds Montevideo. Maar de kameraadschappelijke sfeer, die de overtocht van de oceaan zo licht om dragen had gemaakt, was de

voorbije weken helemaal verdwenen. Sommigen liepen al dagen stom, anderen maakten ruzie om een prul. Er werd zelfs gevochten. Kapitein Lecointe had zich al openlijk beklaagd over de discipline aan boord. Sinds het incident met derde machinist Daems was het vooronder grondig verdeeld. Ik werd om de haverklap voor verrader uitgescholden, omdat ik Somers erbij had gehaald. Wat had ik dan moeten doen? Het schip laten ontploffen? Ach, er waren er genoeg die voor mij partij trokken: Johan Koren, Wiencke, de oude Tollefsen. Zelfs de Walenkop Dufour, die anders altijd met mij zat te bekvechten, hield nu zijn kop en scheen me gelijk te geven. Hoe dan ook, de sfeer aan boord was grondig verpest en we snakten naar de wal. De Gerlache, die de spanning aanvoelde, gaf ons allemaal verlof om tot 's avonds aan land te gaan. We kregen wat geld uit de scheepskas en vertrokken.

De andere matrozen verdwenen meteen naar de kroegen, maar Johan en ik stapten met onze plunjezak vol wasgoed naar het riviertje. Het ijskoude water spetterde in kleurenbogen van de rotsen. We wasten het korstige zout van onze huid dat water en wind er hadden opgelegd als een roestlaag op een anker.

We waren net begonnen onze eerste hemden te wassen, toen we hoorden giechelen. Drie meisjes, donker en zacht, keken ons spotlachend aan en wenkten. Ik staarde naar hen alsof ik een verschijning zag. Zelfs Johan, die nochtans later dominee wilde worden, liet zijn mond halfopen vallen en likte zijn lippen. Als je wekenlang op zee bent geweest, zou je nog vergeten hoe een vrouw eruitziet...

Ik overlegde met Johan. We bonden al ons wasgoed samen met een touw en maakten dat aan een rotspunt vast. De waterval kon best de was doen zonder dat wij erbij waren. En wij mee met die meisjes!

In de kroeg hingen de glazen jenever als een ketting aan elkaar. We zongen en zoenden en onze geest werd mistig en de zuidpool leek verder af dan ooit. Toen we eindelijk, flink in de wind, weer bij de bergrivier

kwamen om onze was op te halen, hing alleen het touw er nog. We wankelden naar de Belgica. Ik weet zelfs niet meer wie ons met de sloep is komen ophalen. Maar toen ik de volgende morgen in mijn kooi wakker werd, bonsde de kater in mijn hoofd.

De volgende dagen moest er gewerkt worden. De commandant wilde dat het hele schip een grondige beurt kreeg, vooraleer we definitief naar het zuiden zouden vertrekken. De mannen morden wat, maar ze werkten. Onder leiding van derde stuurman Juul Melaerts herstouwden we de lading in de ruimen, want doordat we al een deel van de voorraden hadden verbruikt en hier en daar wat hadden bijgeladen, was het gewicht niet meer gelijkmatig over het schip verdeeld. En in de wilde wateren rond Kaap Hoorn was een onstabiel schip zowat het ergste wat je kon overkomen.

Een andere ploeg keek ondertussen de zeilen en het touwwerk na. Ik kan je verzekeren: er waren kilometers touw aan boord van de Belgica en Lecointe wilde niet dat ook maar één vezeltje uitrafelde of los zat. Weer andere matrozen schuurden het dek en wreven de roestplekken weg die hier en daar het schip ontsierden.

Op 9 december stapte Van Damme naar de Gerlache en vroeg geld om aan wal te gaan. De commandant weigerde aanvankelijk, tot de matroos ermee dreigde op te stappen. De Gerlache gaf toe. Stom natuurlijk. Hij was veel te goed en te zacht. Van Damme lachte triomfantelijk en genoot van zijn overwinning.

Er werd een sloep klaargemaakt en ik was een van de drie roeiers. Behalve Van Damme zou ook kapitein Lecointe meevaren met een of ander astronomisch instrument dat hij aan de wal wilde laten herstellen. Tijdens de overtocht van hooguit vijf minuten werd in de sloep geen woord gesproken. Lecointe meed de blik van Van Damme, die met een brede spotlach op zijn gezicht voor op de boot zat. Zodra we de zandige bodem raakten, sprong hij in het kniediepe water en verdween in de

richting van de kroegen. Lecointe zuchtte. We hielpen hem zwijgend zijn instrument op het droge brengen. Hij beval ons in de sloep te wachten en vertrok.

Meteen brak de discussie los. Willems en Dumont staken hun bewondering voor Van Damme niet onder stoelen of banken. Zoals die tegen de commandant in durfde te gaan! Wij waren allemaal bloodaards, zeiden ze, bangeriken! We lieten ons ringeloren door een zot die ons aan de zuidpool wilde laten omkomen voor zijn eigen waanidee. En ik was nog de grootste bloodaard van al, want ik gaf ze gelijk, hoewel ik wist dat het niet zo was. En toen ze 'foert' zeiden en de sloep in de steek lieten, was ik zo bang dat ik achter hen aan liep, mee de kroegen in.

Ik had haast geen geld bij me, maar we liepen al gauw op Van Damme, die ons hardop lachend omhelsde en onze heldendaad aan de hele kroeg vertelde. Hij trakteerde ons en anderen trakteerden ons en ik begon lichtere benen te krijgen en een zwaar hoofd. Johan Koren vertelde me achteraf dat we twee dagen en twee nachten waren weggebleven. Lecointe was razend geweest, toen hij de lege sloep had gevonden. Hij had moeten roepen en zwaaien naar de Belgica tot Cook en Arctowski hem met de kano hadden opgehaald.

Het enige wat ik me nog van die twee dagen herinnerde, was dat de Gerlache plots voor ons stond. Ik hoorde lachen en iemand speelde accordeon. De Gerlache gaf ons bevel onmiddellijk naar het schip terug te keren. Ik voelde me op dat moment zo misselijk en zag altijd maar Moe-Toke voor mij aan wie ik had beloofd nooit meer te zullen drinken, dat ik niets liever wilde dan terugkeren. Ik hees me met veel moeite overeind en volgde wankelend de commandant. De anderen bleven.

Ik zei het al: de Gerlache was veel te goed. Hij hielp me zelfs aan boord, want ik kon nog amper de touwen vasthouden. Het liefst was ik meteen in mijn kooi gekropen om mijn roes uit te slapen, maar zo goed was de commandant nu ook weer niet. Toen pas zag ik dat langszij de

Belgica een kolenschip lag aangemeerd, de Martha. Johan Koren, Dufour, Knudsen, Wiencke en Van Rysselberghe waren fijne kolen voor het fornuis aan het overladen. Ze zagen pikzwart, maar kwamen duidelijk handen te kort voor dat zware werk.

'Kom mee, Van Mirlo', zei de Gerlache.

Ik volgde hem naar het laboratorium, waar Arctowski, Racovitza en Dobrowolski in een onverstaanbaar taaltje een wellicht hoogst wetenschappelijke discussie hielden. De commandant nam een fles uit het rek. Hij trok de kurk eruit en duwde de fles onder mijn neus.

'Opsnuiven', zei hij.

Ik gehoorzaamde werktuiglijk. Al met de eerste haal wist ik dat het ammoniak was. Te laat. Mijn neus leek open te scheuren en duizend spelden tegelijk prikten aan de binnenkant van mijn schedel. Ik had het gevoel alsof mijn haren rechtop kwamen staan en de tranen spoten uit mijn ogen. Ik zal wel niet op de slag nuchter geweest zijn, maar wakker was ik in elk geval.

'En nu mee kolen laden', beval hij.

Ik sprong in dat kolenschip en wroette als een mijnwerker. Ik begreep dat het niet eens mijn verdiende straf was, maar gewoon mijn werk. Dufour, die ik altijd Walenkop noemde, nam weerwraak en noemde mij Houten Kop. Iedereen lachte en ik lachte mee en de kameraadschap, die de voorbije twee weken zwaar op de proef was gesteld, groeide weer zienderogen aan. We voelden ons zo opgelucht dat we grapten en stoeiden in het kolenstof tot onze ogen in onze zwarte gezichten schitterden als briljanten. En tegelijk met het zweet werd de alcohol uit mijn lijf geperst. Toen het laatste kooltje uit het ruim was gehaald, namen we met zijn allen een duik in het ijskoude water van de baai om het kolenstof van onze verhitte lijven te spoelen. Ondertussen had Louis Michotte, omdat de Zweedse kok uit Montevideo weer ziek was, een heerlijke pot zuurkool met macaroni klaargemaakt, die we tot

op de bodem leegvraten. Recht van tafel rolden we onze kooien in en geen vijf minuten later ronkten we als houtwormen.

We zouden de hele nacht hebben doorgeslapen, maar Van Damme viel een paar uur later met veel lawaai het vooronder binnen. Hij vloekte en tierde, graaide zijn plunjezak vanonder zijn matras en begon die vol te stoppen, niet alleen met zijn eigen spullen, maar met alles wat hem in handen kwam. Hij stak er zelfs zeilgoed in en een splinternieuw met bont gevoerd pak dat voor de koude dagen aan de pool bedoeld was. Op dat moment kwamen Lecointe en Amundsen de trap af. De kapitein zag wat er aan de hand was en trok zijn revolver. Van Damme ging uitdagend boven op zijn plunjezak zitten, stak zijn benen ver vooruit en leunde languit tegen zijn kooi. En warempel, hij sloot zijn ogen en viel prompt in slaap. De kapitein keek onthutst en klom weer naar het dek. Amundsen bleef op de trap zitten om Van Damme te bewaken. Even later slopen Tollefsen en Rik Somers schichtig naar beneden, kleedden zich uit en schoven in hun kooi. Ook zij waren de hele dag zonder vergunning aan de wal geweest en nu met de staart tussen de benen weer aan boord gekomen.

Intussen was iedereen wakker. We zaten half versuft op de rand van onze kooien. Van slapen zou voorlopig niet veel meer in huis komen. Amundsen vertelde ons dat Melaerts, die de commandant eropuit gestuurd had om de weerspannigen terug te halen, bijna een pak rammel had gekregen. Voor de Gerlache was de maat nu vol. Hij was met de kano naar de Magellanes gevaren, een Chileens oorlogsschip dat verderop in de baai voor anker lag. Daar zou hij de hulp van een patrouille soldaten vragen. Hij was blijkbaar vastbesloten de weerspannigen van boord te zetten. Somers en Tollefsen keken naar de toppen van hun tenen en zelf voelde ik mij ook niet helemaal gerust.

Om middernacht kwam de Gerlache aan boord in gezelschap van de politieofficier van Punta Arenas, de scheepsdokter van de Magellanes

en zes gewapende soldaten. Ze hadden Willems en Dumont dronken in een kroeg opgepikt en mee naar de Belgica gevoerd. De commandant gaf ze bevel hun spullen te pakken. Dat deden ze zonder morren, zij het ietwat onvast op hun benen door het dagenlange zwalpen. Toen wekte de Gerlache Van Damme, keerde zijn plunjezak om, haalde er de spullen van de expeditie uit en beval hem opnieuw in te pakken. De hele tijd stond de politieofficier achter hem met getrokken sabel. Van Damme overschouwde de situatie, spuwde op de grond en begon grinnikend zijn spullen te pakken. Toen hij klaar was, ging hij uitdagend voor de commandant staan en sloeg zo'n beledigende taal uit, dat wij ons doodschaamden. Maar de Gerlache zelf vertrok geen spier en bleef hem onverstoorbaar recht in de ogen kijken. Honderd jaar geleden zou de kapitein zo'n matroos hebben laten ophangen aan de mast of minstens hebben laten kielhalen. De Gerlache stak integendeel nog zijn hand uit om afscheid te nemen van het drietal en gaf hun een zilveren pond sterling voor de terugreis. Van Damme draaide minachtend zijn hoofd weg, weigerde de uitgestoken hand, maar griste wel het geld mee. Willems en Dumont reageerden heel anders. Zij hadden allang spijt, maar beseften dat ze niet terug konden. Vooral Willems had duidelijk moeite om zijn tranen te bedwingen en mompelde ons toe: 'Doe niet zo stom als ik, kameraden. Vaarwel!'

De volgende morgen ontbood de commandant eerst de zieke kok bij zich en even later Daems. Ten slotte riep hij de hele bemanning aan dek en zei ons dat hij beslist had zowel de Zweed als Daems aan land te zetten. De kok had sinds zijn aanmonstering in Montevideo nog maar één keer kunnen koken en was de rest van de tijd altijd ziek geweest. Het had weinig zin zo iemand naar de zuidpool mee te nemen. Daems was een ander geval. Die had als derde machinist zo weinig verantwoordelijkheidszin, dat de commandant beslist had ook hem niet mee te nemen.

Ten slotte gaf de Gerlache aan Somers en Tollefsen een vaderlijke vermaning en mij bezwoer hij nooit meer de sloep in de steek te laten. Ik luisterde met mijn hoofd gebogen en besefte dat het hele zuidpoolavontuur voor mij daar al afgelopen had kunnen zijn.

Zo bleven we nog met z'n negentienen aan boord van de Belgica. De commandant liet aan ons de beslissing over of dat genoeg was voor een tocht naar de zuidpool. Het enige alternatief was dat we zouden terugkeren naar Montevideo om daar nieuwe matrozen te ronselen. Dat zou ons minstens een maand kosten en de zomer zou dan al zover gevorderd zijn dat een tocht naar de zuidpool haast niet meer verantwoord was. We besloten met z'n allen het erop te wagen. De oudste matrozen waren gedeserteerd. Wij, jongeren, waren direct bereid het werk over te nemen.

De volgende morgen, het was inmiddels 14 december 1897, lichtten we het anker en stevenden door de woeste kanalen van Vuurland naar Ushuaia, de zuidelijkste nederzetting ter wereld.

Een zwarte Kerst

Je hebt er geen idee van hoe mooi Vuurland wel is. We voeren door het Cockburnkanaal en langs de Brecknockpas. Toen keerden we de steven naar het zuiden en zeilden langs een wirwar van groene eilandjes met rotsige kusten, waarop de branding van de Stille Oceaan stuksloeg. Waar we konden, gingen we aan land. Vooral onze geleerden waren in hun nopjes. Arctowski klauterde de rotsen op met zijn houweeltje en kwam terug met zakken vol stenen. Racovitza verzamelde schelpen, zeesterren en flesjes vol water die hij later in zijn laboratorium aan boord onderzocht. En als hij een vogel zag die hij nog niet kende, probeerde hij hem te vangen. Zo was hij op Kaap Londonderry een halve dag zoet met een vreemdsoortige zwaan. Hij mat de vleugels van het beest op en beschreef zijn verenkleed, zijn zwarte kop en poten.

Soms zagen we op de eilanden een rookpluim, afkomstig van wilde Vuurlanders. Dat was altijd extra spannend. Frederick Cook, onze Amerikaanse scheepsarts, was dan niet te houden. Hij wilde een boek schrijven over de Indianen van Patagonië en Vuurland. Telkens wist hij de Gerlache ertoe over te halen een sloep uit te zetten om contact te leggen met die wilden. Dat was niet eens zo moeilijk. Cook nam zijn dokterstas mee en wist de Indianen gauw duidelijk te maken dat hij hun zieken wilde verzorgen.

Op 21 december voeren we het Beaglekanaal binnen. Overal likten groene, beboste eilandjes als lange tongen het water. Maar het was er gevaarlijk. De eilandjes liepen door onder de zeespiegel en het vergde heel wat stuurmanskunst en geluk om de ondiepten te mijden.

Vlak voor Ushuaia liep de Belgica vast op een rots. Ik was net in het vooronder en voelde de dreun door het hele schip sidderen. Binnen de

halve minuut was iedereen aan dek. Lecointe liet meteen de machine in achteruit zetten en Somers stookte de stoomketel tot de scheepswanden ervan trilden. Na een half uurtje wrikken en wringen kwam de Belgica los zonder schade. We haalden opgelucht adem.

Zo voeren we Ushuaia binnen, waar we van de Argentijnse regering gratis zoveel steenkoolbriketten mochten laden als ons schip dragen kon. Daarvoor moesten we wel een eindje terugvaren tot Lapataia, de kolenhaven. Op 24 december stouwden we elk vrij plekje aan boord en zelfs aan dek vol met kolen. We zagen weer zo zwart als schoorsteenvegers. Het grote verschil met de vorige keer was dat nu ook de officieren meehielpen. Alleen de geleerden en de kok waren van de kolencorvee ontslagen. Wat een dag! De meesten wilden na het werk zo gauw mogelijk in hun kooi kruipen.

Maar in het officiersvertrek speelde het Gavioli-orgeltje de Brabançonne. Het was kerstavond en niemand had daaraan gedacht. De Gerlache en Amundsen hadden, zonder dat iemand er iets van gemerkt had, een kleine kerstboom opgezet en aan dek lagen geschenken klaar. Voor iedereen een anorak, een broek in zeilstof, een IJslandse trui, wanten en een bontmuts. Verder gezelschapsspellen, pijpen, tabaksblazen, boeken, potloden en dekens, allemaal geschonken door onze weldoenster, madame Osterrieth. Voor de staf waren er boeken: Balzac voor Arctowski, 'Trois contes' van Flaubert voor Danco en Lecointe, 'Contes extraordinaires' van Edgar Allan Poe voor Cook, Zola voor Racovitza en 'Uilenspiegel' van Charles de Coster voor de Gerlache. We stonden er verbijsterd naar te kijken, want niemand had zoiets verwacht. De Gerlache riep ons binnen in het officiersvertrek, waar hij voor iedereen een grog had klaargemaakt. In zijn toespraak zei hij dat we op de drempel van ons grote avontuur stonden. Over enkele dagen zouden we een bar en onherbergzaam gebied intrekken om een wetenschappelijke opdracht te vervullen en nieuw land te ontdekken. En

heel misschien zouden we op het vasteland van Antarctica een kamp bouwen, waarin drie of vier van onze mensen de zuidpoolwinter zouden doorbrengen met wetenschappelijke experimenten. De Belgica zou naar Australië doorvaren om daar nieuwe voorraden in te slaan en de onderzoekers de volgende zomer weer op te halen.

Wij kenden die plannen natuurlijk al, maar nu de commandant ze daar uitsprak, aan de rand van de grote ijskelder, maakten ze een diepe indruk. Nu pas beseften we dat er over enkele dagen geen weg terug meer was.

Tot laat in de nacht zaten we samen en dronken en praatten en lachten en we wisten dat we met zijn negentienen een hechte ploeg vormden, die alles aankon en geen uitdaging uit de weg zou gaan.

Schip in nood

Op nieuwjaarsdag 1898 voeren we langs Ushuaia door een rustig Beaglekanaal. Plotseling riep Lecointe, die op de brug stond, naar Racovitza, onze bioloog, dat hij een grote, rare vogel laag boven het water zag vliegen. Het leek wel of hij af en toe onderdook. Racovitza, altijd enthousiast, stormde zijn laboratorium uit en keek in de richting die de kapitein aanwees.

'Maar... dat is geen vogel!' riep onze ragebol. 'Dat is de staart van een walvis!'

Iedereen kwam kijken naar zoveel schoonheid in het water en het prachtige dier leek ons met zijn brede waaierstaart toe te wuiven. Ik wuifde terug en kon maar niet begrijpen dat walvisjagers hun dodende harpoenen in het lijf van zo'n dier konden jagen. Ik hield de op- en neerzwaaiende staartvin in het oog tot ze in het mistige streepje tussen water en lucht verdween.

In de namiddag stak plots een harde wind op. We minderden de zeilen en trachtten de Belgica op de motor door de diepste stukken van het Beaglekanaal te loodsen. We moesten zo ver mogelijk van de eilanden blijven, maar tegen tien uur 's avonds had de nacht de kustlijn helemaal opgeslokt.

We minderden vaart. Tollefsen zat op de voorsteven met het peillood in zijn handen. Onophoudelijk haalde hij het op en liet het weer neer, waarna hij het resultaat naar de commandant riep: 17 meter, 25 meter, 28 meter.

Plots zagen we aan bakboord zeewier drijven. Dat betekende haast altijd ondiep water. Bijna tegelijk riep Tollefsen opgewonden: 7 meter. De Gerlache liet meteen het schip naar stuurboord zwenken, maar het was al

te laat. We peilden met de kiel, zoals hij dat noemde en de Belgica lag vast op een rif. De machine werd volle kracht achteruit gezet. Het water kolkte en brieste rond de schroef, het schip daverde en trilde, maar het verroerde geen vin. We waren gestrand.

De kapitein liet een kano uitzetten en we peilden rondom het schip. We zaten blijkbaar vast op een zeer steil rif, bedekt met nauwelijks 5,5 meter water. Waarschijnlijk raakte onze kiel een uitstekende rotspunt, want de Belgica had maar een diepgang van 5 meter. Een sterke stroming had ons op het rif gedreven.

Tegen drie uur 's morgens - het was afgaand tij - was het water zo gezakt dat de Belgica scheef kwam te hangen. We stutten het schip met ra's aan stuurboord en verankerden het stevig aan bakboord. Rond de middag zou het hoogwater zijn, maar het was weinig waarschijnlijk dat we weer vlot zouden geraken. Ten slotte waren we de voorbije nacht twee uur vóór hoogwater vastgelopen en het hoge tij van middernacht had ons ook niet geholpen. We gingen hulp zoeken in Harberton, dat nu in het ochtendlicht voor ons lag. De kapitein van een lichter was bereid langszij de Belgica te komen liggen, zodat we een deel van de lading konden overladen. Zeven, acht ton briketten, die we met zoveel moeite hadden ingeladen, gingen weer overboord. We pompten ook nog onze hele voorraad drinkwater in zee en lieten alle sloepen te water. We laadden er de zwaarste stukken die aan dek stonden, in over, zodat de Belgica uiteindelijk een dertig ton lichter woog.

Intussen had de wind aan kracht gewonnen en beukten de golven op de houten romp van ons scheepje. Erger nog, de Belgica die nu een deel van zijn lading kwijt was, werd keer op keer door de woeste zee opgetild en op de harde rots neergesmakt. We voelden de dreunen tot in onze maag, telkens opnieuw. Het hout kraakte en splinterde en bij elke dreun verwachtten we het schip te zien splijten of doorbreken. We waren machteloos.

De Gerlache stond ontdaan bij de grote mast en zag zijn hele expeditie naar Antarctica al mislukken voor ze echt begonnen was. Wanhopig liep hij nu eens naar de voorsteven, dan weer naar de kampanje, radeloos zoekend naar een middel om het vernietigende dreunen te laten ophouden. Ik stond bij het roer toen hij zich vlakbij mij schrap zette om weer een dreun op te vangen. Even kruisten onze blikken elkaar. Toen keerde hij zich bruusk af en rende naar zijn kajuit. Ik denk dat hij weende.

Het zou nu gauw afgelopen zijn. We zouden schipbreuk lijden op de drempel van de zuidpool. We konden ons ongetwijfeld redden met de sloepen, maar alles zou verloren zijn: het schip, de lading, de droom. Het was duidelijk dat iedereen er zo over dacht. Kapitein Lecointe, die tussen ons op het achterdek stond om het onvermijdelijke af te wachten, zei plotseling iets tegen Arctowski. Ik kon het niet verstaan, maar ik zag hoe de Pool naar het officiersvertrek liep en even later terugkeerde met de zijden Belgische driekleur die we van de Belgische kolonie in Rio cadeau hadden gekregen. Hij liep ermee naar de grote mast en hees de vlag. Net op dat moment kwam de Gerlache zijn kajuit uit. Ik zag hoe hij op zijn lippen beet, want hij begreep dat de kapitein de vlag had laten hijsen als een laatste eerbetoon aan ons stervende schip.

En kijk, toen gebeurde er een wonder. Een heel hoge golf tilde de Belgica voor de zoveelste keer op. Iedereen zette zich schrap en wachtte op de geweldige dreun die zou volgen. Maar de golf was zo krachtig dat ze het schip meters verplaatste. We gleden in een lange beweging van het rif af. We waren vrij! We staarden elkaar aan, ongelovig en blij tegelijk. De Gerlache keek dankbaar naar Lecointe, die alleen maar glimlachte en zei: 'Het is zondag, commandant, ik heb de vlag laten hijsen.'

Natuurlijk hadden we geen tijd om onze vreugde de vrije loop te laten. We moesten nu keihard werken om het schip niet opnieuw op de klippen te laten lopen. Urenlang waren we bezig met het binnenhalen

van de sloepen. We wilden vervolgens naar Harberton om er onze briketten weer in te laden en onze reservoirs opnieuw met drinkwater te vullen. Maar door het zware weer moesten we onze toevlucht zoeken in de baai van Puerto Toro op Navarino-eiland, aan de overkant van het Beaglekanaal. Pas de volgende middag slaagden wij erin Harberton te bereiken.

De volgende dagen voeren we naar het uiterste oostelijke puntje van Vuurland, de Stateneilanden. Hier zat je letterlijk aan het einde van de wereld: een onherbergzaam landschap met uitgestrekte kolonies pelsrobben en duizenden broedende zeevogels op de kliffen. In San Juan de Salvamento vulden we een laatste keer ons drinkwater aan en zetten op 14 januari 1898 koers naar de Zuidelijke Shetlands aan de andere kant van de Straat van Drake. We lieten de bewoonde wereld voorgoed achter ons.

Man overboord

De oversteek van de Straat van Drake gebeurde zo voorspoedig als een zeeman zich maar kon wensen. Op 15 januari 1898 ontmoetten we een zestal zeilschepen die Kaap Hoorn hadden gerond en nu koers zetten naar het noordoosten. Het waren de allerlaatste schepen die we zagen.

De kapitein liet ons meteen met het wetenschappelijk werk beginnen. Elke dag bleven we enkele keren stilliggen om een peiling uit te voeren. Met de windas werd het peillood aan een dunne stalen draad naar beneden gelaten tot het de bodem raakte. Wij waren de eersten die op deze lijn een reeks peilingen uitvoerden. Vlakbij Stateneiland hadden we een diepte van 296 meter opgetekend, maar dezelfde namiddag al stootte het lood pas op de bodem bij 1.564 meter. Het was duidelijk dat we ons aan de rand van het continentaal plat bevonden. De volgende dagen maten we diepten van over de 4.000 meter.

Op 19 januari zagen we onze eerste ijsberg. We hadden hem al een hele tijd op voorhand voelen aankomen door een plotse daling van de temperatuur en een scherpe, koude wind. We verdrongen elkaar op de brug om de indrukwekkende ijsklomp te zien, waar we op een eerbiedige afstand aan voorbijvoeren.

De volgende dag naderden we land, zoveel was zeker. Stormvogels, sternen, een paar albatrossen en Kaapse duiven cirkelden boven het schip. Rond vier uur doemde in het zuidoosten land op. Kapitein Lecointe schoot een zonnetje met zijn koperen sextant en berekende dat we op 62°11' zuiderbreedte en 61°37' westerlengte zaten, ter hoogte van de Zuidelijke Shetlands dus.

In de namiddag van 22 januari voeren we in de buurt van het eiland Low, toen een verschrikkelijke storm opstak. De Belgica stampte

en rolde tegelijk, werd opgetild en neergesmakt en de golven sloegen met barbaars geweld over het dek. De arme Knudsen had wacht aan het roer en Amundsen was de stuurman van dienst. Voor op het dek hadden wij een deel van de steenkoolbriketten opgeslagen waarvoor we in het ruim geen plaats meer hadden gevonden. Door het zware weer begon die lading vervaarlijk heen en weer te schuiven. Bovendien stroomde het kolenstof gemengd met zeewater in kleverige beekjes samen en verstopte de spuigaten. Amundsen, die zag dat het water aan dek bleef staan, riep Johansen en Wiencke in het vooronder en droeg hen op de spuigaten vrij te maken. Ze trokken hun zeilgoed aan en baanden zich een weg naar het voordek. Wiencke, onze blonde reus, was zich van geen gevaar bewust en sloeg een been over het dolboord om beter bij de spuigaten te kunnen. Amundsen, die vanaf de brug zag wat er gebeurde, riep hem nog toe dat het daar te gevaarlijk was. Maar net op dat moment verscheen aan bakboord een berg van een golf, die het hele voordek schoonspoelde. Johansen klemde zich vast aan de reling en liet het watergeweld over zich heen gaan. Maar Wiencke wankelde, verloor zijn evenwicht en werd door de golf meegesleurd, het kolkende water in.

'Man overboord!'

Het was meer een gil die Johansen slaakte. Maar er is geen ijselijker kreet denkbaar aan boord van een schip en wij, die ons voor het noodweer verscholen in het vooronder, hadden de onheilsboodschap perfect begrepen. In een oogwenk stond iedereen aan dek. Daar spartelde Wiencke in het kielzog. Hij had gelukkig de loglijn kunnen grijpen, die achter het schip in het water sleepte. Hij had nog de tegenwoordigheid van geest om ze een paar keer rond zijn voorarm te draaien, maar het was duidelijk dat hij het geweld van de zee niet lang zou trotseren. Wij grepen de lijn en trachtten ze met man en macht in te halen tot Wiencke zo dicht mogelijk bij het schip dreef. Ik kon zijn wanhopige ogen zien, bemerkte zelfs hoe ze op een bepaald moment wegdraaiden en hij het

bewustzijn verloor. Gelukkig bleef het dunne touw rond zijn arm geklemd.

Kapitein Lecointe had intussen kort overlegd met de Gerlache, bond een touw rond zijn middel bond en vroeg ons hem in het water te laten zakken. Bij dat hondenweer stond zoiets bijna gelijk met zelfmoord, maar de moedige Lecointe liet zich niet afschrikken. Eenmaal in het water greep hij de loglijn en trok Wiencke met een paar stevige halen naar zich toe. De arme jongen was helemaal bevangen door de kou en het watergeweld, maar Lecointe sloeg zijn arm om hem heen en trachtte hem vast te binden met het touw waaraan hij ook zelf vastzat. Helaas, het lukte hem niet gauw genoeg en een briesende golf sloeg hen weer uit elkaar.

Lecointe slaagde er niet meer in bij Wiencke te komen. Dus hesen we hem op, terwijl Amundsen zich klaarmaakte om te water te gaan. Maar op dat moment schoot de loglijn om Wienckes arm los. Hij gleed langzaam weg in de golven en verdronk. Het was alsof wij met Wienckes leven de tol moesten betalen om in deze onbekende gewesten binnen te dringen.

De verslagenheid aan boord was groot. We waren nog maar nauwelijks Antarctica genaderd en hadden al een van onze mannen moeten prijsgeven. Niemand sprak een woord, maar iedereen dacht hetzelfde: zou iemand van ons dit avontuur wel overleven? De kapitein liet de Belgische vlag halfstok hijsen.

Terwijl de storm ging liggen, roken wij voor het eerst de sterke geur van guano, de mest van miljoenen kwakende pinguïns die we nu op de kusten van Low-eiland konden zien. Maar niemand genoot van dit nochtans prachtige spektakel.

Dancoland in de Straat de Gerlache

Een maagdelijke Straat

Met de vlag nog steeds halfstok voeren we op 23 januari de Baai van Hughes binnen. Grahamland kwam in zicht. Hoge bergen doemden aan alle kanten van de baai uit de nevel op. Een paar ijsbergen en besneeuwde eilandjes weerspiegelden zich in het staalblauwe water. Rond halftien 's avonds gooiden we het anker uit vlakbij een eilandje. De Gerlache stuurde enkele mannen met een sloep naar de wal. Na nauwelijks een uurtje waren ze terug met een onvoorstelbare hoeveelheid gesteenten, mossen, korstmossen en pinguïneieren. Maar het leukst van al waren twee jonge, levende pinguïns die Danco gevangen had. We zetten ze aan dek in een open kist.

Het anker werd weer gelicht en met een slakkengangetje, vanwege de mist, dobberden we in de baai rond. Lecointe wilde dat we voortdurend met z'n tweeën op de uitkijk stonden bij de boegspriet. Dat was geen overdreven luxe, want meer dan eens moesten we uitwijken voor een ijsberg.

Tegen de morgen legden we aan bij een eilandje. De hele staf discussieerde wel een half uur, gebogen over de zeekaart in het officiersvertrek. De enige kaart van dit gebied was gemaakt door de Engelse admiraliteit op basis van gegevens die John Biscoe vijftig jaar eerder had verzameld. Hij was toen tot op de kust van Grahamland geweest, maar het was duidelijk dat zijn kaart van geen kanten klopte. Het eiland waar we nu voor anker waren gegaan, stond er in elk geval niet op of lag op de verkeerde plaats.

We haalden het anker weer op en de Belgica zette koers in zuidwestelijke richting. Een paar uur later stootten we op een gletsjer die ons de doorgang versperde. We volgden de baai langs de kust naar het

zuiden toe. Toen deed de Gerlache een geweldige ontdekking die aan boord voor heel wat opwinding zorgde. In plaats van bij Kaap Cockburn uit te komen, zoals dat volgens de kaart van de admiraliteit had moeten gebeuren, ontdekten we aan bakboord een doorgang, zo lang dat we er het eind niet van konden zien. De baai was dus niet gesloten, zoals dat op de kaart stond. Er was op zijn minst een lange, smalle inham, als een poort naar een stuk wereld waar nog nooit eerder een mens was geweest. De Gerlache besliste dat we er zouden invaren en de inham in kaart brengen.

De doorgang bleek veel groter dan we eerst vermoed hadden. Drie weken lang zwalpte de Belgica erin rond, van de ene kust naar de andere. We ontdekten dat het niet zomaar een inham was, maar een heuse Straat die doorgang verleende naar de Stille Oceaan. En wat Biscoe voor Grahamland had aangezien, bestond in werkelijkheid uit een rij eilanden, een archipel.

Het waren drukke dagen. Dankzij de middernachtzon werkten we dag en nacht in ploegen door. We voeren van het ene eiland naar het andere en overal waren Lecointe en Danco druk bezig met het schieten van hoeken en het opmeten van kapen, baaien en posities van bergen. We ontdekten honderden eilanden, die we namen gaven van Belgische provincies zoals Antwerpen-eiland, Brabant-eiland of Liège-eiland. Andere eilanden, bergen of baaien noemden we naar de weldoeners van de expeditie, zoals de Osterriethbergen of de Brialmontbaai. Het grote eiland bij de uitgang van de Straat noemden we met algemene instemming naar onze verdronken kameraad Wiencke-eiland. Recht daar tegenover lag de Baai van Vlaanderen. Je had Dufour zijn kop moeten zien toen hij dat hoorde, want voor de Walenkoppen hadden we geen baaitje meer over, zei ik hem.

In totaal gingen we twintig keer aan land om er wetenschappelijk onderzoek te doen en materiaal te verzamelen. Op de eilanden krioelde

het van de pinguïns, de zeeleeuwen en de pelsrobben en in de Straat zelf zwommen walvissen rond. Eenmaal dook zelfs een orka voor de boegspriet op. En op een keer, toen de Belgica stil lag om een peiling uit te voeren, kwamen er walvissen rond het schip zwemmen. Racovitza ging bijna uit de bol van enthousiasme. Nog nooit had hij walvissen van zo dichtbij gezien. Hij hing dubbelgevouwen over de reling om ze te bestuderen en wees ons de parasieten die op hun rug meereisden. Op een bepaald ogenblik zwom een walvis vlak langs het schip onder Racovitza door en spoot. Onze geleerde deinsde achteruit tot halverwege het dek. Zo'n stinkende adem had hij nog niet eerder geroken, vertelde hij achteraf.

Al bij al waren dat heel mooie dagen. We werkten hard, maar we voelden ons ook voor het eerst echte ontdekkingsreizigers. Alhoewel we nog ver van de eigenlijke zuidpool af waren - we hadden zelfs de zuidpoolcirkel nog niet overschreden - verkenden we toch een uitloper van Antarctica. Bij elke stap wisten we dat wij de eersten waren die daar ooit een voet hadden neergezet. Je kunt dat niet beschrijven. Dat ik, simpele jongen van 't Schelleken, dat allemaal mocht meemaken! De hele zuidpool was van mij. Ik genoot ervan met volle teugen. Ik keek mijn ogen uit aan de duizenden aalscholvers op de rotsen die met hun vleugels open de waterzon aanbaden. En dan ineens, alsof iemand een teken gaf, doken ze met drie, vier tegelijk van de klippen, cirkelden even rond en verdwenen met een plons onder water om met een spartelend visje weer boven te komen.

Af en toe hing een albatros, schijnbaar roerloos, boven het schip, al hadden we er veel meer gezien langs de kusten van Patagonië en Vuurland. Ik had zelf wel een albatros willen zijn en het geheim willen kennen om te zweven, zonder ook maar één keer met mijn vleugels te slaan.

Op een keer landde zo'n albatros op ons schip. Johan Koren gooide

er een zeil over en we staken de vangst in een houten kist. Gemakkelijk was dat niet, want de albatros sloeg met zijn vleugels en trachtte met zijn vervaarlijke haakbek naar onze ogen te pikken. Maar Racovitza was in zijn nopjes. Nu kon hij hem helemaal opmeten en bestuderen. Drie dagen later ontsnapte de vogel. Hij kroop op de reling en liet zich naar beneden vallen om vaart te krijgen. Net boven de papperige ijsbrij, die de hele zee bedekte, kreeg hij genoeg lucht onder zijn vleugels om op te stijgen.

We moesten voortdurend uitkijken voor ijs. Overal in de Straat dreven tamelijk kleine ijsschotsen, die onder onze boeg met een knal in tweeën spleten. Maar meestal voeren we door een ijspap die op de golven op en neer deinde. De ijsbrokjes schuurden langs het schip met een hels gedruis. Zelfs als we voor anker lagen, was het nooit stil. Overal kraakte, schoof en brak het ijs. Soms met knallen als kanonschoten, maar meestal met een hoog, zangerig gerinkel als van stukjes brekend glas.

Af en toe dreef er een echte ijsberg voorbij, soms zo groot als een paleis. Meer dan eens meerden we de Belgica aan zo'n berg en gingen we aan land, of moet ik zeggen 'aan ijs'. Op een keer hadden we een buitenkansje. Boven op zo'n tafelvormige ijsklomp ontdekten we een vijver, een soort meer van gesmolten ijs. Zoet water! Met lange slangen slaagden we erin water over te hevelen naar de Belgica en zo onze voorraad aan te vullen.

Tijdens ons onderzoek van de Straat zetten we meer dan eens een ploeg voor meerdere dagen aan land, terwijl het schip zijn ontdekkingstocht verderzette. Een paar dagen later zouden we de landrotten dan komen ophalen. Zo'n expeditie was een hele bedoening. We moesten met de sloep wel tien keer heen en weer varen door de ijspap, eer de hele uitrusting aan land was: twee sleden, een zijden tent, slaapzakken in rendierhuid, ski's, sneeuwschoenen, petroleumkacheltjes met de nodige brandstof, wetenschappelijke apparatuur, fototoestellen en natuurlijk veel mondvoorraad. Te veel soms. Toen de Gerlache,

Danco, Amundsen, Arctowski en Cook op 30 januari aan de voet van het Solvaygebergte van boord gingen, hadden ze mondvoorraad voor twee weken, hoewel ze zeker niet langer dan acht dagen zouden blijven. Ze wilden vanaf de bergen een snelle oriëntatie doen door de hoeken te meten met eilanden die we eerder hadden ontdekt. De ploeg slaagde erin de noodzakelijkste waarnemingen te doen, maar had zoveel pech met het weer dat ze de meeste tijd dicht bij elkaar in de tent moesten doorbrengen. En waarmee dacht je dat ze de tijd doodden? Met eten. Toen we ze op 6 februari weer oppikten, was hun hele mondvoorraad zo goed als op. Die goeie Michotte, die extra zijn best had gedaan in de keuken om de terugkerende landrotten te verwennen, bleef met al zijn eten zitten, want niemand kon nog een hap op.

Een paar dagen later, op 9 februari om precies te zijn, zetten we diezelfde ploeg kort na de middag af op het eilandje Bob, in de schaduw van eiland Wiencke. Dit keer met een minimum aan uitrusting en zonder mondvoorraad, want we zouden hen een paar uur later al komen ophalen. De Belgica zette ondertussen koers in de richting van de eilanden Lemaire en Bryde, waar we ons wetenschappelijk werk voortzetten. We hadden daar al eerder rondgevaren, maar Lecointe wilde nog een paar metingen controleren die hij voor zijn kaarten nodig had. We waren daar zo druk mee bezig dat we de tijd erbij vergaten. Dat was niet eens zo moeilijk, want zo dicht bij de zuidpoolcirkel bleef het in de nazomer heel laat licht. Toch was het al bijna donker toen we onze vrienden weer ophaalden op het eilandje Bob. Ze dachten dat we hen helemaal vergeten waren en scheurden van de honger. Er werd hartelijk om gelachen en Danco stelde voor de naam van het eiland te veranderen in eiland Honger.

Op 12 februari 1898, na onze twintigste ontscheping in evenveel dagen, verlieten we de Straat. Zowel de staf als de bemanning was trots op het gedane werk. We hadden een onbekende zeeëngte vol eilanden,

gebergten en kanalen ontdekt en volledig in kaart gebracht. Alleen al daarvoor was onze reis meer dan de moeite waard geweest. Maar we wilden allemaal nog verder in het zuidpoolgebied doordringen en hielden zoveel mogelijk een zuidelijke koers aan. Over enkele dagen zouden we de zuidpoolcirkel overschrijden.

De brug van de Belgica onder de sneeuw

Over de zuidpoolcirkel

Het waren hondse dagen. Van 13 tot 16 februari hing er een dichte mist over het drijfijs. Uit de grijze soep doken om de haverklap ijsbergen op. Bovendien ploeterden we in ondiep water vol kliffen. Varen was een gokspel. We liepen dubbele wacht, want er stond altijd een extra uitkijk op de bak aan de boegspriet. In het kraaiennest hield een officier de ijsbergen en rotsen onder water in de gaten. Als je zo een uur op de uitkijk had gestaan, was je bevroren tot in je ribbenkast. Maar wie aan de zeilen moest werken, was nog slechter af. Het ijs op de touwen sneed in je handen tot bloedens toe. Wie aan het roer stond, was nog het minst te benijden. Het rad trok als een losgeslagen paard. De roerganger voelde zijn knokkels scheuren van het harde knijpen in de stangen. En loslaten mocht je niet. Als de officier in het kraaiennest naar beneden schreeuwde dat hij aan stuurboord rotsen in het water zag, moest je het roer vliegensvlug naar links draaien om een botsing te vermijden.

Het schip schudde en daverde en de wind gierde door het touwwerk. Iedereen was zeeziek. Als we dichtbij een ijsberg kwamen, werd het nog erger. De ijzige wind daalde scherp van de berg af en deed het schip afdrijven. In de ijsholten bulderde en floot het dat je er bang van werd.

Als de mist soms even optrok, zagen we de iceblink, de weerschijn van het ijs op de wolken. Daardoor wisten we dat er mijlen in het rond geen open water was. Alleen maar drijfijs, waarvan de schollen met knallen als kanonschoten onder onze sterke boeg verbrijzelden.

Tijdens een van die opklaringen kwam ineens een ster te voorschijn. Nog nooit had ik onze kapitein zo snel zien lopen. Hij dook zijn kajuit in en kwam seconden later weer naar buiten met zijn sextant

in de hand. Eindelijk had hij een waterkansje om onze positie te berekenen, want al dagen lang was er geen zon of ster te zien geweest. Hij mikte op de ster, keek door de halve spiegel naar de horizon en draaide de knop tot hij ster en horizon op één lijn had. Lecointe was gelukkig als een kind en begon meteen onze positie te berekenen. Toen hij weer buitenkwam, riep hij uit volle borst: 'Morgen overschrijden we de zuidpoolcirkel!'

Iedereen juichte. Eindelijk zouden we het echte zuidpoolgebied binnenvaren. Dat was de dag waar ik al heel de reis op had gewacht. Ik wilde de eerste zijn om de Vlaamse vlag te hijsen aan de zuidpool. Ik stapte dus naar de Gerlache en vroeg hem: 'Commandant, u hebt er toch geen bezwaar tegen dat ik morgen mijn leeuwenvlaggetje hijs?'

De commandant keek geamuseerd op van de kaart die hij aan het bestuderen was en zei: 'Mij goed, Van Mirlo, maar pas op dat Dufour je niet te vlug af is. Hij wil zijn Waals haantje laten wapperen.'

Dat wist ik maar al te goed. We hadden er al zo vaak lachend ruzie om gemaakt in het vooronder. Voor alle zekerheid haalde ik de vlag uit mijn kooi en stopte ze in mijn hemd, samen met de rood-witte vlag van Antwerpen. Stel dat Dufour ze kwam pikken! Hij zou het durven.

De volgende morgen hield ik mij koest. Lecointe had berekend dat we de poolcirkel tegen de middag zouden overschrijden. Dat viel geweldig mee. Ik had dan wacht op de bak, helemaal vooraan op het schip.

'Kapitein, mag ik u iets vragen?'

'Zeker, Van Mirlo.'

'U bent toch ook van Antwerpen, hé, kapiteintje. Ik zou de Antwerpse vlag willen hijsen aan de boegspriet, als we over de streep varen. Wilt u mij een teken geven als het zover is?'

Lecointe lachte. Hij wist natuurlijk wel dat ik in de eerste plaats de Vlaamse Leeuw zou laten wapperen, maar daar hoefde ik zijn hulp niet

voor te vragen, want de Lecointes spraken Frans thuis en moesten van al dat Vlaamse gedoe niet veel hebben. Maar goed, hij beloofde mij het teken te geven.

Toen de scheepsklok de acht glazen sloeg, trok ik de wacht op aan de boegspriet. Johan Koren zat in het kraaiennest. Ik stond nog geen vijf minuten op de bak of Dufour kwam daar rondhangen.

'Koud hé, Van Mirlo.'

'Dat gaat.'

'Als je wilt, neem ik je wacht wel over. Ik heb toch niets te doen.'

'Je bent zo vriendelijk, Dufour. Dat ben ik van jou niet gewoon.'

'Bah, Van Mirlo, we kunnen toch niet eeuwig ruzie maken.'

De schoelje! Ik wist precies wat hij van plan was. Ik keek recht voor mij uit, maar wierp regelmatig een vluchtige blik naar achteren, waar Lecointe bij het roer stond. Die verdomde Dufour deed hetzelfde. Ik begon te vermoeden dat hij ook met de kapitein had afgesproken. Ik mocht hem geen moment uit het oog verliezen.

Ineens zag ik hoe hij in zijn hemd greep en zijn hanenvlaggetje trok. In een fractie van een seconde keek ik achterom naar Lecointe, die lachend knikte dat het zover was. Ik had hem zijn nek kunnen omdraaien. Hij had gewacht tot ik even niet keek om Dufour een teken te geven. Maar zo gemakkelijk liet ik mij niet vangen. Nog voor het vlaggetje van Dufour helemaal opengevouwen was, zat ik al boven op de boegspriet, sprong in de paarden en hees mij met één hand tot helemaal vooraan, terwijl ik met mijn andere hand in mijn hemd naar de vlaggen tastte. Ik knelde mijn benen om de boegspriet, haakte mijn voeten aan weerszijden in de netten en zwaaide de Vlaamse Leeuw in mijn rechter- en het rood-wit van Antwerpen in mijn linkerhand. Vanuit het kraaiennest hoorde ik Johan Koren gieren van de pret.

'Drie punten voor de Leeuw, twee punten voor rood-wit en één punt voor het haantje!' riep hij luidkeels.

En ik zong van puur plezier: 'Vlaanderen de Leeuw. Wat Wals is, vals is, sla dood! Antwerpen boven en lank leve Janvanrijzewijk!'

Dufour was woest. Hij sprong op de boegspriet, greep me bij mijn voet en sleurde mij achteruit. We rolden samen in de netten en hij sloeg en hij beet en ik lachte en sloeg terug. Tot Amundsen ons bij de kraag greep en in de bak sleepte. Maar Dufour wist van geen ophouden en kalmeerde pas toen de luitenant hem van het ijzeren trapje in de kuil had gegooid.

Toen ging de commandofluit. We moesten bij de commandant komen. De Gerlache stond, streng kijkend, op de overloop aan het achterdek. Hij nam ons mee tot voor de deur van zijn kajuit. Daar stonden we: ik breed lachend, Dufour nog altijd briesend. De commandant zette ons rug tegen rug en beval ons de vlaggen voor onze borst te houden. Een potsierlijk gezicht, maar de Gerlache vertrok geen spier. Hij ging zijn kajuit in en kwam even later weer naar buiten met de grote zijden Belgische driekleur die we van de kolonie in Rio hadden gekregen. Daar wikkelde hij ons beiden in, zo vast, dat we geen vin meer konden verroeren. Toen zag ik hem voor het eerst lachen. Hij ging het dek op en riep: 'Ga het ene en ondeelbare België maar bekijken!'

Het moet heel sterke zijde geweest zijn, want wij trachtten elkaar te stampen en te knijpen, maar we zaten te strak aan elkaar geklonken.

Toen zowat de hele bemanning ons had gezien, maakte de Gerlache ons weer los. Hij haalde een goede fles port te voorschijn en voor hij ons een glas aanbood, beval hij ons elkaar de hand te geven. Ik heb nog nooit zo hard in een hand geknepen.

En weet je wat de commandant die avond in zijn scheepsjournaal schreef? Hij schreef: 'Dinsdag, 15 februari 1898. Om onze intrede in het zuidpoolgebied te vieren, hesen wij de Belgische vlag.'

Dufour, Van Mirlo en Michotte kaarten in het vooronder

Gevangen in het ijs

We zeilden nu binnen de zuidpoolcirkel en het werd er allemaal niet makkelijker op. Het was bar koud. Wie niet aan dek moest zijn, dook in het vooronder rond de kachel. Die stond stevig vastgeschroefd op de vloer en zijn hete gloed priemde pijnlijk in je bevroren handen en gezicht. Het rook er klam als in een washuis, want iedereen had wel wat te drogen. Als je een uur op wacht had gestaan, zaten je broek en anorak helemaal onder het ijs. Je bevroren adem hing in klonten rond je mond en zelfs in de bonten voering van je jas. Pikbroeken met een baard kwamen altijd met een ijsklomp onder hun kin naar binnen. Natuurlijk klopte je je kleren af voor je naar beneden ging, maar er bleef altijd genoeg ijs in zitten om heel je kleerkast nat te houden. Als je naar je kooi ging, moest je je een weg banen door het vochtige wasgoed.

Nog erger was het als je je moest aankleden, want nooit waren je kleren echt droog. En ik kan je verzekeren dat het lang duurt voor je het warm krijgt met klamme klodden aan je lijf.

Ondertussen voer de Belgica moeizaam verder zuidwaarts. Op een heldere dag zagen we in de verte Alexanderland liggen, dat in 1821 door Bellinghausen ontdekt was. Maar door het dichte pakijs was er geen sprake van om dichterbij te komen, laat staan er aan land te gaan.

Meestal was het niet zo helder. Vaak lagen we stil, gewoon omdat het te gevaarlijk was om verder te varen. Bovendien vroor de dichte mist overal op vast, wat het gangpad spekglad maakte en de zeilen onhandelbaar zwaar. Op een vroege morgen lukte het ons gewoon niet het topzeil behoorlijk open te zetten, zo hard was het bevroren.

In die dagen waren we vooral bang voor ijsbergen. Je hebt er geen idee van hoe gevaarlijk zo'n klomp ijs kan zijn. Ons scheepje was immers

niet meer dan een notendop tussen reuzegrote notenkrakers. In de mist zagen we de dreigende gevaarten gewoon niet aankomen. Alles was even wit: de mist, de lucht, de ijsbergen. Op een keer zag kapitein Lecointe pas op het allerlaatste nippertje een kanjer komen aandrijven, terwijl er toch ook twee matrozen op de uitkijk stonden. Zijn gil klonk door merg en been: 'Hard-a-starboard!'

Gelukkig reageerde de roerganger even snel en de Belgica zwenkte nog net op tijd uit. We konden de wand van de voorbijschietende ijsberg bijna met onze hand raken.

Op 20 februari raakten we vast in het ijs. De schollen rondom ons lagen zo dicht tegen elkaar dat er geen doorkomen meer aan was. Twee dagen tevoren waren we ook al eens door het pakijs gegrepen, maar toen hadden we het schip nog kunnen draaien en rechtsomkeert kunnen maken. Nu lukte dat niet. Spoedig was iedereen aan dek om de toestand te bespreken. We zouden proberen ons met geweld een weg te banen uit het ijs. Somers stookte de ketel zo heet hij kon, zodat die stoom genoeg opleverde om de schroef razendsnel te laten draaien. We voeren een stukje achteruit, tot we vóór het schip een smalle geul vrij hadden. De Belgica was wel geen echte ijsbreker, maar zijn ronde, versterkte boeg kon met volle kracht een eindje op het ijs glijden. Of dat ook onder het gewicht zou bezwijken...

'Volle kracht vooruit!' riep de Gerlache.

'Volle kracht vooruit!' antwoordde Amundsen, die bij het roer stond en de boodschap doorgaf naar de machinekamer.

'Volle kracht vooruit!

Somers liet met een sissend geluid de stoom ontsnappen. De schroef draaide als een wildeman. Het water achter het schip kolkte en iedereen hield zich stevig vast, want we schoten vooruit. Toen we het einde van de geul bereikten, werd de boeg door het ijs opgelicht en steigerden we als een paard tussen de voetzoekers. Even, één seconde

maar, leek het of de wereld stilstond. Dan, als een kanon dat bulderend afging, brak het ijs onder het gewicht van de Belgica. Het gruis dwarrelde neer tot op het dek.

'Achteruit!'

'Achteruit!' echode de stuurman.

'Achteruit!'

De schroef draaide nu in de andere richting en zoog ons achterwaarts door de smalle geul. Toen begon alles opnieuw. Aanloopje nemen, op het ijs glijden en het met een knal breken. En weer achteruit, telkens opnieuw. Elke keer dat het schip zijn aanloop nam, moedigden wij het luidkeels aan: 'Vooruit, Belgica, geef ze ervan! Hey... hop!'

Toch duurde het de hele middag eer de geul breed genoeg was om rechtsomkeert te maken en terug te varen naar een plaats waar het pakijs minder dik was. In het kielzog dreef een spoor van verfschilfers en houtsplinters. Ons arme scheepje was er niet zonder kleerscheuren vanaf gekomen.

Ik weet niet meer met zekerheid wie het eerst had opgemerkt - Dobrowolski geloof ik - maar ineens zagen we het allemaal en overal: geel ijs. Waar kwam dat in godsnaam vandaan? Iedereen had er zo wel zijn eigen idee over. De Gerlache veronderstelde dat het oorspronkelijk landijs was geweest dat van een gletsjer was afgebroken en onderweg met gele aarde, een soort zavel, was besmeurd. Arctowski dacht veeleer aan een scheikundige reactie in het ijs. Maar het was Racovitza, onze bioloog, die de oplossing vond. Hij schepte een handvol van het gele goedje en verdween ermee in zijn laboratorium. Daar onderzocht hij het onder de microscoop. Een uur later kwam hij triomfantelijk weer naar buiten met een dik boek onder zijn arm.

'Het zijn algen', zei hij,' algen die gaan bloeien en het ijs geel kleuren. Maar een echte ontdekking hebben we niet gedaan, hoor. In dit boek heb ik gevonden dat Hooker dat zestig jaar geleden al heeft

aangetoond.'

We waren allemaal onder de indruk van zoveel geleerdheid, maar meer nog van de schoonheid van de natuur. Ik had altijd in de stad gewoond en behalve op de meeuwen aan de Scheldekaaien had ik nooit zoveel op de natuur gelet. Maar hier zaten we er middenin. Ik genoot van al die wonderlijke dingen, waarvan ik tevoren niet eens wist dat ze bestonden.

Intussen was het al een dikke maand geleden dat we nog andere mensen hadden gezien. Het was een ruw leventje, mannen onder elkaar. En om eerlijk te zijn: we zouden op dat moment geld gegeven hebben, alleen al om eens een vrouw te zien. Ik was dus helemaal niet verwonderd, toen Lecointe op een dag dat we samen wacht hadden, me riep en zei: 'Kijk, Van Mirlo, die ijsberg daar. Dat is net het lichaam van een mooie vrouw.'

Ik keek naar de klomp ijs, maar kon er met de beste wil van de wereld geen meisjesfiguur in ontdekken. Ik mompelde dus wat tussen mijn tanden, want ik had geen zin om met de kapitein een discussie aan te gaan over zo'n delicaat onderwerp. Als je al vrouwen begon te zien in een ijsklomp, moest het wel diep zitten, dacht ik. Lecointe was blijkbaar niet tevreden met mijn antwoord en riep er nog een paar anderen bij die toevallig in de buurt waren. Maar niemand scheen in het witte gevaarte, dat langzaam aan ons schip voorbijdreef, vrouwelijke vormen te ontdekken. Al was het wel een prachtig gezicht. Het moet een oude ijsberg geweest zijn: water en wind hadden de klomp grillig uitgeschuurd. Boven zijn verweerde rug steeg een ijle damp op door het verschil in temperatuur met de vochtige lucht.

Arctowski tuurde een hele tijd naar de ijsberg en zei toen: 'Een sfinx. Ik zie er het beeld van een Egyptische sfinx in.'

Maar Racovitza schudde zijn hoofd. Hij maakte een kokertje van zijn beide handen, keek daardoor naar de dampende ijsberg en besloot

dat het een ijsbeer was.

'Jaja, want hij beweegt', spotte iemand.

Toen was het hek van de dam. Iedereen zag wel wat anders in de wonderbaarlijke vormen die de natuur in het ijs had gebeeldhouwd. Alleen de kapitein hield zijn mond, nu we zijn mooie droom zo schandelijk hadden stukgeslagen.

Ook Michotte, onze kok, stond al een hele tijd zwijgend naar onze hersenspinsels te luisteren. Toen iedereen was stilgevallen, groeide langzaam een ondeugende glimlach op zijn lippen.

'Voor mij is het een pot kokende soep', stelde hij doodnuchter.

We schaterden het uit. Dobrowolski maakte bezwaar.

'Voor zover ik weet, zijn soeppotten meestal zwart', zei hij.

Maar Johan Koren, die Michotte vaak hielp als koksmaatje, sprong zijn baas bij en zei: 'Hij lijkt op onze potten; die zijn altijd mooi opgepoetst en wit.'

Met zulke grappen en grollen hielden wij de sfeer aan boord op peil, want het was heus geen pretje. Elke dag opnieuw ploegden we door het krakende pakijs en hadden we nauwelijks tijd om ons zorgen te maken. Maar als het even rustiger werd, of 's avonds bij het vuur in het vooronder, begon het heimwee te knagen. Ik dacht aan Moe-Toke en Va-Pier. Wanneer zou ik hen terugzien?

Op een morgen, toen de kapitein een zonnetje had geschoten en onze positie had bepaald, hoorde ik Danco prevelen: 'Iedereen waar ik van hou, is meer dan negenduizend mijl van hier. Daar zitten ze aan het middagmaal en wij moeten nog ontbijten.'

Op zo'n opmerking zeiden we maar beter niets. Iedereen dacht aan thuis en verbeet zijn heimwee.

Korte tijd nadien, op 23 februari, riep de Gerlache ons allemaal samen in het officiersvertrek. Het was eerder uitzonderlijk dat de bemanning daar mocht komen, behalve dan om te poetsen. Er moest dus

wel iets bijzonders aan de hand zijn.

'Ik heb jullie samengeroepen om te horen wat jullie denken van een eventuele overwintering in het pakijs', zei de commandant.

Meer niet. De Gerlache keek iedereen om de beurt aan. Zijn woorden gingen als een schok door ons heen. Overwinteren was nooit de bedoeling geweest. Hoogstens zou de Belgica een paar wetenschappers aan land hebben gezet om die na de winter weer op te halen. Maar met zijn allen overwinteren? Daar waren we toch helemaal niet op voorbereid!

Een volle minuut bleef het doodstil. Toen begon eensklaps iedereen tegelijk te praten, opgewonden en snel. We luisterden met een half oor naar wat de anderen zeiden en herhaalden elkaar, steeds luider, steeds onrustiger. Overwinteren was roekeloos. Het kon niet. We waren er niet voor uitgerust. We hadden niet eens voor iedereen geschikte poolkleding. En als er wat gebeurde? Wat als ons schip door de druk van het ijs verpletterd werd? Niemand zou weten waar we zaten. Niemand zou hulp kunnen bieden. We zouden allemaal ten onder gaan. En het vele wetenschappelijke werk dat we al hadden gedaan, het zou allemaal verloren zijn.

De Gerlache liet ons uitrazen.

'Goed dan', zei hij ten slotte. 'We zullen zo ver mogelijk naar het zuidwesten varen als het ijs ons toelaat, zonder ons te laten insluiten.'

En dat was het. Iedereen ging weer aan het werk op zijn eigen plek. Maar er hing een vreemde sfeer aan boord. Niemand sprak een woord, iedereen dacht na. Hoe zou dit avontuur aflopen? Was het wel verstandig nu nog verder naar het zuidwesten te reizen? Het was al veel te laat op het seizoen om dat zonder risico te doen. Het pakijs werd elke dag dichter. We hadden al drie keer vastgezeten. Zouden we de volgende keer nog los geraken?

Maar de Gerlache leek het geluk aan zijn kant te hebben. Op 28

februari brak een storm los die het pakijs uit elkaar dreef. Om negen uur 's morgens lag een brede geul in zuidelijke richting voor ons open. Zouden we het aandurven de doorgang in te varen? Liepen we dan niet het risico dat het pakijs zich achter ons zou sluiten en we onherroepelijk zouden vastvaren? Onze geleerden dachten van wel. Ze wezen op het jonge, dunne ijs dat zich tussen de schotsen vormde, een duidelijk teken dat de winter op komst was. Ze wilden veel liever terugvaren en eerst hun wetenschappelijke gegevens in veiligheid brengen. Dan konden we volgend seizoen nog altijd terugkeren. Maar de Gerlache, deze keer duidelijk gesteund door kapitein Lecointe, kon niet aan de bekoring weerstaan en besliste de boeg naar het zuiden te wenden. Hij was minder bang van een overwintering op het ijs dan van een terugkeer zonder resultaten, zei hij.

Zo gooiden wij ons die ochtend blindelings in het pakijs. De open watervlakten volgden elkaar op. Soms waren de geulen mijlen lang; dan weer waren ze van elkaar gescheiden door ijsvelden, waardoor wij ons krakend een weg baanden, de machine op volle kracht. Tegen de avond zwol de wind weer aan tot honderd kilometer per uur en hoewel er nauwelijks zeil bijstond, schoten we vooruit. We minderden zelfs geen vaart toen de duisternis viel. Dagenlang hadden we niet zo snel kunnen varen. De Belgica sneed door de magere ijsvelden als door boter. De klompen ijs spatten uit elkaar met krakende knallen die de storm overstemden.

Die nacht voeren wij een heel nieuwe, fantastische wereld binnen. Ik had de hondenwacht, maar dat kon me geen barst schelen. Ik voelde me een held uit een Germaanse saga, die onverschrokken de ijswereld binnentrok, nog niet wetend aan welke beproevingen de goden hem wilden onderwerpen, maar vastberaden om geen duimbreed te wijken.

In twee dagen tijd legden we meer dan honderd mijl af. Op 2 maart werd het plots kouder en begon de vaargeul zich te sluiten. Een dag later

leek het pakijs zich weer even te openen, maar dat was slechts schijn. Op 5 maart waren we helemaal omringd door reusachtige schollen van wel zestig meter doorsnede. Die klitten steeds meer aan elkaar en de deining, die zich eerst nog duidelijk zichtbaar over het brokkelige ijs voortplantte, bleef nu achterwege. Eén groot, onbeweeglijk ijsveld reikte tot aan de blauwige horizon. De Gerlache kroop in het kraaiennest en telde 83 ijsbergen, net als wij vastgevroren in het ijs.

Twee weken lang durfde niemand het uit te spreken. We stookten de ketel roodgloeiend, hakten het ijs rond de schroef weg en wroetten elke dag in de hoop het schip weer los te krijgen. Vruchteloos. De stemming was bedrukt. Ons lot leek voorgoed verbonden met dat van de Belgica.

Toen we eindelijk beseften dat dit onherroepelijk was en dat we geen andere keuze meer hadden dan ons voor te bereiden op een overwintering op het poolijs, zaten mijn makkers in de put. Ze morden tegen de Gerlache dat hij hen bedrogen had door toch nog verder naar het zuiden te varen. Of ze zeiden hem dat hij niet genoeg moeite had gedaan om de Belgica weer vrij te krijgen.

Gek genoeg vond ik het allemaal ontzettend opwindend. Het echte avontuur zou nu pas goed beginnen. Eindelijk waren wij echt weg van dat naremensengedoe. Eindelijk waren we echt verlost van het gewriemel en het geploeter van het plat-tegen-de-aarde-leven. Eindelijk zaten we vast. Eindelijk!

De bemanning voert sneeuw aan voor drinkwater

De maanden maart en april 1898 waren de gelukkigste van mijn leven. Alles was nieuw. Elke dag ontdekten we iets anders. De Belgica zat vastgevroren in een grote ijsschol van wel zestig meter doorsnede. Zo ver we konden kijken, zagen we alleen maar ijs. Meestal vlak, maar waar de bevroren platen tegen elkaar opkruiden, vormden ze ijsheuveltjes. Lecointe rekende uit dat we minstens zestig mijl van het open water verwijderd waren.

De eerste weken hadden we nog tegen beter weten in geprobeerd het schip los te krijgen, maar geleidelijk aan had iedereen zich erbij neergelegd dat we op deze plek zouden moeten overwinteren, zo goed en zo kwaad als het ging.

Als ik zeg op deze plek, bedoel ik dat niet letterlijk. Hoewel alles rondom ons vast en onbeweeglijk leek, ontdekte de kapitein al na enkele dagen dat het ijsveld niet stil lag. De Belgica dreef met het ijs heen en weer. Zo vaak de zon te zien was, stond Lecointe met zijn sextant aan dek om onze positie te bepalen, die hij nadien zorgvuldig op de kaart intekende. Tussen begin maart en eind april dreven we niet minder dan zeven graden naar het westen en een halve graad noordwaarts. We reisden zonder het te weten, zonder het te zien. Schijnbaar bewegingloos, maar in feite onophoudelijk in beweging.

De eerste dagen hadden we ons heel voorzichtig op het ijs rond de Belgica gewaagd, bang als we waren dat het plots zou breken en we van het schip gescheiden zouden worden. Maar spoedig werden we stouter en waagden we ons verder, aangetrokken door de pinguïns die in groepjes op het ijs stonden. Gekke beesten zijn dat en helemaal niet schuw. We konden zo tussen hen in lopen. Als ik er een trachtte te

pakken, waggelde de vogel een paar passen weg, kwaakte luidkeels en bleef dan weer staan alsof er niets gebeurd was. Toch was het niet gemakkelijk om er echt een te vangen. Je moest er bovenop duiken en vooral zien dat je meteen zijn bek stevig beet had, want daar kan zo'n vetgans fel mee uithalen.

Op een dag ontdekte ik een enig lokmiddel: mijn trompet. Ik ging vooraan op het schip zitten en begon de longen uit mijn lijf te blazen. Mijn kameraden, die mijn muzikale kwaliteiten niet zo hoog aansloegen, maakten schampere opmerkingen over een loeiende misthoorn. Maar de pinguïns, die vonden het mooi. Ze schoven over het pakijs dichterbij. Eerst een paar. Dan meer en meer. Ten slotte stonden daar wel veertig of vijftig pinguïns naar mijn recital te luisteren. Mijn maats keken met open mond toe. Zotte Dufour drukte zijn gehandschoende vuisten tegen zijn oren en op zijn gezicht stond verbijstering te lezen. Dat de pinguïns zoiets mooi konden vinden...

Michotte was de eerste die van zijn verbazing bekwam. Hij sloop naar binnen en kwam even later terug met een knuppel in zijn hand. Hij kroop aan de achterkant van het schip af en sloop behoedzaam naar voren. De pinguïns waren zo in vervoering dat ze hem niet zagen aankomen. Ik merkte hoe hij tussen de vogels in schoof en speelde maar door, alsof mijn leven ervan afhing. Bliksemsnel haalde Michotte uit met de knuppel. Twee grote pinguïns vielen zwaar getroffen neer op het ijs en trokken stervend nog even na met hun poten. De andere pinguïns ontwaakten onthutst uit hun vervoering en maakten zich uit de voeten.

'Vanavond eten we vetgans!' riep Michotte triomfantelijk.

Maar toen hij 's avonds de dampende pot op tafel zette, walgde zowat iedereen van de vettige blubber. De smaak was met niets te vergelijken. Het leek wel een mengsel van rundvlees, vis en eend, gekookt in bloed en levertraan. Sommigen kauwden zwijgend een kwartier of langer op één stukje vlees, voor ze het konden inslikken.

Michotte, eerst zwaar ontgoocheld door onze afkeer van zijn nieuwe schotel, moest ten slotte toegeven dat hij er zelf niet van wilde eten.

We lieten maar in het midden of het aan de pinguïns lag, of aan de kookkunst van Michotte, want dat was een teer punt geworden aan boord. Hoewel hij de zoon was van de hotelier van de Saint-Antoine op het Groenkerkhof in Antwerpen, stonden zijn kwaliteiten als kok bij ons niet hoog aangeschreven. Hij deed zijn best, die jongen. Daar twijfelde niemand aan. Maar hij was er duidelijk niet voor in de wieg gelegd. Het brood dat hij elke dag bakte met de voorraad gesteriliseerd meel die wij aan boord hadden, was zwaar als lood. Uren later moesten we er nog van boeren en kwam de zure smaak ons weer in de mond.

Maar het ergst van al waren de sjutbollers, een soort ingeblikte gehaktballen van vis of vlees. Dat proefden we niet eens. De Gerlache had er zich een enorme voorraad van laten aansmeren in Noorwegen. Op het blik stond Kødboller, maar Amundsen, die zelf een Noor was en het dus kon weten, sprak het uit als sjutboller. Ze smaakten verschrikkelijk. Amundsen maakte ons wijs dat het kattenvlees was, ingeblikt met pels en been en gemengd met afval van gekookt zeewier. Racovitza probeerde in zijn laboratorium een blik sjutbollers te ontleden, maar kon er niets uit opmaken. Niemand lustte het spul, toch at iedereen ervan, want er was niets anders.

We bedachten allerhande trucjes om onze aandacht van de smaak af te leiden. Hoewel het regel was dat aan boord niet over politiek of godsdienst werd geredetwist, voerden Lecointe en Racovitza tijdens de maaltijd heftige politieke discussies om toch maar niet aan de sjutbollers te hoeven denken. Een andere keer organiseerden we het Feest van de Sjutboller, waarbij we de walgelijke vleesbrij met zoveel madera overgoten dat we bij elke hap vrolijker werden. Maar de smaak werd er geen haar beter door.

Ten slotte werd sjutboller voor ons het synoniem van al wat fout

was. Een deur die niet meteen openging omdat er te veel sneeuw of ijs tussen zat, noemden we vloekend 'smerige sjutboller'. En als een rob ons voor de voeten liep, scholden we hem uit voor sjutboller. Eén keer riep iemand van ons - ik verzwijg zijn naam: 'Jij bent een sjutb...' en slikte net op tijd de rest van het woord in. Gelukkig maar, want dat had tot manslag kunnen leiden. Iemand uitschelden voor 'gespuis', 'crapuul', 'smeerlap' zelfs. Dat kon. Maar 'sjutboller'? Dat nooit.

Michotte was dus niet zo'n beste kok. Niet dat iemand hem dat echt kwalijk nam. Ten slotte was iedereen blij genoeg dat hij die taak op zich had willen nemen toen de echte kok ervandoor was gegaan. Alleen vond Michotte zelf dat hij wél goed kon koken. Hij was zelfs niet tevreden met de titel van kok alleen. Hij wilde er die van meester-banketbakker aan toevoegen. Op een dag verraste hij ons met een echte taart. Veel stelde het baksel niet voor: een keiharde bodem van deeg waarover hij de inhoud van een pot confituur had uitgegoten. Voor onze tanden was het een ware beproeving, maar omdat niemand hem wilde kwetsen, zeiden we dat het lekker was. Arme wij! Hadden we maar gezwegen. Voortaan kregen we elke week zo'n taart opgediend.

Het leven aan boord raakte intussen aardig georganiseerd. Iedereen had zijn werk. De wetenschappers deden hun waarnemingen of schreven hun rapporten, de staf maakte gebruik van elk helder moment om onze positie te bepalen en wij, matrozen, hadden onze handen vol met allerhande karweitjes. Elke dag hakten we sneeuwblokken die aan boord gesmolten werden tot drinkwater. Samen met Somers had ik daartoe een van de stoomketels omgebouwd zodat die met zeehondenvet gestookt kon worden. Op die manier spaarden we steenkool uit, want die zouden we later nog hard nodig kunnen hebben. Regelmatig maakten we dus jacht op brandstof. We sloegen een paar robben dood en sleepten ze naar de Belgica, vilden ze en brachten het vet aan boord.

Op de mooiste ogenblikken van de dag kleurde de lage zon de

wolken. Denk vooral niet dat aan de zuidpool alles wit is. Dat dacht ik vroeger, maar nu weet ik beter. Soms schilderde de zon de hemel gloeiend rood als kool en de golvende sneeuwwolkjes weerspiegelden hun bronzen kleur in het ijs. De ijsbergen aan de horizon stonden pikzwart afgetekend tegen de brandende hemel. Ik kon er niet genoeg van krijgen. Op andere dagen tekende de nevel een halo rond de zon, een grote kring van helder licht. Je moest je ogen dichtknijpen om ernaar te kijken. Dan weer leek het alsof er een gouden zuil uit de zon naar beneden hing, of we zagen bijzonnen. Of ijsbogen, net zo kleurig als de regenbogen bij ons na een onweer, maar dan op het ijs.

Het allermooiste spektakel was het zuiderlicht. We maakten het voor het eerst mee op 14 maart 's avonds. Het vroor -19° en de hemel was helder. Tegen het sombere blauw tekenden zich in het zuiden twee, misschien drie groenachtig fluorescerende lichtbogen af. Nu eens flitsten er zijdelings wel duizend melkachtig witte stralen. Dan weer waren het gouden schichten die groen weerkaatsten op het ijs. De grootste boog kromde zich en leek het pakijs te raken. Toen splitste hij zich in twee afzonderlijke bogen die even leken uit te doven. Maar dat was schijn, want even later barstte het stille vuurwerk weer los tot de hemel gevuld was met een reusachtig lichtgordijn, waarvan de stralen als draperieën naar beneden hingen. We stonden er met open mond naar te kijken. Vooral Danco was in zijn nopjes en maakte de ene tekening na de andere in zijn schetsboek. Cook had zijn fototoestel opgesteld en maakte plaat na plaat van het wonderlijke natuurverschijnsel. Tegen drie uur 's nachts doofde het zuiderlicht even plots uit als het was verschenen. Ik was zo opgewonden dat ik niet in slaap geraakte.

Maar de hemel was lang niet altijd helder. Soms konden we dagenlang niet buitenkomen door het gure weer. Ik verzeker je dat het kan stormen aan de zuidpool. De wind huilde dan rond de masten en het tuig en zware buien bedolven in een mum van tijd het dek onder een

vracht sneeuw. Aan de koude raakten we snel gewend. Soms vroor het buiten tot -30°C, maar in de hutten daalde de temperatuur zelden onder -10°.

Zelfs als het niet stormde, was het toch nooit stil. Altijd hoorden we het opkruiende pakijs dreunen. Soms scheurde het met veel gedruis, maar de spleet vroor spoedig weer dicht. Het schuivende jonge ijs klonk als het zuchten van een mens, als een kind dat zijn eerste woorden zegt.

Zodra het weer het toeliet, haastten wij ons weer naar buiten. We wilden vooral bezig blijven, niet verdrinken in de verveling, niet ten prooi vallen aan onverschilligheid. Dus hielpen wij de geleerden zoveel we konden. Ik hakte voor Racovitza een gat in het metersdikke ijs. Daar liet hij een diepzeefuik doorheen zakken om vissen te vangen die ik nadien hielp opbergen in bokalen met formol. Ik trok graag met hem op. Hij was een geschikte kerel die niet neerkeek op een matroos. Hoewel hij bijna tien jaar ouder was dan ik, was hij altijd te vinden voor een grapje of een kwajongensstreek. Op een dag ging hij een weddenschap aan met Lecointe. Waarover ben ik allang vergeten, maar ze spraken af dat de verliezer vier sjutbollers zou eten. Onze arme kapitein verloor. Een week lang lag zijn maag overhoop.

Ook de andere matrozen hielpen bij het wetenschappelijk werk. Johan Koren zette vogels op en Tollefsen bleek een volleerde looier. Johansen onderhield het astronomisch observatorium dat we op het ijs hadden gebouwd en Dufour hielp Danco bij zijn magnetische waarnemingen.

Zo vaak we konden, maakten we een wandeling over het ijs, zonder daarbij de Belgica uit het oog te verliezen. In die witte woestijn waren noord en zuid immers niet te herkennen en een vergissing van een paar graden was genoeg om voorgoed te verdwalen.

Een eindje van de Belgica verwijderd, lag een vastgevroren ijsberg. Dat werd een van onze geliefkoosde picknickplekjes. Aan de zuidkant

van de berg was een zachte helling en daar kregen we van Amundsen onze eerste skilessen. Behalve de Noren had niemand van ons ooit van ski's gehoord. Maar de tweede stuurman leerde ons hoe we de latten moesten aanbinden. Spoedig kregen we er zo'n plezier in dat we zelfs het avondmaal vergaten. Alleen Somers leerde het nooit. Hij was zo bang om te vallen dat hij het uitgilde telkens als een van zijn ski's ongewild ook maar tien centimeter vooruitgleed. Zelfs toen twee anderen hem aan beide armen vasthielden, slaagde hij er nog in met een smak op zijn rug terecht te komen. Hij vloekte als een ketter, trok zijn ski's uit en zwoer van zijn leven geen latten meer onder zijn voeten te binden.

Cook, onze scheepsarts, moedigde die wandelingen aan en was zelf ook altijd de eerste om mee te gaan. We hadden beweging nodig, herhaalde hij haast elke dag. Alleen als we onze spieren voldoende oefenden, zouden we sterk en gezond blijven. Als we nu niet voldoende kracht opdeden, zei hij, zouden we de poolnacht, die halfweg mei zou beginnen, nooit overleven. Dus marcheerden we verscheidene keren per week naar de ijsberg. Alleen Michotte trachtte zich daar wel eens aan te onttrekken onder het voorwendsel dat hij te veel werk had in de keuken. Maar dan nam Cook weerwraak door hem 's morgens, bij de verplichte gymnastiekoefeningen op het ijs, een paar rondjes extra te laten lopen. En wij hem maar aanmoedigen!

Tijdens een van onze wandelingen naar de ijsberg kreeg Danco het plots benauwd en liet zich zwaar hijgend op zijn knieën vallen. Toevallig was de dokter er die dag niet bij, maar Johan Koren, die in Noorwegen een verpleegcursus had gevolgd, liet hem meteen gaan liggen en maakte zijn kap los. Gelukkig was het die dag niet al te koud. Danco's gezicht zag grauw. Het duurde een half uur voor zijn ademhaling iets rustiger werd, maar zijn polsslag joeg als een op een hol geslagen locomotief. Danco kon geen woord uitbrengen. Hij trachtte voortdurend naar ons te glimlachen, dankbaar voor de hulp die wij hem boden. Langzaam, heel

langzaam keerden we naar de Belgica terug. Cook, die ons had zien aankomen, kwam toegelopen en onderzocht Danco ter plaatse. Hij keek heel bezorgd, want hij wist dat Danco een zwakke gezondheid had. Hij liet de zieke op een berrie aan boord brengen. Hij schreef hem een week rust voor, maar daags daarop leek Danco alweer de oude.

Toch had het voorval iets in ons wakker gemaakt. Tot dan toe had niemand eraan getwijfeld dat we de overwintering zouden overleven. We hadden immers genoeg voorraden en we waren jong en sterk. Maar ineens beseften we hoe nietig we waren te midden van al het natuurgeweld. Er kon zoveel misgaan. Een kleinigheid kon ons het leven kosten. Een gebroken been, een plotse scheur in het ijs, een simpele griep. En dan de poolnacht. Lecointe had uitgerekend dat die op de breedte waar we nu lagen, ongeveer zestienhonderd uur zou duren. Iets meer als we naar het zuiden dreven, iets minder als de drift ons noordwaarts voerde. Meer dan twee volle maanden zouden we de zon niet zien. Kon een mens dat eigenlijk wel overleven? Niemand had dat ooit vóór ons gedaan. Niemand.

De schoonheidswedstrijd

Vrouwen misten we nog het meest. Voor één zoen, voor één aai van een vrouwenhand door onze verwilderde haren hadden we een fortuin gegeven. Vooral als we 's avonds in onze kooien lagen, kroop het heimwee langs onze ruggengraat omhoog en misten we de warmte en de tederheid van een vrouw.

We zouden dat natuurlijk nooit aan elkaar hebben toegegeven, we voelden dat gewoon. Iedereen zat op den duur met vrouwen in zijn hoofd, zowel matroos als officier. 's Avonds in het vooronder vertelde Somers moppen. Aangebrande moppen. Daar had hij een onuitputtelijke voorraad van. Als hij zo urenlang over knappe meiden had verteld, zat er altijd wel een of andere matroos in een hoekje te grienen, omdat hij aan zijn lief dacht. Of aan zijn moeder, om het even. Ik zal maar toegeven dat ik ook dikwijls aan Moe-Toke dacht. En aan Martje, die ik kwijt was. En aan al mijn andere lieven van de voorbije jaren.

In het officiersvertrek was het niet anders. Vooral onze kapitein was nogal een vrouwengek, geloof ik. Racovitza ook. Die verklaarde dat hij, als we weer in de bewoonde wereld waren, een boek zou schrijven over onze expeditie met als titel 'Het vrouwenloze zuiden'.

Op een dag, kort voor Pasen, hadden de officieren dolle pret. Het gejoel was tot in het vooronder te horen. Michotte, die als steward de staf moest bedienen, deed ons even later het hele verhaal. Ze hadden daarboven een tiental plakboeken gevonden vol foto's van actrices, allemaal geknipt uit Parijse blaadjes. Wie die boeken helemaal naar de zuidpool had meegezeuld, ben ik nooit te weten gekomen. Maar het zou me niet verbazen, als het de persoonlijke collectie van Lecointe was geweest. In elk geval waren ze er boven duidelijk mee in hun nopjes. Ze

stonden zo zot als snotneuzen van vijftien die voor het eerst verliefd zijn op het meisje om de hoek.

De volgende dag wisten we er alles van. Ze hadden de foto's genummerd van 1 tot 464 - zoveel hadden ze er - en ze schreven een schoonheidswedstrijd uit. Er werd een koninklijk feestcomité opgericht, voorgezeten door Arctowski, die voor de gelegenheid tot koning Artocho I, Heerser over de IJsvelden, werd gekroond. Amundsen kreeg de titel van Zijne Koninklijke Hoogheid Roald, Prins van de Sjutboller. Kapitein Lecointe ten slotte werd bevorderd tot minister van schoonheid met Racovitza als kabinetschef. Ze stelden een wedstrijdreglement op, waarvan de voornaamste artikels bepaalden dat iedereen zijn stem mocht uitbrengen, dat er een eerste, tweede en derde prijs werd toegekend en dat alle vormen van publiciteit waren toegelaten, verkiezingsfraude inbegrepen.

De volgende dagen verscheen dan ook overal op het schip met de hand getekende reclame voor nummer zo en zoveel, die zoveel mooier was dan alle anderen. Na twee dagen was het al duidelijk dat het in de strijd om de eerste plaats tussen twee kandidaten zou gaan: Clara Waes met het nummer 209 en Cléo de Mérode met het nummer 64. De verkiezingsleuzen logen er niet om:

- ER IS MAAR EEN MOOIE VROUW OP DEZE WERELD: 64! KIEZERS, STEMT OP HAAR!

- 209 IS GEEN VROUW; ZE IS EEN BLOEM!

- KIEZERS, LAAT U NIET BEDRIEGEN: SLECHTS 64 IS UW VERTROUWEN WAARD!

Racovitza slaagde er zelfs in Michotte om te kopen en hem zijn wekelijkse taart te laten versieren met een opschrift in confituur: Lang leve 64!

Eindelijk brak 10 april aan, de verkiezingsdag. Net voor de geheime stemming begon, wist Racovitza Arctowski nog te strikken met drie

doorboorde kurken die hij in zijn laboratorium kon gebruiken. Maar het mocht allemaal niet baten. Toen al de stembriefjes waren opengemaakt, bleek dat nummer 209 nipt had gewonnen. Van pure emotie draaide Lecointe de Brabançonne achterstevoren op het draaiorgeltje. De Gerlache liet champagne aanrukken en er werd besloten de eerste prijs aan Clara Waes uit te reiken, zodra de Belgica de bewoonde wereld bereikte.

Die avond, het was Paasavond, praatten we nog lang en weemoedig over vrouwen en lieven. En die nacht sliepen we allemaal onrustig.

Van de eerste mei heb ik mijn persoonlijke feestje gemaakt. Ik was dat thuis zo gewoon. Va-Pier was een socialist in hart en nieren. Hij was actief lid van de Belgische Werkliedenpartij en sleurde zijn kinderen mee naar elke betoging.

Ik had een bord gemaakt met het opschrift: GEEN BAZEN, GEEN KNECHTEN - GELIJKHEID VOOR IEDEREEN. Daarmee liep ik drie rondjes op het pakijs rond het schip, luidop zingend van 'Lang leve Janvanrijzewijk!'. Mijn eenmansbetoging had bekijks. Al mijn vrienden matrozen applaudisseerden en zelfs de Gerlache glimlachte geamuseerd. Alleen kapitein Lecointe keek misprijzend op me neer.

'Wel, Van Mirlo, zoveel last van de bazen?' vroeg hij, toen ik eindelijk weer aan boord klom.

'Nee, kapitein, dat zeg ik niet. Ik bedoel het algemeen: dat iedereen gelijk is. We zijn toch allemaal naakt geboren.'

Hij grijnsde, schudde het hoofd en stapte zijn kajuit binnen. Hij had gelijk. Aan boord hadden we niet te klagen. De Gerlache had er vanaf de eerste dag op gestaan dat ieder lid van de bemanning, kapitein, geleerde of matroos, hetzelfde te eten zou krijgen. Als de kok ons sjutbollers voorschotelde, aten de officieren er ook. En als zij champagne of port dronken, liet de commandant ook een fles naar het vooronder brengen.

Natuurlijk ging de gelijkheid niet zo ver dat we samen aan tafel zaten. In het officiersvertrek aten ze uit fijn porselein met een gouden biesje en met zilveren bestek en Michotte diende hun eten op. Wij moesten het zelf scheppen in simpele witte borden. Maar om eerlijk te zijn, ik had het liever zo. Ik hou niet van al die jannemanieren.

Voor de rest werd aan boord het principe van de absolute

gewetensvrijheid gehuldigd. Nooit werd er over godsdienst of politiek gediscussieerd. Het stond iedereen vrij te denken wat hij wou. Vandaar dat niemand mij een duimbreed in de weg legde bij mijn hoogst persoonlijke 1-meiviering.

Intussen werden de dagen steeds korter. Om drie uur in de namiddag moesten de lichten al aan. Binnenkort zou de echte poolnacht beginnen. Na een periode van droog en koud weer liep op 4 mei de temperatuur plotseling op. Niets is zo erg als warmte aan de zuidpool. Het vocht kroop in onze kleren en zelfs ons beddengoed was niet meer droog te krijgen. Hoewel het maar een paar graden vroor, leek het veel kouder nu dan vorige week, toen we -26,5° aflazen.

Op 13 mei viel zelfs de dooi in. Het leek wel of de wereld verkeerd in elkaar zat. In het hartje van de poolwinter begon het ijs te smelten. Hier en daar ontstonden scheuren en dreven ijsplaten uit elkaar. Het observatorium van Lecointe stond net op zo'n scheur en zakte langzaam weg, terwijl de kapitein heen en weer liep om zijn apparatuur aan boord in veiligheid te brengen. Danco lachte hem hartelijk uit en wees op zijn eigen observatorium, dat vijftig meter verderop nog altijd stevig overeind stond. Even later was het Lecointes beurt om te lachen, want een grote ijsschots brak af en Danco's hut dreef weg van de Belgica.

We zaten nu waarschijnlijk aan de rand van de ijszee. Als het nog een paar dagen bleef dooien, zou de Belgica misschien wel loskomen. En dat vonden we niet zo'n best vooruitzicht. De poolnacht stond op het punt om te beginnen. We hadden al lampen nodig bij het middagmaal en om twintig over twaalf was het pikdonker. Het idee alleen al om in volstrekte duisternis door een ijsveld vol ijsbergen te moeten varen, maakte iedereen doodsbang. Het ijs had ons willen grijpen. Dat het ons nu maar stevig in zijn greep hield tot de poolnacht voorbij was!

Op 17 mei zagen we de zon voor de laatste keer. Het was niet eens meer de echte zon, maar een weerspiegeling van een rood oplichtende

bol aan de horizon. Zeventig dagen lang zouden we het licht moeten missen en dat maakte ons wat mismoedig. Gelukkig vroor het weer harder en klitte het ijs opnieuw stevig aan elkaar.

Eind mei begonnen de ijsschotsen op te kruien en drukten ze met grote kracht op de romp van de Belgica. Het hout kreunde en kraakte. Niemand durfde het uit te spreken, maar iedereen was bang dat ons schip het zou begeven. Dat zou meteen onze dood betekenen. Zelfs al zouden we op het ijs de winter overleven, dan hadden we geen enkele mogelijkheid om ooit weer het zuidpoolgebied te verlaten. Of het moest met de reddingssloep zijn. Ik mocht er niet aan denken om met achttien man in zo'n sloepje naar Kaap Hoorn te varen. Dat was gewoon zelfmoord.

Terwijl ons sterke scheepje zuchtte onder de druk van duizenden tonnen aan weerskanten opkruiende ijsblokken, wenkte de Gerlache mij.

'Kom eens mee naar het ruim, Van Mirlo.'

Samen daalden we de trap af en keken naar de pijn die ons scheepje leed. Het ging ons aan het hart dat de halve meter dikke dwarsbalken van hun steunbalk op de kiel gedrukt werden, zodat ik er mijn vuist kon tussen steken. En dat dééd ik ook. De ouwe rukte aan mijn arm en riep: 'Malheureux, laat je hand niet verpletteren!'

Ik antwoordde hem: 'Dus, commandant, we gaan akkoord dat die dwarsbalk weer op zijn steunbalk terugkeert?'

De Gerlache glimlachte opgelucht: 'Ah, oui, c'est vrai, jij bent onze mascotte!'

Toen schoven de balken kreunend op hun plaats en ik zag hoe de ouwe de tranen uit zijn ogen veegde.

De begrafenis van Emile Danco

De dood van Danco

De 23e mei werd Danco ziek. Hij had pijn in zijn borst en ademde amechtig. Cook onderzocht hem langdurig en keek nadien bezorgd. Hij verbood Danco om nog buiten te komen, want hij vreesde dat hij een longontsteking zou oplopen. De arme jongen zat er helemaal van in de put. Hij wilde zijn magnetische waarnemingen niet onderbreken. Maar zonder een woord te zeggen, nam Lecointe zijn werk over en noteerde de metingen elke dag nauwgezet in Danco's schrift.

Op 27 mei riep de scheepsdokter ons samen en vertelde dat Danco's toestand ernstig was. Hij had een oud hartletsel, een lekkende hartklep, waar hij in normale omstandigheden wellicht honderd jaar mee kon worden. Maar hier aan de zuidpool, waar we allemaal dag in, dag uit keihard moesten werken, waar de zon ons in de steek liet en iedereen voortdurend onder zware druk stond, was dat anders. Bovendien ontbraken verse groenten en dat deed hem geen goed. Zijn hart was in enkele dagen zo verzwakt dat Cook vreesde voor zijn leven.

Niemand sprak een woord. We stonden verbijsterd. De woorden van Cook waren als een plots opkomende storm in een kalme zee. Dat we zouden sterven, weggeveegd door een golf zoals Wiencke, of verpletterd in het ijs, daar hielden we rekening mee. Dat iemand in een scheur zou verdwijnen of verdwalen en doodvriezen, dat hoorde bij onze job. Maar dat een van ons zou sterven door ziekte, daar hadden we nooit bij stilgestaan.

De volgende dagen was de duisternis donkerder dan ooit. De Belgica was een sterfhuis geworden. We spraken gedempt en deden ons werk zwijgend. Zelfs Somers, die anders nooit zijn mond kon houden, beperkte zich al die dagen tot een murmelend gebed voor de

kruislieveheer in zijn kajuit.

We hadden Danco overgebracht naar het officiersvertrek, waar hij op de canapé vlakbij de kachel kon liggen. Cook was ervan overtuigd dat hij vooral wegkwijnde door het gebrek aan licht. Daarom plaatsten we twee kaarsen naast de sofa. We hielden om beurten de wacht. Met die kaarsen had dat veel weg van een dodenwake bij een levende.

Danco verzwakte snel. Het was voor iedereen duidelijk dat hij zou sterven van uitputting. Alleen hijzelf scheen dat niet te beseffen. Als hij zich even beter voelde, maakte hij meteen plannen voor nieuwe magnetische waarnemingen. En als we na de winter naar Europa zouden terugkeren, wilde hij als eerste zijn vaderland terugzien vanuit het kraaiennest.

Maar het ging niet beter en op zondag 5 juni gaf Cook hem een inspuiting met morfine. Danco sliep de hele dag onrustig. Rond vier uur werd hij even wakker. Pijn scheen hij niet te hebben, maar zijn borst ging onrustwekkend op en neer, steeds sneller en sneller. Rond vijf uur was hij zo uitgeput dat de dokter hem een nieuwe injectie gaf.

Het avondmaal voor de staf werd in de kajuit van de Gerlache opgediend om de stervende niet onnodig te storen. Iets voor zeven uur kwam de dokter in het vooronder zeggen dat Danco's doodsstrijd begonnen was. We schoven een voor een het officiersvertrek binnen, waar de staf al verzameld was. De stervende lag languit en heftig ademend op de canapé. Af en toe mompelde hij een paar woorden, onverstaanbaar. Enkele keren opende hij heel kort zijn ogen die meteen weer dichtvielen. Lecointe, duidelijk aangedaan, hurkte naast hem neer en fluisterde herinneringen in zijn oor aan de tijd toen ze samen in militaire dienst waren. Het was doodstil. Alleen het gehuil van de wind in het tuig en het zingen van het ijs waren te horen. We verbeten onze tranen, wij de stoere mannen, de zeebonken, de avonturiers. We stonden te blèren als kleine kinderen, want we wisten allemaal dat het morgen

onze beurt kon zijn.

Plotseling opende Danco zijn ogen heel wijd en keek ons aan met een blik waar we allemaal ongemakkelijk van werden. Ik voelde de koele huiver over mijn rug kruipen, hoewel ik vlakbij de heet gestookte kachel stond. Even bleef die blik hangen in de ruimte. Toen braken zijn ogen. Danco was dood. De dokter stapte naar voren en sloot zijn ogen.

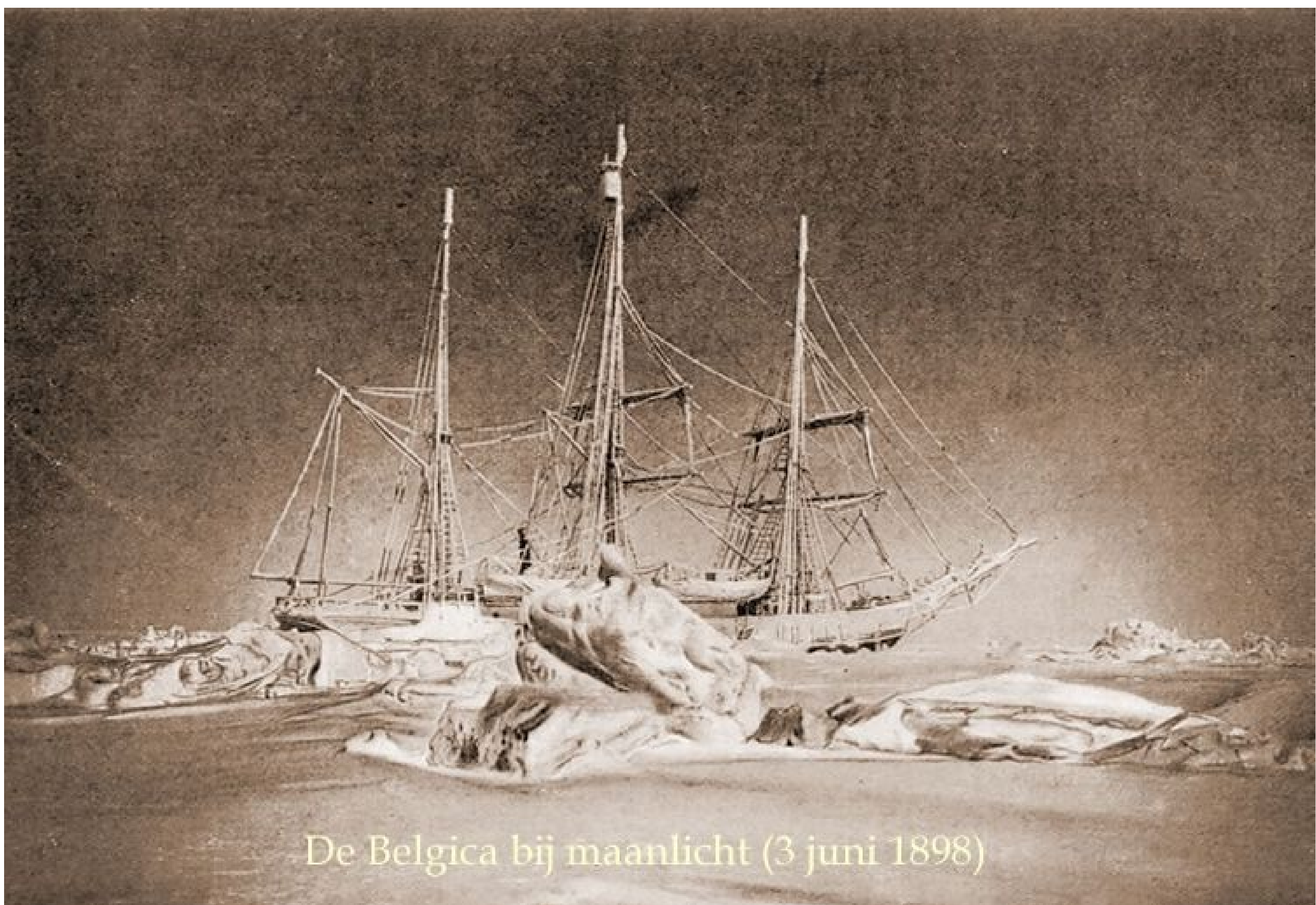
De volgende dag was somber en grijs en de loodzware hemel vloeide aan de horizon onmerkbaar over in het pakijs. Het vroor -35°. Johan Koren en Dufour hadden de grootste moeite om de Belgische vlag halfstok in de mast te hijsen, want de touwen waren beenhard. Twee uur lang werkten we met houwelen om een gat in het ijs te kappen. Als we de losgehakte stukken er niet dadelijk uit haalden, vroren ze meteen weer vast.

Rond elf uur had iedereen zijn beste kleren aangetrokken. Danco lag in een zak van zeildoek op een slee. Vier mannen trokken hem naar de opening in het ijs, de anderen volgden in een vormeloze groep. Bij het gat aangekomen, maakten we een paar gewichten vast aan het voeteneinde van de zak. Melaerts schoof de slede tot vlakbij de rand. Op dat moment brak een brok ijs af en hij schoot met één been in het ijskoude water. Tollefsen, die vlak naast hem stond, kon hem nog net op tijd vastgrijpen.

Het was duidelijk dat we moesten voortmaken. De Gerlache deed een stap naar voren om een korte toespraak te houden, maar bracht alleen een schrijnend, bijna onverstaanbaar 'vaarwel' uit en keerde zich af.

We duwden het lijk het gat in. Het viel met een akelige plons in het water en ging door de gewichten even rechtopstaan. We deinsden achteruit, verschrikt door dit idiote schouwspel. Toen vulde de zak zich met water en zonk ten slotte langzaam, heel langzaam onder het pakijs. Een kwartier later was het graf van Danco weer helemaal dichtgevroren.

Het pakijs sloot zich als een mausoleum.

De Belgica bij maanlicht (3 juni 1898)

Verlangen naar het licht

De dagen na de dood van Danco sloot de Gerlache zich op in zijn kajuit. Maar ook wij hadden niets liever gedaan dan van de aardbodem te verdwijnen. De verslagenheid was groot. Ik voelde me vermoeid en ziek. Die verdomde ijskelder zou onze ondergang worden. Van bij het opstaan tot we 's avonds weer in onze kooi kropen, moesten we kostbare kaarsen branden om niet meer te zien dan schaduwen. Het licht had ons voorgoed verlaten en met het licht verdween de levenslust. De accordeon van Johansen bleef zwijgen. Ik haalde mijn trompet nooit meer uit zijn foedraal. Onze ogen stonden hol en dof in onze kop. We begonnen erin te berusten dat we hier zouden sterven.

De enige die er zich al van bij het begin niet bij wilde neerleggen, was Cook. Onze scheepsdokter liet ons regelmatig naar zijn kajuit komen voor een onderzoek. Toen het mijn beurt was, noteerde hij mijn klachten zorgvuldig in zijn boek. Terwijl hij mijn beproefde lijf inspecteerde, sprak hij me moed in en zei dat ik me vooral niet mocht laten gaan. Maar hij merkte wel dat elk vezeltje van mijn vervuilde lijf juist het tegenovergestelde deed. Mijn polsslag joeg het bloed door mijn aders met 130 slagen per minuut. Ik was vaak duizelig en kon niet slapen. En als ik toch sliep, had ik nachtmerries. Mijn slijmvliezen hadden al hun kleur verloren. Dat had ik zelf gemerkt in het spiegeltje aan de mast in het vooronder. Als ik geeuwde, leek mijn mond een grauwe grot.

Met de anderen was het geen haar beter gesteld. Iedereen had een groenachtig gele kleur, als levende lijken die alleen nog uit een soort lugubere beleefdheid op elkaar wachtten om dood te gaan. Racovitza en Arctowski klaagden over hun maag, de commandant over hoofdpijn. Van Rysselberghe had problemen met zijn hart. Lecointe had altijd maar

pijn in zijn benen.

Het was bij hem dat Cook het eerst scheurbuik vaststelde. Scheurbuik, de gevreesde zeemansziekte die hele vloten had uitgeroeid, omdat de bemanning maandenlang geen verse groente te zien had gekregen. Hoewel we het elkaar toefluisterden, dreunde het woord door het schip. Scheurbuik! Dat was het einde. Nu waren we eraan!

Maar weer was het Cook die niet aan dat noodlot geloofde en drastische maatregelen nam. We hadden vers vlees nodig. Pinguïns waren het enige verse vlees mijlen in het rond. Hij ontbood mij, samen met Knudsen en Dufour en beval ons een paar pinguïns te vangen. Dat was makkelijker gezegd dan gedaan. Toen het nog licht was, krioelde het soms van de pinguïns rond het schip. Maar toen de poolnacht was aangebroken, waren de dieren het licht gevolgd naar het noorden. Het gebeurde eerder zelden dat we er een paar hoorden, want zien deden we ze in het duister al helemaal niet.

Toch gingen we met ons drieën op pinguïnjacht. In de mast van de Belgica hadden we een lantaarn opgehangen, die we niet uit het oog mochten verliezen. Als we zouden verdwalen, betekende dat een zekere dood. We hadden geluk. Al na enkele uren stootten we op een troepje vetganzen, waarvan we er zonder veel moeite een viertal de kop insloegen.

We hielpen Michotte de vogels pluimen. Maar zodra hij de eerste pinguïnfilet in de hete pan legde, verspreidde zich een walgelijke geur door het hele schip. Michotte verklaarde meteen plechtig dat hij voor ons zoveel pinguïnfilet zou klaarmaken als we maar wilden, maar dat hij er zelf geen hap van zou eten. Alleen Amundsen deed zijn vikingafkomst eer aan en kwam op de geur af naar de keuken. Hij sneed een stuk rauw vlees af en stopte het in zijn mond. Terwijl wij kokhalsden, kauwde hij het met zichtbaar genoegen.

Toen het avondmaal werd opgediend, keek iedereen met nog meer

wantrouwen naar het stuk vlees op zijn bord dan naar een stel sjutbollers. Melaerts, Van Rysselberghe en Dobrowolski weigerden absoluut ervan te eten en schoven hun stuk op het bord van Amundsen. Lecointe, die zijn hut niet uit kon door de verlammende pijn in zijn armen en benen, wilde er niet van proeven. De Gerlache nam een heel klein stukje.

En de matrozen? Ach ja, we hadden al zoveel doorgemaakt. Het was weerzinwekkend, maar we aten ervan. En nadien voelden we ons beter.

Op 18 juli ging het zo slecht met Lecointe dat hij eindelijk toch een stukje pinguïnvlees at. Bijna meteen daarna kon hij zijn armen en benen weer bewegen. Vanaf die dag werd hij een enthousiast pinguïneter en spoedig was hij helemaal genezen.

Op 23 juli kwam er een eind aan de langste nacht van mijn leven. Tegen de middag trokken we met zijn allen het ijs op om voor het eerst sinds zeventig dagen de zon weer te zien. We hadden de Belgische vlag in het topje van de grote mast gehesen. Het kostte ons bijna een uur om de top van het ijsbergje te bereiken, waar we in de herfst zo vaak naartoe waren gewandeld. Maar we waren opgewonden als kleuters bij de kerstboom. Van de wanhoop van de voorbije dagen was geen spoor meer te merken.

De zuidelijke hemel kleurde mooi bleekblauw. In het noorden hing mist en recht boven ons dreven rafelige vederwolkjes. We waren uitgelaten en vol verwachting om een stukje van de gloeiende vuurbol te zien die ons zolang in de steek had gelaten. Het pakijs voor ons was stralend wit en weerkaatste het vreemde licht met oogverblindende effecten. Sommige ijsbergen, die in werkelijkheid heel ver van ons verwijderd waren, leken vlakbij te zweven in een zee van licht. De grillige pieken spiegelden zich in het ijs en één spiegelbeeld hing zowaar boven de werkelijke berg in de lucht. Het was het wonderlijkste

schouwspel dat ik ooit gezien had.

Plots riep iemand - ik geloof dat het Amundsen was - met een van opwinding overslaande stem: 'Daar is ze!'

En met tranen in de ogen keken we naar de kleine, gloeiende rechthoek aan de horizon, die sneller dan verwacht omhoogschoof. Enkele ogenblikken later groeide onderaan een tweede rechthoek, diep rood en wondermooi. Precies op het middaguur zagen we vanaf de top van de ijsberg driekwart van de vervormde zonneschijf. Het leek alsof ik haar warmte al voelde, al wist ik dat zoiets natuurlijk niet kon. Op hetzelfde moment streelden de zonnestralen de vlag van de Belgica. Johan Koren wees naar de helle driekleur die heel even oplichtte in het eentonig wit landschap.

Iets na halfeen, de zon was alweer helemaal verdwenen, stapten we luid pratend en lachend terug naar de Belgica. We waren in feeststemming en de commandant had een speciaal 'menu national' laten klaarmaken. Voor het eerst aten we allemaal samen, dronken champagne en vierden feest. Dat mocht, want we hadden de poolnacht overleefd.

Het is niet te geloven wat licht met een mens kan doen. De zon klom nu elke dag een stukje hoger boven de horizon uit. Iedereen hervatte zijn werk; er werd weer gelachen en gezongen. We hadden de nacht overleefd, we zouden de winter nu ook wel overleven. De avonden werden weer gezellig. We speelden kaart of zaten te dammen. Somers vertelde zijn ongelooflijke verhalen zodat het vooronder daverde van de lachsalvo's. En we speelden muziek op het draaiorgeltje met de kartonnen platen. Op elk wijsje hadden we onze eigen tekst verzonnen en we zongen uit volle borst mee van: 'Chinne-boerinneke, koept e kinneke, tegen vastenavond' en van 'Aa, Margerietje, uwe vogel is gaan vliegen'. Zelfs de Noren joelden mee in het platste Antwerps dat ik hen had geleerd.

Ook in het officiersvertrek was de vrolijkheid teruggekeerd. Er werden nieuwe plannen gesmeed: Amundsen, Lecointe en Cook besloten een expeditie te houden. Ze wilden zuidwaarts trekken over het pakijs in de hoop land te vinden. De Gerlache was niet zo enthousiast over het plan. Stel dat ze verdwaalden. Dat zou een zekere dood betekenen. Maar de drie avonturiers lieten zich niet ompraten. Ze gekscheerden de hele dag, benoemden elkaar tot commandant of officier in de Orde van de Sjutbollers en verzamelden intussen een indrukwekkende uitrusting.

De 30e juli om acht uur 's morgens vertrokken ze op ski's. Achter zich aan trokken ze een torenhoog geladen slede, die zeker 120 kg woog. We liepen een eindje met hen mee, maar na amper honderd meter stonden ze al naar adem te happen. De Gerlache drukte hen nog eens op het hart het kompas niet uit het oog te verliezen.

Tegen de middag kwam een dichte mist op die ook de hele

volgende dag bleef hangen. Bovendien zat er duidelijk weer drift in het ijs, dat overal kraakte en scheurde. Onze commandant was er niet gerust in. Toen de mist op 1 augustus 's morgens eindelijk optrok, klom hij meteen in het kraaiennest en speurde de horizon af. Zowaar, daar zaten onze drie avonturiers naast een zelfgebouwde iglo op een drijvende ijsschots.

De Gerlache sloeg meteen alarm en stuurde ons op hen af om hen uit hun hachelijke situatie te redden. Dat was makkelijker gezegd dan gedaan, want de scheur in het ijs was breed en moeilijk te overbruggen. Met de grootste moeite wisten we hen in veiligheid te brengen, maar al het materiaal moesten we achterlaten. Tot overmaat van ramp schoof ik uit, toen ik van de ene schots op de andere sprong en viel in het ijskoude water. Bijna was ik verdronken, als Dufour me niet bij mijn haren uit het water had gesleurd. Ik kan je verzekeren dat het geen pretje is nat te worden bij -35°. Maar toen ik eenmaal aan boord weer droge spullen aanhad en bij de kachel ontdooide, kon ik er hartelijk om lachen. Onze drie ontdekkingsreizigers lachten niet zo hard. Ze waren er nu wel van overtuigd dat een expeditie over het pakijs zinloos en levensgevaarlijk was.

Of het iets met dat bad in het ijzige water te maken had, weet ik niet, maar op 7 augustus kroop ik 's morgens uit mijn kooi en ontdekte dat ik geen woord kon spreken. Niet dat ik hees of verkouden was. Mijn stem wilde gewoon niet. Van Rysselberghe, die mijn verbijsterde blik zag, vroeg iets - wellicht wat er aan de hand was - en ik hoorde hem niet. Ik was doofstom geworden van het ene moment op het andere. Ik griste een stukje papier uit mijn plunjezak en krabbelde daar een berichtje op: 'Ik hoor niets en ik kan niet spreken'.

Van Rysselberghe bekeek me alsof ik de pest had. Hij rende meteen naar boven en haalde de scheepsdokter. Cook onderzocht me, stopte me vervolgens weer in mijn bed en liet me dag en nacht bewaken. Ik voelde

me voor de rest niet ziek, maar ik geef toe dat ik ervan genoot om eens in de watten gelegd te worden. Bovendien begon ik na een paar dagen weer te horen en even later had ik ook mijn stem terug.

Toch had dat voorvalletje met mij aan boord nogal wat teweeggebracht. Iedereen had gehoopt dat het licht een eind zou maken aan al onze kwalen, maar dat bleek niet zo. Johansen en Knudsen hadden last van hun benen en hun hart sloeg 150 keer per minuut. Bij Arctowski was het net omgekeerd. Zijn polsslag daalde onrustwekkend tot 48 slagen. De Gerlache had aanvallen van verschrikkelijke hoofdpijn en zei meer dan eens dat zijn kop uit elkaar zou barsten. Racovitza en Cook kwijnden weg en ook Dobrowolski verzwakte zichtbaar. Amundsen en Melaerts klaagden over hun hart. Het leek wel een oudemannenhuis.

Het ergst van al overkwam Tollefsen. Onze goede bootsman kreeg de kolder in zijn kop. Het begon overigens net als bij mij: op een dag kon hij niet meer spreken of horen. Maar toen hij daar eenmaal van genezen was, raakte hij de kluts kwijt. Sinds de dood van Danco was hij al schuw geworden. Hij zei weinig en zelfs als wij in groep plezier maakten, zat hij er stilletjes bij. Rond die tijd zag ik hem dikwijls aan tafel zitten waar hij lange, lange brieven schreef.

Op een dag betrapte ik hem, toen hij schichtig van boord sloop en naar een spits ijsheuveltje liep, een paar honderd meter van de Belgica verwijderd. Daar frutselde hij wat in een ijsspleet en liep toen haastig terug naar het schip. Ik was op dat moment alleen buiten en Tollefsen had mij niet gezien. Dat wist ik zeker. Toen hij weer in het vooronder verdwenen was, kon ik mijn nieuwsgierigheid niet bedwingen en liep op mijn beurt naar het heuveltje. Tot mijn grote verwondering vond ik een samengevouwen brief in de ijsspleet. In zijn hanige handschrift had hij er aan de buitenzijde 'Aan mijn liefste Agnes - Noorwegen' op geschreven. De arme dwaas hield de ijsheuvel voor een brievenbus.

Geschrokken rende ik naar de Gerlache en samen lazen we het

epistel. Tollefsen beschreef zijn lief alle ellende die hij op het ijs met zijn makkers te verduren had. Ik was er helemaal ondersteboven van en ook de commandant was erg bezorgd om onze bootsman.

Een paar dagen later zat er weer een brief in de brievenbus. Voor ik er zelf erg in had, had ik ze gelicht. Plots besefte ik dat Tollefsen er nu van overtuigd was dat zijn post echt naar Agnes vertrok. En wij speelden het spel mee, omdat we zo met hem te doen hadden. Op den duur moesten we hem voortdurend bewaken, want hij wilde altijd maar van de Belgica weg, naar zijn Agnes.

Geloof me, dat is droevig. Ik had Wiencke overboord zien slaan in een storm. Dat is erg. Ik had onze geleerde Danco zien wegkwijnen van uitputting en hem helpen begraven in het ijs. Dat is zeker even erg en droevig. Maar je vriend, die kerngezond was, gaandeweg zijn verstand zien verliezen en daar niets tegen kunnen doen... Dat is wel het allerdroevigste.

Maar ja, het leven ging verder. Hoe belabberd we ons ook voelden, we deden ons werk en maakten plezier als het kon. Wanneer het maar even opklaarde, schoot Lecointe een zonnetje, geholpen door Dobrowolski die de tijd mat. We kapten gaten in het ijs waardoorheen Arctowski zijn peillood liet zakken. En we hielpen Racovitza dieren vangen die hij nauwlettend onderzocht. Dat deed ik nog het liefst.

Op een dag heb ik me kapot gelachen. We hadden net een jonge zeehond gevangen en Racovitza was bezig het dier helemaal op te meten terwijl ik er half bovenop lag om het onbeweeglijk te houden. Toen hij de maten van vinnen, kop en staart had opgeschreven, nam Racovitza een glazen thermometer en schoof die in de aars van het dier om zijn temperatuur te meten. We hadden dat al honderd keer gedaan en voor ons was dat pure routine. Maar opeens gebeurde er iets geks. Dat zeehondje spande de spieren van zijn achterste en... floeps! De thermometer verdween naar binnen. We stonden allebei een ogenblik

verbouwereerd te kijken. Toen sprong Racovitza op en rende zo snel hij kon naar de Belgica om even later terug te keren met... een nieuwe thermometer.

'Die eerste komt er wel weer uit', zei hij.

Ik kon het beest haast niet meer vasthouden van het lachen.

Hoewel de dagen nu flink begonnen te lengen, waren de avonden nog altijd meer dan lang genoeg. In de loop van de maanden hadden we onze ontspanning goed georganiseerd. Er waren twee groepen: de kaarters en de lezers. Sommige lezers whistten wel eens mee, maar de kaarters heb ik heel zelden zien lezen. Ik was een lezer. Ik had al voor de derde keer 'De drie musketiers' verslonden en kon er niet genoeg van krijgen.

In het officiersvertrek werd blijkbaar ook gekaart. Cook, de Gerlache en Racovitza waren de vaste gasten. Lecointe, Arctowski en een enkele keer Amundsen sprongen in als vierde man. Maar die hoge heren waren niet tevreden als ze alleen voor de eer konden spelen. Op een dag hadden ze aan Michotte een doos gedroogde bonen gevraagd. Elke speler kreeg een beginkapitaal van honderd bonen en ze speelden maar. Na enkele weken liep het uit de hand: er waren al schuldbekentenissen van 200.000 bonen in omloop. Toen verbood de commandant alle kansspelen en gaf de voorraad speelgeld terug aan Michotte. Een week lang aten we alle dagen bonensoep.

Toch konden we niet elke avond spelen of lezen. Meestal zaten wel twee of drie van ons sokken te stoppen of een gescheurd hemd te naaien. Echte huiselijke tafereeltjes! Michotte was haast iedere avond bezig met verstellen, want als steward deed hij de was en het verstelwerk van de commandant en de kapitein erbij. Maar de rest van de staf moest, net als wij, zijn eigen sokken stoppen, al hadden de meesten daar een grondige hekel aan. Toen Cook jarig was, had Lecointe hem een bon gegeven, goed voor het stoppen van twee paar sokken. En dat liet de scheepsdokter zich

geen twee keer zeggen.

Het was ons aan te zien dat we een clubje mannen onder elkaar vormden. We droegen dag in, dag uit dezelfde kleren tot ze zo vuil waren dat het echt niet meer kon. Kleren wassen was trouwens niet zo eenvoudig aan boord. Eerst moesten we sneeuw smelten in de stoomketel. Dan smeerden we onze plunje met bruine zeep in en lieten ze een dag weken in een sopje. Ze drogen was nog het moeilijkst van al. In het vooronder hingen overal en altijd natte spullen. Liefst zo dicht mogelijk bij de kachel, maar toch ook weer niet te dicht, want we hadden al een keer een brandje gehad.

Ik geloof dat niemand echt graag de was deed en Dobrowolski spande de kroon. Dat was aan hem te ruiken, al zullen we allemaal wel een lijfgeurtje gehad hebben.

Voor de rest hield Cook onze gezondheid nochtans heel streng in het oog. Elke ochtend, behalve bij stormweer, blies hij appel op het ijs en kregen we een kwartier lang lichaamsoefeningen. Springen, lopen, armen op en neer. Dat deed ons goed. We voelden ons bloed jagen en een warme gloed kleurde onze wangen rood, terwijl onze adem in onze baarden en wenkbrauwen bevroor. Drie keer per week marcheerden we ook met zijn allen naar de dichtstbijzijnde ijsberg. Kwestie van genoeg lichaamsbeweging te hebben. Onderweg discussieerden we over alles en nog wat. We maakten plannen om een voettocht naar de magnetische pool te ondernemen, als we ooit weer vrij zouden komen. Vooral Amundsen zat daarmee in zijn kop en trachtte de anderen voor zijn expeditie warm te maken.

We bedachten onderweg ook heel bruikbare spullen. Zo bouwde ik een rattenval. Jaja, we hadden ratten aan boord. Waarschijnlijk waren ze in Punta Arenas op het schip geraakt. Ze hadden blijkbaar geen last van de kou en de duisternis. Ze plantten zich steeds sneller voort en bedreigden onze voedselvoorraad. Mijn val zat altijd vol, maar toch was

dat lang niet genoeg om de plaag in te dijken. Dus organiseerden we regelmatig klopjachten. Soms vingen we tientallen ratten, maar 's nachts in onze kooi hoorden we ze met horden tegelijk ritselen in het ruim.

Vermist in de mist

Het was een mooie dag, toen Johan Koren en ik een wandelingetje maakten op het ijs. Ik had altijd al goed met Johan kunnen opschieten. Ik noemde hem 'mijn kleine Johannes', want in mijn verbeelding leek hij op de figuur uit het boek van Frederik van Eeden, het mooiste boek dat ik ooit heb gelezen. De laatste tijd zaten we dikwijls samen te praten. Johan had een knappe kop. Hij had in Noorwegen godgeleerdheid gestudeerd en later, als hij ooit terugkeerde, wilde hij dominee worden in Lapland. Hij zou er zijn ervaring met sneeuw en ijs zonder twijfel kunnen gebruiken.

Op die mooie middag eind augustus liepen we samen te filosoferen over de zin van het leven. Rondom ons zong het ijs krakend en schuifelend zonder ophouden. De laagstaande zon flitste verblindende kristalstralen in het rond en gaf de donkere wolken een randje van zilver. De wereld zag eruit alsof God ze pas geschapen had.

Kwam het door die speciale sfeer of waren we zo verdiept in ons gesprek, in elk geval merkte ik plotseling dat het donker begon te worden en dat er mist opkwam. Het werd dus tijd om naar het schip terug te keren. Ik draaide me al pratend om en bleef plots verschrikt staan.

'Johan, ik zie de Belgica niet meer!'

Johan Koren keerde zich ook bruusk om. Hoewel er op dat ogenblik nog niet meer dan een lichte nevel hing, viel van het schip geen spoor meer te bekennen. En de mist werd nu snel dichter.

'We zijn verdwaald, Jan!'

Ik vloekte. Dat was zowat het stomste wat ons kon overkomen. Bovendien was het ons strikt verboden de Belgica uit het oog te

verliezen. Gelukkig was het niet zo koud. Het vroor hooguit acht graden. Maar we waren ook heel licht gekleed en het vooruitzicht om zo de nacht buiten door te brengen, lokte mij absoluut niet aan.

'Uit welke richting komen we?'

Moeilijk te zeggen. Niets lijkt zozeer op een ijsberg als een andere ijsberg. Gelukkig herinnerde ik me dat we de hele middag tegen de wind in hadden gelopen, want ik had mijn kap diep over mijn gezicht getrokken. Al drie dagen waaide een briesje pal uit het noorden. Ik liet me op mijn knieën vallen en veegde sneeuw bij elkaar tot een lange richel die precies in de windrichting wees. Als de mist optrok, wisten we tenminste welke kant we uit moesten. Voorlopig was het best gewoon ter plaatse te blijven.

We huiverden en de honger knaagde. Van sneeuw bouwden we een muurtje om achter te schuilen. Maar dat hielp nauwelijks. De koude mist en de driftsneeuw kropen in onze kleren. Ik begon hevig te klappertanden en we drukten ons dicht tegen elkaar op zoek naar een beetje warmte. Van slapen zou niet veel in huis komen, want we durfden niet te gaan zitten, uit vrees dat onze kleren meteen zouden vastvriezen.

Urenlang stonden we daar tegen elkaar met knikkende knieën en bevroren tot in onze botten. Op de Belgica moesten ze onze afwezigheid allang hebben opgemerkt, want het was etenstijd. Misschien waren ze ons al aan het zoeken. Er zou in elk geval wat zwaaien de volgende morgen.

De nacht vorderde langzaam. We voelden ons allebei ellendig. De rillingen gingen af en toe over in heftig schokken. Dit viel haast niet uit te houden. Soms sliepen we staande. Hoelang weet ik niet. Een paar seconden, een paar minuten, een kwartier? Bij de minste huivering van Johan schoot ik weer klaarwakker. Maar niet voor lang. Het moet al ruim na middernacht geweest zijn, toen ik het niet meer uithield. Langzaam zakte ik door mijn knieën en ging zitten, mijn hoofd voorovergebogen

tussen mijn armen. Ik sliep meteen.

Toen Johan me wakker maakte - hij zei dat hij me hooguit tien minuten had laten slapen - was mijn broek vastgevroren aan het ijs. Het moet een grappig gezicht geweest zijn en ondanks onze ellende lachten we er om. Ik probeerde me los te rukken, maar niets hielp. Ten slotte pakte Johan mijn beide handen vast en gaf me zo'n geweldige ruk dat mijn broek scheurde en de lap bleef vastzitten in het ijs. Daar stond ik bij vriesweer in mijn blote kont. Ik probeerde mijn jas zo diep mogelijk naar beneden te trekken. Maar alles aan mijn lijf voelde even koud aan.

Gelukkig begon rond drie uur de mist op te trekken. We besloten niet langer te wachten en vatten de terugtocht aan in de richting die we hadden bepaald. Ik wist al gauw dat we het bij het rechte eind hadden, want ik herkende een meertje en een ijsberg waarvan ik zeker wist dat ik ze de dag tevoren ook had gezien.

Plots daagde de Belgica voor ons op. Het was vijf uur. Grote verbazing en opluchting aan boord. Er stonden net twee ploegen klaar om ons te zoeken. Dat hadden ze de avond voordien ook al gedaan, maar ze hadden hun pogingen moeten staken vanwege de mist.

De commandant liet ons meteen in zijn hut ontbieden. De Gerlache trachtte boos te zijn, maar zoals steeds lukte dat hem niet zo best. Toen hij hoorde hoeveel honger en kou we hadden geleden, kreeg hij al medelijden. Daarop vertelde Johan Koren dat ik de windrichting in de sneeuw had vastgelegd en hij begon onze tegenwoordigheid van geest zelfs te appreciëren. Ten slotte vermurwde ik hem helemaal, toen ik hem over mijn vastgevroren broek vertelde en daar het bewijs van leverde door hem mijn bevroren kont te tonen. De commandant schaterde het uit en beval Michotte meteen een grote portie hete soep voor ons klaar te maken. Ik heb het werk van onze kok nooit zo geapprecieerd als toen.

Peilingen en temperatuurmetingen van het zeewater

Het voorjaar bestond uit niets anders dan wachten en hopen. Wanneer zou het ijs zijn greep op ons scheepje verliezen? Soms vroor het dagenlang zo hard dat onze stemmen ijl en breekbaar klonken en de scheepswanden kraakten van de droogte. En dan, even onvoorspelbaar, sloeg het weer om. De temperatuur steeg en het begon te sneeuwen. Eind november - we gingen al naar midzomer toe! - lag heel het achterschip onder een dikke laag sneeuw bedolven. Dagenlang waren wij met schoppen in de weer om het dek vrij te maken, zodat we tenminste aan boord niet met sneeuwschoenen hoefden rond te lopen.

Half november viel de dooi schuchter in. Je hebt er geen idee van hoe blij we waren. In de verte vormden zich meertjes en hier en daar scheurde het ijs. Zou dit het einde van onze gevangenschap zijn?

Op 27 november vierden we hoopvol de middernachtzon. Vanaf nu zou de zon niet meer ondergaan. De zon? Voor ons leek ze niet meer dan een koud melklichtje. Toch kon alleen zij ons redden. We mochten al blij zijn dat ze licht gaf. En warmte gaf ze ook. Haar stralen deden de masten splijten, zodat de commandant ze elke dag liet inspecteren.

We vierden feest. Somers draaide, iets te uitbundig, de Brabançonne op het orgeltje. Johansen haalde voor het eerst sinds weken zijn accordeon te voorschijn en Knudsen en Van Rysselberghe zongen weemoedige liedjes uit hun vaderland. Somers begon over zijn kind te vertellen. Hoeveel het gegroeid zou zijn in anderhalf jaar en of het hem nog zou herkennen als hij ooit terugkwam. Het scheelde geen haar of we begonnen te janken.

Tot laat in de avond wogen we onze kansen af. Zou het ijs ons nog loslaten? En wat als de Belgica nu eens niet vrijkwam? Er viel een stilte

als een natte, loodzware deken. Minutenlang. Iedereen besefte wel dat alleen een wonder ons uit die ijskelder kon verlossen. Een zware storm of een aardbeving misschien. In elk geval iets dat het ijs in gruis zou slaan, maar ons scheepje toch heel zou laten. Lecointe vatte in één zin samen wat we allemaal dachten: 'Ik heb nog nooit zo naar zeeziekte verlangd.' Tegelijk stond hij op en zonder een woord te zeggen, zochten wij onze kooi op.

Dagenlang werden we tussen hoop en wanhoop heen en weer geslingerd. Op 4 december maakte de Gerlache zijn testament op. Hij voelde zich al een hele tijd niet goed en regelde zijn opvolging op de Belgica en de betaling van de onkosten, voor het geval hij zou sterven.

Maar een paar dagen later was het weer de hoop die overwon. Om op alles voorbereid te zijn, maakten we de zeilen klaar die zoveel maanden opgevouwen hadden gezeten rond de ra's. We probeerden ook de stoommachine, de schroef en het roer, geen overbodige luxe na zo'n lange verplichte rust. Maar toen het allemaal goed en wel werkte, greep de wanhoop ons weer bij de keel. Wat hadden we aan een goed geoliede machine en klaarliggende zeilen, zolang het ijs ons niet losliet?

Intussen verviel Tollefsen van kwaad tot erger. Hij leed aan geheugenverlies en achtervolgingswaanzin. Op een keer vroeg hij aan de Gerlache of die er wel zeker van was dat we nog altijd op de Belgica waren. Hoe goed we hem ook bewaakten, toch slaagde hij er soms in te ontsnappen. Zo vonden Amundsen en Cook hem tijdens een uitstap naar een ijsberg. De sukkelaar was helemaal versteven en verzwakt. De dokter besloot een zeehond te vangen, maar toen ze hem het bloed van het dier te drinken gaven, ging Tollefsen tekeer alsof ze hem wilden vergiftigen. Een paar dagen later vertrouwde hij Johansen toe dat Cook en Amundsen hem alleen maar hadden meegenomen in de hoop dat hij onderweg zou sterven. De sukkel ging helemaal bergaf.

Kerstmis vierden we in mineur. Op de vooravond hadden we het

hele schip opgepoetst. Maar op het feest zelf was de vrolijkheid geforceerd. Arctowski had zijn best gedaan om de stemming erin te krijgen. In zijn laboratorium had hij een soort likeur gebrouwen van sinaasappelextract, cacao en alcohol van 90°. We moesten het drankje flink aanlengen met water.

Hoewel het hartje zomer was, bleef de Belgica er winters uitzien. Masten, touwen en dek waren bedekt met een dikke laag rijm. Toch maakte dat sprookjesachtige kerstdecor ons alleen weemoediger.

Hoe zou het met onze familie zijn? Zaten die nu rond de kerstboom en aten ze gevulde kalkoen? Dachten ze aan ons als aan levenden, of hadden ze de hoop allang opgegeven?

Nieuwjaar was geen haar beter. Niet te geloven hoe triestig zo'n feest kan zijn daar midden in het pakijs! Futloos wisselden we nieuwjaarswensen uit: dat het ijs spoedig zou gaan smelten, dat we gauw weer thuis zouden zijn en niet nog een poolwinter zouden moeten doormaken.

Om tien uur 's avonds zaten we samen met de officieren in het vooronder. Michotte had zijn best gedaan in de keuken, al stelde zijn scheepskost nog altijd niet veel voor. Eigenlijk kon het ons niet meer schelen. De Gerlache was in zijn kajuit gebleven, want hij was ziek. Plotseling dook Michotte op met een zak vol brieven. De commandant had voor elk van ons een korte, maar ontroerende nieuwjaarswens geschreven. We kregen elk een cadeau op krediet: geschenkbons te innen in Montevideo... als we daar ooit nog zouden geraken. De matrozen beloofde hij een fikse premie en de machinisten zouden bij hun terugkeer in België een gouden horloge krijgen. We geloofden zijn wensen al te graag, maar diep in ons hart was er meer twijfel dan hoop.

Toen laat op de avond het laatste glas van Arctowski's likeur onze kelen had geschroeid, hing er weer een doffe, weemoedige sfeer. Een nieuw jaar was begonnen en iedereen was ervan overtuigd dat dit het

laatste van zijn leven zou zijn. Die ijskelder zou ons graf worden, net als voor Danco. Onze doodsstrijd zou alleen maar een paar maanden langer duren. We begonnen er die nacht zelfs lugubere grapjes over te maken.

De enige die daar niet om kon lachen en niet meedeed met ons gezwets, was Cook. De scheepsarts zat de hele tijd op zijn stoel te draaien en plots kon hij zich niet meer inhouden. Hij veerde op, gooide zijn glas in scherven op de grond en vloekte met zo'n kracht dat iedereen er op slag doodnuchter van werd. Niet dat aan boord van de Belgica nooit werd gevloekt. Somers was de kampioen: elke drie woorden een vloek. Maar ook de kapitein kende er wat van. Alleen de Gerlache en Cook hadden we nog nooit horen vloeken. Vandaar dat het gedonder van onze scheepsarts zo'n indruk maakte.

'Lamlendige bende schooiers!' tierde hij. 'Jullie zitten hier op je luie kont te wachten op je dood. Maar niet één die een vinger uitsteekt om er zelf wat aan te doen. Elke dag braafjes peilingen doen, waarnemingen noteren of dieren onderzoeken ter ere van de wetenschap! De pot op met die wetenschap! Wat betekent al dat werk nog als we hier toch creperen in het ijs, als we hier kapoeres gaan aan scheurbuik, als we hier wegkwijnen van heimwee en ondervoeding? Ik wil hier niet sterven. Ik wil leven. Ik wil hieruit. En als we daarvoor niet op de zon kunnen rekenen, dan moeten we maar op onszelf rekenen. Laten we in godsnaam al die wetenschappelijke onzin staken en onze handen uit de mouwen steken. Desnoods breken we het ijs met onze handen. Desnoods hakken we een geul tot aan de zee. Maar we moeten hieruit voor het weer winter wordt!'

Uitgeput liet Cook zich op zijn stoel vallen en hij hijgde van de inspanning. Het bleef minutenlang stil. Iedereen keek naar de tippen van zijn schoenen. Ik had Cook nog nooit zo opgewonden gezien. Het duurde een hele tijd, eer zijn vermoeide gezicht er weer gewoon en vriendelijk uitzag.

Toen ging de deur open en de Gerlache, die zijn getier tot in zijn kajuit gehoord had, stapte naar binnen.

'Ik geloof dat Cook gelijk heeft', zei hij. 'We zullen hier alleen maar uit geraken als we het zelf doen.'

Ik knikte langzaam, want ik wist dat er geen andere weg was. Cook had ons wakker geschud en daar was ik blij om.

Er wordt een geul gezaagd in het ijs om de Belgica te bevrijden

De geul

De volgende morgen al begonnen we plannen te maken. Sinds een paar weken was het ijs aan het smelten. In de buurt van de Belgica hadden zich twee meertjes gevormd. Het grootste lag een paar honderd meter ten zuidoosten van het schip. Het tweede, ten noorden van ons, was veel kleiner. Als we de weg naar een van die meertjes konden vrijmaken, zouden we er misschien in slagen met de Belgica uit het ijs te breken. We kozen voor het kleine meertje, omdat dat het minste werk zou vragen en het bovendien in de richting van de boeg lag. Het leek een onmogelijke opdracht. Op sommige plaatsen was het ijs acht meter dik. Maar zelfs als al onze inspanningen niets uithaalden, was dat nog altijd beter dan met onze handen in onze schoot te zitten wachten op de dooi die niet kwam.

We hadden toniet aan boord, een springstof die niet zo krachtig is als dynamiet, maar wel beter bestand tegen lage temperaturen. Cook stelde voor met toniet de ijsplaat te splijten en te verzwakken. Daarna zouden we met de reusachtige ijszagen die we aan boord hadden een grote spie uitzagen. Het leek gekkenwerk, maar we geloofden erin. De scheepsarts had zelfs al een plannetje getekend waarop de te zagen geul was aangegeven.

De eerste proefnemingen met toniet waren niet veel zaaks. De kapitein, die zichzelf tot specialist in springstoffen had benoemd, liet een gang in het ijs kappen van 30 centimeter doorsnede en anderhalve meter lengte. Daarin bracht hij zorgvuldig 160 staven toniet aan. 'Genoeg om een huis op te blazen', zei hij.

We doken weg achter ijsbergjes, terwijl Lecointe het vuur aan de lont stak. Vijf minuten, tien minuten. Niets. Een half uur. Nog altijd niets. Er werd wat schamper gelachen toen de kapitein ons vertelde dat de

staven toniet vochtig waren geworden en dus waardeloos.

Een paar dagen later ondernam hij een tweede poging. Geholpen door Melaerts, Johansen en Amundsen had hij een leeg petroleumvat volgestopt met niet minder dan 535 staven toniet. Vervolgens hadden ze het vat zorgvuldig dichtgestopt en er liefst vijf lonten op aangebracht.

Met succes. Het zaakje ontplofte. Blokken ijs vlogen tientallen meters de hoogte in. Het pakijs beefde als was er een aardbeving en zelfs het schip, van waarop wij de voorstelling bijwoonden, trilde van de schok. We klapten in onze handen, omdat het Lecointe dan toch gelukt was. Maar wat een ontgoocheling, toen we het gat van dichtbij gingen bekijken! Het was nauwelijks tien meter groot. Tot overmaat van ramp was al het opgeworpen ijs weer netjes in de barst gevallen, waar het al aardig aan het vastvriezen was.

Dit kon de oplossing niet zijn. Zoveel was duidelijk. Lecointe liep nors rond en kon onze grapjes amper verdragen. Het ontzag voor onze voorraad toniet had een flinke knauw gekregen.

Er zat dus niets anders op dan het ijs met mankracht te lijf te gaan. Dus groeven we van het kleine meertje uit twee grachten in het ijs tot vlakbij de Belgica. Cook had een prachtige redenering uitgebouwd. Het smeltwater dat in die grachten terechtkwam, zou meer warmte van de zon opnemen dan het ijs. Zo zouden die grachten langzaam zichzelf uitdiepen, tot het metersdikke ijs helemaal doorgesneden zou zijn.

In theorie zal het wel allemaal geklopt hebben, maar wij merkten er niet veel van. Waarschijnlijk gaf de zon te weinig warmte, want 's morgens was telkens ook het smeltwater van de vorige dag weer vastgevroren. Driemaal begonnen we opnieuw te hakken, telkens met minder enthousiasme. Alleen Cook en Arctowski waren niet te stuiten.

Na drie dagen kwam de commandant met een ander plan. Hij stelde voor om aan de achterkant van het schip een geul te graven naar het grote meer. Die zou drie keer zo lang moeten worden, bijna 700

meter, maar het ijs was er veel dunner. In de winter was achter het schip namelijk een grote scheur ontstaan die inmiddels weer dichtgevroren was. De breuk was nog goed te zien en nergens was het ijs dikker dan twee meter. Hoewel Cook en Arctowski zich maar met moeite lieten overtuigen, was de rest van de bemanning zo enthousiast dat we besloten diezelfde nacht nog te beginnen bij het licht van de middernachtzon.

We bepaalden de plaats waar we het ijs zouden doorzagen, zo zorgvuldig als ging het om het Suezkanaal. De oude scheur liep vanaf de Belgica in een grote boog naar links tot aan de oever van het meer. Bij het schip was ze niet breder dan acht tot tien meter, maar bij het meer verwijdde ze tot bijna honderd meter. Overal langs het traject peilden we zorgvuldig de dikte van het ijs, zodat we nergens in een te dikke laag zouden belanden. We schepten de losse sneeuw zorgvuldig weg en hakten met houwelen twee grachten uit. Toen kon het zaagwerk beginnen.

We hadden vier ijszagen. Ze bestonden uit een twee meter lang metalen zaagblad, waarop aan een van de uiteinden een dwarsbalk zat. Twee mannen duwden de zaag zo diep mogelijk door het ijs en hesen ze dan weer op, klaar voor een volgende haal. Het was beestenwerk en het ging tergend traag vooruit.

We zaagden telkens een stuk van vijftien, twintig meter in de gracht. Daarna maakten we dwars over de geul een tweede snede, zodat grote driehoeken uit de ijsplaat loskwamen. Met lange palen sleepten we de brokken weg, het grote meer in.

Het was slavenwerk. Maar iedereen leefde op. Alle kwaaltjes van de voorbije maanden, de hoofdpijn, de gezwollen benen, de vermoeidheid verdwenen als sneeuw voor de zon. Eindelijk hadden we iets om handen. Eindelijk werkten we weer en wisten we waarvoor. De kameraadschap groeide met het uur, want we beseften dat dit alleen

maar kon lukken als we allemaal samenwerkten. Ik was doodgelukkig in die dagen. Voor het eerst waren we ook allemaal gelijk aan boord. De droomwens waarvoor ik op 1 mei nog mijn eenmansbetoging had gehouden, was in vervulling gegaan. Van commandant tot lichtmatroos, we trokken allemaal aan één lijn.

We hadden ons in twee ploegen verdeeld en werkten dag en nacht door. Alleen Michotte bleef aan boord om eten te maken en op Tollefsen te passen. Na een paar dagen zagen we er wilder uit dan indianen. Onze handen deden zo'n pijn dat we ze zelfs niet meer durfden te wassen. Maar onze spieren werden met de dag sterker en zelfs de tengersten onder ons, zoals Van Rysselberghe, zagen er na een paar weken uit als worstelaars.

Op 22 januari - we waren nu al drie weken onafgebroken aan het zagen - hadden we een brede geul van meer dan 600 meter lang gemaakt. Nog een kleine vijftig meter scheidden ons van de Belgica. We raakten wel vermoeid en velen van ons waren sneeuwblind geworden. Bovendien begonnen de zagen te verslijten, zodat het metaal moeilijk door de bovenste laag zoetwaterijs sneed.

Op 30 januari stak een storm op en moesten we het werk staken. Toen de wind weer ging liggen, zagen we met ontzetting dat een nieuwe scheur was ontstaan vanaf de Belgica tot aan het grote meer. Daardoor was een reusachtige spie van onze ijsplaat losgeraakt, die onze ontsnappingsroute tot de helft van haar breedte had herleid. Bovendien draaide die plaat rond de Belgica als rond een scharnier. Het gevaar was niet denkbeeldig dat dit wrikkende blok ijs het schip zou verpletteren. De moed zonk ons in de schoenen.

Om op alles voorbereid te zijn, lieten we de sloepen neer op het ijs. Mocht de Belgica breken, dan konden we ons tenminste nog in de reddingsboten drijvende houden. Voor de rest zat er niets anders op dan het kanaal opnieuw te verbreden. Toch zagen we de toekomst zo somber

in dat de commandant een rantsoenering instelde voor brood, beschuit, margarine en suiker. Even werd er gemord, want juist bij dat zware werk hadden we eerder meer eten nodig dan minder. Maar we begrepen ook dat het nog erger zou zijn een tweede overwintering te moeten aanvatten met te weinig voorraad.

Dus begonnen we maar weer stukken uit het ijs te zagen om het kanaal breed genoeg te maken. Gelukkig ging dat heel wat makkelijker, omdat we nu aan een kant open water hadden. Cook toonde zich een echte kapitein op de drijvende ijsschotsen, maar op een keer dreef hij zo snel af dat we hem met de sloep moesten terughalen.

Op 14 februari hadden we eindelijk een bevaarbare geul tot vlakbij de Belgica. Alleen de achtersteven lag nog vast in het ijs. Dit was te dik en te taai om met zagen te lijf te gaan. We besloten het los te maken met kleine ladingen toniet. Heel kleine ladingen, want we waren wel bang dat we de schroef zouden beschadigen. Maar we hadden geen tijd te verliezen. Stel dat de geul weer versmalde of dichtvroor. Lecointe plaatste kleine staven toniet op drie, vier meter van het schip en liet ze een na een ontploffen. Racovitza merkte op dat bij elke knal de barometer aan boord een vervaarlijke daling van de luchtdruk aangaf. Erger vonden wij dat telkens een hoop vuiligheid in de lucht werd geslingerd. Want zo dicht bij het schip hadden wij tijdens ons maandenlange verblijf een vieze troep gemaakt, waarbij een mestvaalt een paradijs zou hebben geleken.

Het lukte. Na een paar ontploffingen was het schip los. Mijn hart bonsde als gek, toen de Belgica eensklaps uit het ijs brak en vrij heen en weer schommelde. Somers had intussen de ketel al gloeiend heet gestookt en terwijl eindelijk de schroef begon te draaien, steeg er een gejuich op, zoals ik er in mijn leven nog nooit een had gehoord.

Heel behoedzaam voeren we achteruit de geul in, alsof we nog even moesten wennen aan dit plots herwonnen zeemansbestaan. Vijftig

meter verderop hadden we een echte zwaaikom uit het ijs gezaagd, zodat we het schip konden draaien. Maar we hadden die zo krap uitgemeten, dat er nog even ernstig gevaar was voor de schroef, toen we dwars tussen de twee ijsplaten lagen.

Pas aan het einde van de geul, terwijl we het grote meer opstoomden, begon het tot ons door te dringen dat we vrij waren. En dat hadden we zelf gedaan. Met onze eigen handen. We drongen samen op de achterplecht en keken nog één keer naar de plek waar we bijna een jaar van ons leven gevangen hadden gezeten in het ijs. En wij, zotte, stoere jongens, we huilden van geluk.

Eindelijk vrij (14 februari 1899)

De avond van de 16e februari zaten we weer vast. We hadden de hele dag en nacht een weg gezocht door half gesmolten pakijs, van het ene open water naar het andere. Tientallen keren hadden we ijs gebroken met het gewicht van het schip. We hadden twintig mijl afgelegd in noordelijke richting en nu zaten we ineens weer vast. Even geraakten we in paniek. Laat ons in godsnaam niet opnieuw vastlopen, dachten we, smeekten we. Maar al spoedig was in de Belgica geen beweging meer te krijgen.

Rond tien uur 's avonds voelden we de deining in het ijs. De zee kon dus niet ver af zijn. Maar het schip lag nu weer geklemd tussen twee ijsplaten en nog drie lange weken bleven we daar vastzitten. Toch merkten we steeds meer beweging om ons heen. Een ijsberg vlakbij veranderde elke dag van plaats. We lagen duidelijk helemaal aan de rand van het pakijs. Begin maart konden we vanuit het kraaiennest zelfs de branding zien. En we kwamen er steeds dichterbij. De hoop groeide.

Op 10 maart riep de Gerlache iedereen samen. Hij wilde de namen van de nieuw ontdekte gebieden definitief vastleggen, vooraleer we weer de bewoonde wereld zouden bereiken. De zeestraat die we hadden bevaren, noemden we de Straat de Gerlache. De commandant sputterde eerst wat tegen, maar gaf ten slotte toe en was eigenlijk heel vereerd. Het land aan de oostkant van de Straat werd, met algemene instemming, Dancoland gedoopt. Ook Wiencke kreeg nu definitief zijn eiland en de andere eilanden, bergketens en kapen noemden we naar weldoeners van de expeditie of naar plaatsen in ons kleine landje.

Op 14 maart om twee uur 's morgens liet de Gerlache de zeilen hijsen en de stoomketels tot maximale kracht stoken. We blokkeerden de

veiligheidsventielen en gebruikten de lagedrukketel voor de hoge druk. Het was alles of niets. Of de ketel vloog in de lucht en wij erbij, of we hadden genoeg kracht om ons los te beuken. De branding was nu vlakbij. Het moest lukken, nu of nooit. Met grote kracht beukte de Belgica op het ijs voor ons. Drie uur lang voeren we onafgebroken vooruit en achteruit, terwijl we steeds grotere bressen sloegen in de laatste borstwering van ijs.

En toen, met een enorme klap brak de laatste schots in gruis en schoten we vooruit de oceaan op. Plots was alles blauw rondom ons: we waren vrij, helemaal vrij. Het schip stampte en rolde en we rolden mee heen en weer en we tierden als uitgelaten schooljongens en ik zong nog maar eens mijn hele repertoire van 't Schelleken en van Janvanrijzewijk uit volle borst en we dansten op de toppen van de golven de vrijheid tegemoet.

Epiloog

Het verhaal van Jan Van Mirlo en de Belgica was hiermee nog niet afgelopen. Op 28 maart 1899 kwamen ze in Punta Arenas aan, waar ze eindelijk weer vaste grond onder hun voeten voelden. Groot was de verbazing van de inwoners daar, die hen immers allang hadden doodverklaard. De Gerlache stuurde meteen een telegram naar België met twee woorden: Belgica - Adrien.

De zeventien overlevenden moeten er verschrikkelijk uitgezien hebben na vijftien maanden aan de zuidpool. Op weg naar Hôtel de France, waar de staf zou overnachten, haalde een verschrikte moeder haastig haar kinderen naar binnen en even verder vluchtten twee meisjes in paniek weg. Een frustrerende ervaring voor mannen die zoveel maanden lang geen vrouw hadden gezien. Maar ze genoten eindeloos van een bad, van proper linnen, van vers eten en van een bezoek aan de kapper.

De Belgica bleef een tijdje in Punta Arenas liggen. De Gerlache sloeg er nieuwe voorraden in en wist zelfs de overgebleven blikken sjutbollers aan een magazijn te verkopen.

Eind mei zette de Belgica eindelijk weer koers naar huis. Na heel wat avonturen voer het op 5 november 1899 de Schelde op en werd de bemanning er door een uitzinnige menigte onthaald. Iedereen kreeg een titel of een medaille. Jan Van Mirlo ontving de burgerlijke medaille eerste klasse. Burgemeester Jan Van Rijswijck sprak de ontdekkingsreizigers toe op het stadhuis. In zijn toespraak vermeldde hij heel in het bijzonder 'de Antwerpse volksjongen Jan Van Mirlo, die een held werd'. Vanaf het balkon groetten de avonturiers de toegestroomde bevolking. In 't Schelleken kon de vreugde niet op. De held werd in triomf letterlijk op

de handen gedragen en had bijna geen kleren meer aan zijn lijf, toen hij eindelijk bij zijn geboortehuis belandde.

Jan Van Mirlo is zijn hele leven een Antwerpse volksfiguur gebleven. Hij werkte eerst als sasmeester aan het Bonapartedok en later vond hij een job in de beroemde Antwerpse autofabriek Minerva. Maar hij bleef altijd van de zee houden en monsterde af en toe voor een paar maanden aan op een schip, onder andere op het schoolschip Mercator.

Jan Van Mirlo maakte graag goede sier en gaf veel geld uit. Toch heeft hij eigenlijk nooit financiële problemen gehad. Voor een deel dankte hij dat aan commandant de Gerlache, die een belangrijke geldsom had uitgezet, waarvan de opbrengst jaarlijks werd verdeeld onder de overlevenden van de Belgica. Toen Jan als laatste overbleef, ontving hij zelfs de hele rente.

Hij stierf in Boechout op 3 juni 1964, bijna 87 jaar oud. Tot in zijn laatste dagen vertelde hij aan al wie het horen wilde over zijn avontuur aan de zuidpool. Op zijn naamkaartjes had hij laten drukken: Jan Van Mirlo - ontdekkingsreiziger.

Deel II

De wetenschappers van de Belgica

De missie van de Gerlache

(dit is een bewerking van artikels die eerder in Eos, Kijk en Zonneland verschenen)

Op 16 augustus 1897 vertrok commandant Adrien de Gerlache met de Belgica naar het toen nog nauwelijks bekende Antarctica. De expeditie overwinterde als eerste binnen de zuidpoolcirkel, nadat het schip - mogelijk ongewild - was vastgeraakt in het pakijs. Aan boord waren ook zes wetenschappers. Die verzamelden een onvoorstelbare hoeveelheid wetenschappelijk materiaal waarvan de rapporten ook nu nog als referentiemateriaal gelden.

Eind vorige eeuw was een expeditie naar Antarctica heus geen vanzelfsprekendheid. Dat er een continent binnen de zuidpoolcirkel lag, daar was de toenmalige wetenschappelijke wereld wel van overtuigd. Men leidde dat onder andere af uit de enorme ijsbergen die zeelui in de zuidelijke zeeën ontmoetten. Die konden alleen maar ontstaan uit landijs. Toch had, afgezien van een paar uit de koers geslagen robbenjagers en walvisvaarders, niemand het zuidpoolcontinent al echt gezien, laat staan bezocht. De enige min of meer wetenschappelijke reizen die tamelijk diep in het zuiden waren doorgedrongen (de Amerikaan Charles Wilkes in 1838, de Fransman Dumont d'Urville in 1840 en de Brit James Ross in 1840-1842) hadden hier en daar wel land gezien of vermoed en waren zelfs een enkele keer aan land geweest. Maar hun meegebrachte relaas was zo ontgoochelend dat de internationale gemeenschap een halve eeuw lang nog nauwelijks interesse betoonde voor Antarctica. Als er al

wat te halen viel, kon dit alleen maar ten koste van veel te zware inspanningen. Pas nadat het Zesde Internationaal Geografisch Congres halfweg 1895 in Londen de noodzaak beklemtoonde om de afgebroken draad van het antarctisch wetenschappelijk onderzoek na een halve eeuw weer op te nemen, groeide vernieuwde interesse voor het zuidpoolonderzoek.

Het was in dit klimaat dat Adrien de Gerlache zijn expeditie voorbereidde. Hoewel zijn aanvankelijke drijfveer wellicht het avontuur, het ontdekken van nieuwe continenten was, begreep hij al gauw dat alleen een ambitieus en zorgvuldig voorbereid wetenschappelijk programma hem in staat zou stellen voldoende fondsen bij elkaar te brengen om de reis mogelijk te maken. Met de steun van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap, verscheidene Belgische universiteiten en de Koninklijke Belgische Academie te Brussel werd een uitgebreid wetenschappelijk lastenboek samengesteld, al had men tegelijk ook oog voor een commercieel en zelfs een patriottisch doel.

Aan de vooravond van de twintigste eeuw hadden alle natuurwetenschappen wel iets te verwachten van het zuidpoolonderzoek. Op de eerste plaats waren de aardrijkskundigen geïnteresseerd in het project. De expeditie zou uitsluitsel kunnen geven over het bestaan van het zuidpoolcontinent en de grenzen ervan minstens gedeeltelijk in kaart kunnen brengen. De geologie verwachtte rots- en bodemmonsters, zowel van de zeebodem als van het vasteland. Men was er immers op gebrand de geologische samenstelling van het antarctisch continent te ontrafelen en de gelijkenissen met gesteenten in andere continenten te onderzoeken. Op het einde van de 19e eeuw zochten wetenschappers naar materiële bewijzen voor de continententheorie van Lowthian Green, volgens dewelke de afkoelende aardkorst de vorm van een tetraëder - een meetkundige figuur bestaande uit vier gelijkzijdige driehoeken - zou aannemen. Drie van de toppen

daarvan lagen in Afrika, China en Noord-Amerika. De vierde top zou dan Antarctica moeten zijn met het Andesgebergte als een van de ribben van de tetraëder. Door zeepeilingen in het gebied tussen Zuid-Amerika en Antarctica zou de Belgica deze theorie kunnen bevestigen of ontkrachten.

Een andere belangrijke opdracht van de expeditie had te maken met het bepalen van de magnetische zuidpool. Het was meer dan vijftig jaar geleden sinds de expeditie van James Ross de laatste magnetische metingen aan de zuidpool had gedaan en er waren sterke aanwijzingen dat de magnetische pool sindsdien van plaats was veranderd. Dit probleem van de aardfysica was op zich al voldoende belangrijk om een zuidpoolexpeditie te verantwoorden. Tegelijk zou ook de atmosferische elektriciteit (met verschijnselen als het zuidpoollicht) worden onderzocht en zou men metingen doen van de zwaartekracht om de afplatting van de aarde te berekenen.

Van groot praktisch en wetenschappelijk belang zouden de weerkundige waarnemingen worden. Eigenlijk wist men nauwelijks iets over temperatuur, luchtdruk en hoeveelheid neerslag in de antarctische gebieden. Wel was men er toen al van overtuigd dat een inzicht in het weer aan de zuidpool een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren tot het begrijpen van weersystemen over de hele wereld. Ook oceanografisch onderzoek stond op het programma. Men hoopte vooral informatie te verzamelen over de heersende zeestromingen in de antarctische zeeën. Ook het bepalen van de fysische en chemische eigenschappen van het oceaanwater binnen de zuidpoolcirkel waren gewenst. De wetenschappers wilden ook graag meer informatie over de diepte van de zee en het doordringen van het zonlicht.

Het onderzoeksgebied dat misschien wel het meest tot de verbeelding sprak, niet alleen van de wetenschappers, maar vooral ook van het grote publiek, was de biologie. Eigenlijk wist men zo goed als

niets over de flora en fauna van het zuidpoolgebied, afgezien dan van de robben, walvissen en pinguïns (vetganzen zoals men die toen noemde) die door de robbenjagers al eerder waren opgemerkt. Maar de Belgica kreeg ook alle vangstapparatuur mee om er de zeefauna mee te bestuderen. Van de planten die op het antarctisch continent zouden groeien, wist men eigenlijk helemaal niets. Elke nieuwe informatie was dus welkom.

Om dat ambitieuze wetenschappelijke programma te realiseren, beschikte commandant Adrien de Gerlache over zes wetenschappers.

Georges Lecointe, de eigenlijke kapitein van het schip, was verbonden aan het Militair Instituut voor Cartografie en had ook gewerkt aan het Astronomisch en Meteorologisch Instituut van Parijs. Hij zou tijdens de expeditie instaan voor de aardrijkskundige en astronomische waarnemingen, het in kaart brengen van nieuwe gebieden en de hydrografie.

Henryk Arctowski was een Pool die zich aan de universiteit van Luik had gespecialiseerd in chemie en geologie. Hij nam deel aan de Belgica-expeditie als geoloog, oceanograaf en meteoroloog. Vooral het idee een aaneengesloten reeks weerkundige waarnemingen binnen de zuidpoolcirkel te kunnen uitvoeren, sprak hem als wetenschapper erg aan. Opmerkelijk in dit verband is dat hij in een brief aan de Gerlache van 8 maart 1897 al aandringt op het belang van een overwintering voor de continuïteit van zijn meteorologische waarnemingen. Dat bewijst in elk geval dat de mogelijkheid van een overwintering in het pakijs of op het zuidpoolcontinent al voor de afreis overwogen werd en wellicht niet zo per ongeluk is gebeurd als de Gerlache het in zijn boek Quinze mois dans l'Antarctique wil doen uitschijnen.

Emile Danco nam aan de expeditie deel als geofysicus en vervolmaakte zich voor de afreis in deze materie onder andere in de observatoria van Ukkel, Saint-Maur (Parijs) en Wilhelmshaven en aan het

Geografisch Instituut van Wenen. Hij zou zich onder andere bezighouden met optische verschijnselen zoals halo's en luchtspiegelingen en met de magnetische waarnemingen. De zwakke gezondheid van Danco - hij had een hartziekte - maakte zijn deelname al van bij het begin problematisch. Hij zou uiteindelijk van uitputting sterven tijdens de overwintering. Zijn wetenschappelijk werk werd nadien onder andere door Lecointe overgenomen.

Emile Racovitza was een Roemeen die in Frankrijk dier- en plantkunde studeerde. Hij had in 1896 gedoctoreerd aan de Sorbonne bij de beroemde zoöloog Henri de Lacaze en vervulde vervolgens zijn legerdienst in Roemenië. Na een diplomatieke tussenkomst van de Belgische overheid werd hij van verdere dienst vrijgesteld om aan de expeditie te kunnen deelnemen. Hij had al eerder onderzoek gedaan op zeefauna en was uiteraard de geschikte man om het zoölogisch en botanisch onderzoek aan boord van de Belgica voor zijn rekening te nemen.

Antoine Dobrowolski scheepte pas op het allerlaatste moment in op de Belgica als wetenschappelijk assistent en hulpmeteoroloog. Hij ontpopte zich echter tijdens de reis als een gewetensvol en nauwgezet waarnemer en zou trouwens na zijn terugkeer carrière maken als directeur van het Observatorium van Warschau.

Frederick Cook ten slotte kwam pas in Rio aan boord van de Belgica als scheepsarts en fotograaf. Hij zou echter niet alleen instaan voor de medische verzorging van de opvarenden, maar ook belangrijk wetenschappelijk werk leveren met zijn opmerkelijke observaties over de gezondheid, het gedrag en de geestesgesteldheid van de opvarenden tijdens de overwintering en de poolnacht. Cook had al heel wat ervaring met poolreizen op Groenland en in de Arctische wateren. Hij zou later claimen dat hij op 21 april 1908 als eerste de noordpool bereikte, een prestatie die betwist werd door Peary. Tot op vandaag is de zaak niet

helemaal uitgeklaard.

Behalve de zes wetenschappers en de commandant zelf was ook de Noor Roald Amundsen aan boord van de Belgica als tweede luitenant. Hoewel hij geen enkele wetenschappelijke opleiding had en meer geïnteresseerd was in het avontuur en ook wel in het commerciële belang van de zuidpool, was hij een uitstekende zeeman en een expert in de navigatie. Aan boord van de Belgica leerde hij bij wijze van spreken het vak van poolreiziger. De daar opgedane ervaring heeft hem ongetwijfeld geholpen bij zijn eigen zuidpoolexpeditie waarmee hij op 14 december 1911 als eerste de geografische zuidpool bereikte, nauwelijks een goede maand voor Robert Falcon Scott hetzelfde deed en, diep ontgoocheld, op de terugweg omkwam. Dit is nog altijd een van de meest dramatische momenten uit het zuidpoolonderzoek.

De overtocht van Antwerpen naar Antarctica

Een bewogen reis

De Belgica vertrok uit Antwerpen op 16 augustus 1897. Het werd een valse start, want het schip moest een dag later al in Oostende aanleggen met motorpech. Het was daar trouwens dat Dobrowolski aan boord kwam. Op 23 augustus volgde dan de definitieve afreis. Via Madeira en Rio de Janeiro (waar Cook aan boord kwam) zette de Belgica koers naar Vuurland. Op 14 januari 1898 verliet de expeditie Stateneiland en daarmee ook de bewoonde wereld. Veertien maanden lang zouden ze geen enkel contact meer kunnen hebben met de buitenwereld. Op dat moment waren er 19 opvarenden op de Belgica.

Nauwelijks een week later, op 22 januari en met de Zuidelijke Shetlandeilanden in zicht, viel het eerste slachtoffer. De Noorse lichtmatroos Wiencke werd tijdens een zware storm door een golf overboord geslagen en verdronk. Meteen was de Belgica in een rouwstemming gedompeld.

Toch waren de daaropvolgende weken zowat de meest productieve van de hele expeditie. Vanuit Hughes Bay voeren ze een onbekende zeestraat binnen - de latere Straat de Gerlache - waar ze dag aan dag nieuwe eilanden ontdekten en in kaart brachten. Nog steeds getuigen de officiële namen zoals de eilanden Luik, Brabant, Gent en Antwerpen van de Belgische aanwezigheid daar. Er is trouwens ook een Vlaanderenbaai, terwijl de namen van de twee overleden reisgezellen vereeuwigd werden in eiland Wiencke en Dancoland. Bijna drie weken lang zeilde de Belgica kriskras door deze Straat. Verscheidene keren gingen ze er aan land om cartografische peilingen te doen, bodemmonsters te nemen of flora en fauna te bestuderen.

Op 12 februari 1898 verlieten ze dit gebied via het Lemairekanaal

en voeren langs de rand van het pakijs verder zuidwestwaarts de Bellinghausenzee in. Mist en drijvend ijs maakten de tocht moeilijk en voortdurend moesten ze met meerderen tegelijk op de uitkijk staan om botsingen met onderzeese riffen of drijvende ijsbergen te vermijden. Op de middag van 15 februari overschreed de Belgica de zuidpoolcirkel. Een dag later konden ze een glimp opvangen van Alexander Eiland dat al in 1821 door Von Bellinghausen was ontdekt.

Maar de Gerlache wilde nog verder zuidwaarts en zocht een weg door het pakijs heen. Hoewel de zomer op zijn eind liep, maakte de commandant op 28 februari gebruik van een scheur in het pakijs om nog een heel eind zuidelijker te stomen. Zowel de wetenschappers als de bemanning morden, want ze waren bang niet meer terug te kunnen en verplicht te worden te overwinteren. Op 1 maart 1898 bevond de Belgica zich op 71°31' zuiderbreedte, het meest zuidelijke punt dat ze varend zouden bereiken. Op dat moment sloot het pakijs zich om hen heen en de dalende temperatuur laste de schollen muurvast aan elkaar.

De volgende drie weken probeerde de bemanning nog te ontsnappen uit het pakijs, maar op 20 maart was het duidelijk dat ze verplicht zouden zijn er te overwinteren. Van de nood een deugd makend, probeerden ze zich zo comfortabel mogelijk te installeren. Al spoedig bleek uit de dagelijkse plaatsbepalingen dat er drift op het ijs zat en dat het schip met de ijsschol ronddreef. Op 16 mei bereikten ze zo hun meest zuidelijke positie: 71°36' zuiderbreedte.

Op 17 mei kwam de zon voor het laatst boven de horizon en begon de poolnacht die zeventig dagen zou duren. Frederick Cook observeerde de manschappen en stelde vast dat de meesten depressief werden. Eind mei werd Emile Danco ziek en op 5 juni stierf hij. Hij werd in zee begraven via een gat, gehakt in het pakijs. Het werd een van de dieptepunten van de overwintering.

Naarmate de winter vorderde, ging de bemanning aan scheurbuik

lijden. Tollefsen, een van de lichtmatrozen, werd krankzinnig. De gezondheidstoestand van iedereen verzwakte en pas toen Cook hen kon verplichten het wansmakelijke pinguïnvlees te eten, trad beterschap in.

Hoe slecht ze er ook aan toe waren, de hele periode bleven de wetenschappers hun waarnemingen voortzetten. Ze hakten gaten in het ijs om peilingen uit te voeren en water- en slijkstalen te nemen. Ze deden plaatsbepalingen, waarnemingen van poollicht en halo's om de zon en de gebruikelijke meteorologische waarnemingen van temperatuur, wind en neerslag.

Toen de zomer kwam, groeide de hoop. Maar het pakijs loste zijn greep maar traag en in januari begon de bemanning - bang voor een fatale tweede overwintering - op initiatief van Cook een geul in het twee meter dikke ijs te zagen in de hoop langs daar te kunnen ontsnappen naar de open zee. Na verscheidene mislukkingen slaagden ze erin zich een uitweg te zagen via een bijna zevenhonderd meter lange geul.

Op 15 februari 1899 slaagt de Belgica erin met volle stoomkracht een open meertje te bereiken, maar een dag later zit het schip alweer vast in het pakijs. Nog een maand lang zouden ze dag in, dag uit moeten vechten tegen het ijs, maar op 14 maart bereikten ze eindelijk de open zee. Het blauwzwarte water rondom hen is een verademing voor hun ogen die een jaar lang alleen maar de felle weerkaatsing van het ijs hadden gezien. Op 28 maart 1899 bereikten ze Punta Arenas, waar iedereen hen allang dood waande.

De Straat de Gerlache aan de zuidpool

Een indrukwekkend resultaat

Na de triomfantelijke ontvangst in Antwerpen op 5 november 1899 kon het wetenschappelijk werk beginnen. Duizenden bladzijden waarnemingen en tonnen wetenschappelijk materiaal, monsters van gesteenten en water, dieren en planten werden over diverse universiteiten verdeeld om onderzocht te worden. Er werd een Commissie van de Belgica opgericht onder leiding van luitenant-generaal Brialmont, waarin diverse universiteiten en wetenschappelijke instituten vertegenwoordigd waren, naast natuurlijk de wetenschappers die aan boord van de Belgica hadden gezeten. Vanaf 1901 begon men met de publicatie van de resultaten onder de titel Expédition antarctique belge. Résultats du voyage du S.Y. Belgica en 1897-1898-1899 sous le commandement de A. de Gerlache de Gomery. Het zou veertig jaar duren voor het laatste boekdeel, het negende, verscheen. Het geplande tiende deel over de antropologie is nooit verschenen.

Wereldwijd wordt erkend dat de Belgica-expeditie een enorme bijdrage heeft geleverd aan de wetenschappelijke studie van Antarctica. Zij was de eerste die een aaneengesloten reeks meteorologische waarnemingen deed binnen de zuidpoolcirkel. Toen in 1994 een gedeeltelijk Belgische expeditie van radioamateurs op Peter I-eiland neerstreek, het eiland dat het dichtstbij de plek ligt waar de Belgica destijds overwinterde, bleken er nog altijd geen recentere weergegevens te zijn voor die streek dan degene die onder de Gerlache waren verzameld. Die gaven een gemiddelde temperatuur van -9,4°C. De hoogste temperatuur werd genoteerd op 7 december 1898 en bedroeg 2,5°C. Het koudst was het op 8 september 1898 met -43,1°C. Arctowski schreef er een uitgebreide bijdrage over, al stelde hij terecht dat het

onderzoeksgebied te klein was om er algemeen geldende conclusies voor het klimaat op het antarctisch continent uit te kunnen trekken. Interessant is dat ook Dobrowolski een paar bijdragen schreef over de structuur en de vorming van ijskristallen en over de bewolking aan de zuidpool. Een jaar lang had hij dagelijks urenlang vorm en structuur van de wolken waargenomen en bestudeerd.

Op aardrijkskundig gebied bracht de Belgica-expeditie nauwkeurige opmetingen mee van voorheen nog onbekend gebied in en rond de Straat de Gerlache. Bovendien toonde ze aan hoe onbetrouwbaar de kaarten waren die vorige expedities hadden gemaakt van Hughes Baai, Trinity Eiland en Graham Land. Tijdens het verblijf in het pakijs ontdekte de expeditie een continentaal platform met een gemiddelde diepte van 500 meter dat in het noorden plotseling 1500 meter diep dook. Samen met onder andere sedimentonderzoek leverde dat het eerste, zij het onrechtstreeks bewijs voor het bestaan van een groot antarctisch continent.

Zo'n zevenhonderd rotsmonsters, verzameld tijdens landingen op eilanden in de Straat de Gerlache, toonde aan dat die eilanden van vulkanische oorsprong waren. Het aantal stalen was te klein om een gedetailleerde geologische kaart van het gebied op te stellen, maar toch waren er voldoende gegevens om een betrouwbaar algemeen geologisch beeld te schetsen. Toen Arctowski deze gegevens publiceerde, waren al gegevens van andere, latere expedities bekend en die bleken de gegevens van de Belgica alleen maar te bevestigen. Arctowski kon als eerste stellen dat Alexander Land, Graham Land, Danco Land en Louis-Philippe Land samen de kust vormden van een groot antarctisch schiereiland dat met het antarctisch continent verbonden was. Arctowski lanceerde ook de hypothese dat de brug die het Andesgebergte met Antarctica verbond, een grote boog maakte tussen Kaap Hoorn en de Zuidelijke Shetlandeilanden. Op de plaats waar de meeste geologen van die tijd

deze onderzeese brug verwachtten, had de Belgica immers een bekken gevonden met diepten tot 4000 meter. Zijn hypothese zou pas vele jaren later bevestigd worden door nieuwe peilingen en theoretische ondersteuning krijgen van Wegeners theorie over de continentendrift.

Op oceanografisch gebied leverde de expeditie de eerste gegevens over het zoutgehalte en de temperatuur van het zeewater op verschillende diepte in de antarctische oceaan. Zo stelde men een duidelijke gelaagdheid van het zeewater vast, dat blijkbaar moeilijk mengde. Ook de dichtheid van het water werd aan boord van de Belgica bepaald. Ten slotte leverde de expeditie ook vele gegevens op over warme zeestromingen die vanuit het noorden het zuidpoolgebied binnendrongen. Ook het pakijs werd zorgvuldig bestudeerd, zowel wat de vorming ervan betreft als de drift en het kruien van het ijs.

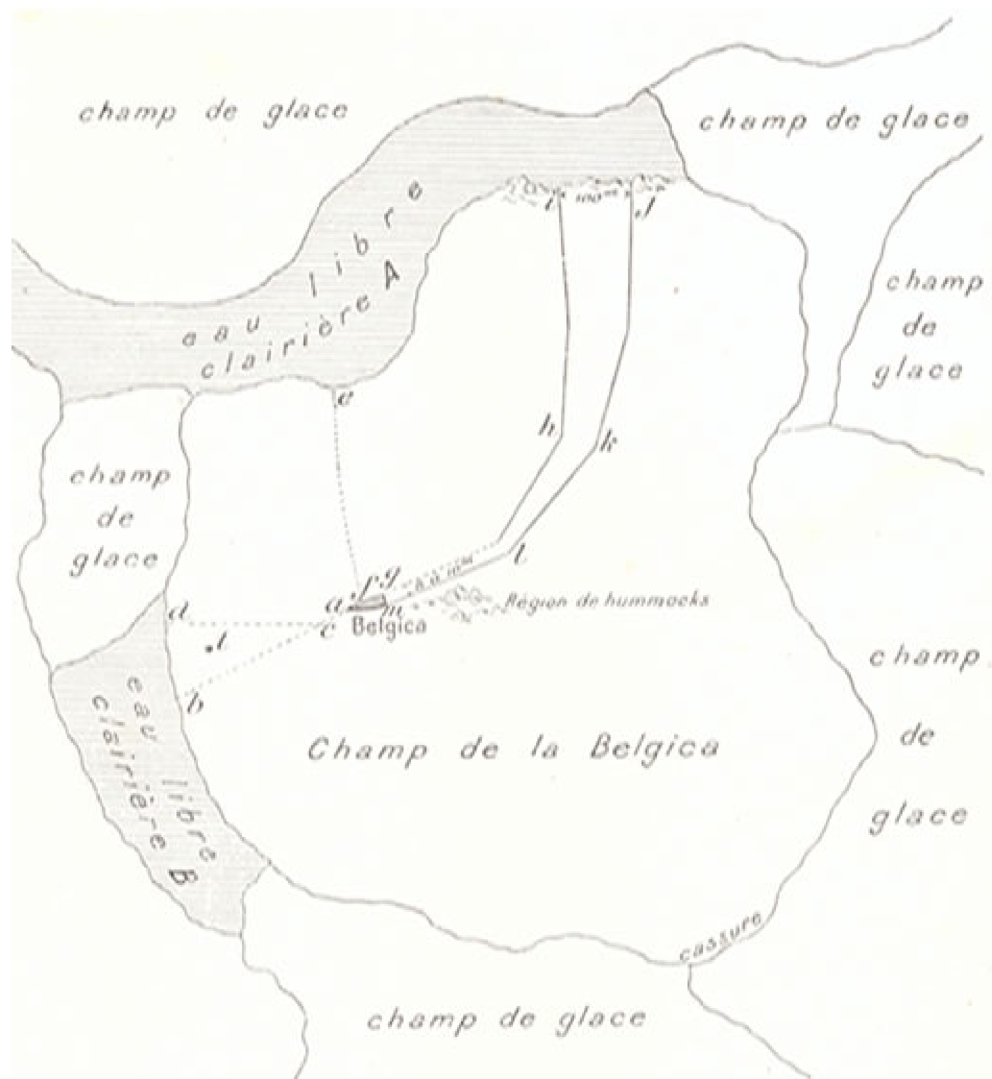
Racovitza bracht van de kusten langs de Straat de Gerlache de (reeds bekende) meest zuidelijk bloeiende plant, het grasje Aira antarctica mee. Daarnaast echter ontdekte hij tal van cryptogame planten (met verborgen bloeiwijze) en een belangrijk aantal nog totaal onbekende wieren, mossen en korstmossen. In elk geval werd dankzij de Belgica-expeditie duidelijk dat er op botanisch gebied aan de zuidpool meer te beleven viel dan men tot dan had aangenomen.

Nog veel belangwekkender was het zoölogisch materiaal. Afgezien van de grote zoogdieren en vogels was de fauna van Antarctica volslagen onbekend. Bij de landdieren vond men een aantal onbekende insecten, zoals de Belgica antarctica, behorend tot de familie van de dansmuggen. Verder allerhande mijten, sneeuwvlooien en vier soorten draadwormen. De Belgica bracht ook skeletten of geprepareerde balgen mee van talloze vogelsoorten. Er werden vier soorten robben waargenomen, waarvan huiden, geraamten of foetussen werden meegebracht. Racovitza was ook de eerste die vaststelde hoe goed de vetlaag isoleert die robben onder hun huid hebben zitten. Hij stelde vast dat een gedode rob, zelfs bij een

buitentemperatuur van -20°C, na 24 uur nog steeds lauw is.

Racovitza deed ook veel waarnemingen over het gedrag van walvissen zoals bultrug en blauwe vinvis, maar bestudeerde ook kleinere soorten zoals butskop of Noordse vinvis en een enkele orca. De expeditie leverde verder materiaal op over 327 echte zeedieren, waarvan er 188 voor het eerst door wetenschappers werden gezien.

Samenvattend kan je zeggen dat de Belgica-expeditie een nieuw tijdperk van antarctisch onderzoek heeft ingeluid en de basis heeft gelegd voor een volle eeuw wetenschappelijk werk aan de zuidpool. Dat het belang van deze expeditie internationaal nauwelijks gekend is, heeft wellicht te maken met het veel te bescheiden karakter van Adrien de Gerlache zelf. In tegenstelling tot velen na hem, vond hij het zelfs niet nodig de Belgische vlag te planten op de door hem ontdekte gebieden. Zelfs Frederick Cook had zich daar tijdens de expeditie al over verwonderd.

Vast in het ijs: het plan voor de geul

In de ontdekkingsgeschiedenis van de zuidpool heeft België een niet onbelangrijke rol gespeeld. De expeditie van Adrien de Gerlache was een van de eerste die met puur wetenschappelijke bedoelingen naar het witte continent voer. Tot dan hadden alleen verdwaalde schippers of robbenjagers een glimp van Antarctica opgevangen. De geleerden aan boord van de Belgica leverden een belangrijke bijdrage aan het zuidpoolonderzoek. Lecointe, Racovitza, Arctowski en Cook publiceerden talrijke studies over de zuidpool. Daarbij kwamen allerhande disciplines aan bod zoals aardrijkskunde, geologie, astronomie, magnetisme, weerkunde, oceanografie, geneeskunde, dier- en plantkunde. Cook schreef ook een boek over de indianen van Vuurland.

Nogal wat internationale werken over de geschiedenis van het zuidpoolonderzoek zijn geneigd de Belgische bijdrage in slechts enkele regels af te handelen of, erger nog, helemaal te vergeten. Toch kan niemand ontkennen dat de Belgica de leerschool is geweest voor twee belangrijke poolonderzoekers: Roald Amundsen, de tweede luitenant van de Belgica, bereikte met drie gezellen op 14 december 1911 als eerste de geografische zuidpool na een barre tocht op ski's met door honden getrokken sleden. De scheepsarts van het Belgische schip, Frederick Cook, trok in 1908 naar de noordpool en beweerde dat hij op 21 april van dat jaar als eerste op de geografische pool stond. Eerst werd hij daarvoor geëerd, maar later trok men zijn beweringen in twijfel en werd hij van opzettelijke vervalsing van gegevens beschuldigd. Toch vindt Cook tot vandaag nog verdedigers die aan de hand van zijn nota's en

berekeningen trachten te bewijzen dat hij wel degelijk de noordpool bereikte, of op zijn minst te goeder trouw dacht ze bereikt te hebben.

Na het avontuur van de Belgica duurde het tot 1958 - het Internationaal Geofysisch Jaar - voor België de draad van het zuidpoolonderzoek weer opnam. In dat jaar trok Gaston de Gerlache de Gomery, een zoon van Adrien, naar Antarctica en richtte er de Koning Boudewijnbasis op.

Een hele tijd lang had België geen geld meer voor zelfstandig zuidpoolonderzoek. Wetenschappers van Belgische universiteiten sloten af en toe nog wel aan bij een internationale expeditie. Het enige wat aan de zuidpool de herinnering aan de Belgica nog levend hield, waaraan de geografische namen in en rond de Straat de Gerlache.

Daar kwam pas sinds 2009 verandering in. Sindsdien beschikt België opnieuw over een wetenschappelijk station in Antarctica. Het station, dat de naam Prinses Elisabethbasis kreeg, en ter gelegenheid van het Internationale Pooljaar 2007/2008 gebouwd werd, draait volledig op duurzame energie. De onderzoeksbasis ligt op 180 kilometer van de voormalige Koning Boudewijn-basis. Meer info daarover vind je op www.hetlaatstecontinent.be.

De geschiedenis van de ontdekking van de zuidpool

Tot het einde van de 19e eeuw was de zuidpool een witte vlek op de wereldkaart. Uit verwarde verhalen van verloren gevaren walvisvaarders en avonturiers wist men hooguit dat er een groot en koud land moest liggen, bedekt met ijs. Toch waren die zeelui uit de 17e en 18e eeuw niet de eersten die een glimp van het grote zuidland konden opvangen. Daarvoor moeten we nog duizend jaar verder teruggaan in de geschiedenis. Rond 650 na Christus vertelden de Maori's op Nieuw-Zeeland een verhaal over een oorlogskano, onder leiding van Ui-te-Rangiora, die zuidwaarts was gevaren tot de oceaan bevroor. Toen dat verhaal ook in de westerse wereld bekend raakte, ontstond daar de mythe van het Terra Australis, een reusachtig continent aan de onderkant van de aarde. Filosofen en wetenschappers waren er zeker van dat dit continent moest bestaan, al was het alleen maar om de aarde in evenwicht te houden.

De eerste die echt naar de Terra Australis op zoek ging, was de Engelse zeevaarder Sir Francis Drake die van 1577 tot 1580 met een schip rond de wereld voer. Maar toen hij eenmaal door de Straat van Magellaan was gevaren, dreven noordelijke winden hem weg van zijn doel. Daar was hij waarschijnlijk niet eens zo treurig om, want hij verzeilde op de kusten van Peru waar hij vele Spaanse schepen met goud kon plunderen. Een paar jaar later, in 1586, voer een andere Engelsman Thomas Cavendish ook onder Zuid-Amerika door, maar ook hij slaagde er niet in een glimp van het zuidland op te vangen.

In het midden van de 18e eeuw nam de mythe van het grote

zuidcontinent steeds fantastischer vormen aan. In veel landen fantaseerde men er op los over hoe groot dit zuidland wel was en hoe rijk. Het land dat daar als eerste zijn vlag zou kunnen planten, zou misschien wel het rijkste land ter wereld worden. Met die gedachte in het achterhoofd zette James Cook, alweer een Engelsman, in 1772 tijdens zijn tweede expeditie met het schip Resolution koers naar het zuiden. Hoewel hij tot een stuk voorbij de zuidpoolcirkel voer, zag hij alleen maar bevroren zee, maar geen land. Vanaf dan was hij ervan overtuigd dat Australië, Nieuw-Zeeland en de punt van Zuid-Amerika de meest zuidelijke landmassa's op aarde waren.

Tussen 1760 en 1900 waagden steeds meer robbenjagers zich in de zuidelijke zeeën uit puur geldgewin. Amerikanen, Britten, Argentijnen, Australiërs, Zuid-Afrikanen, Nieuw-Zeelanders, Duitsers en zelfs Noren stuurden schepen met bonkige mannen die niet huiswaarts keerden voordat ze het hele ruim hadden gevuld met huiden van pelsrobben. Geen wonder dat de zuidelijke pelsrobben hierdoor bijna uitgeroeid werden. Ook op walvissen werd gejaagd, al bracht dat minder op.

Slechts af en toe vertrok een schip zuidwaarts met wetenschappers aan boord en met als enige doel meer te weten te komen over dit onbekende continent. Tussen 1819 en 1821 voer de Russische admiraal Fabian Gottlieb von Bellinghausen met twee schepen, de Vostok en de Mirny rond Antarctica. Hij gaf zijn naam aan de Bellinghausenzee ten westen van het Antarctisch schiereiland, waar hij het Peter I-eiland ontdekte. Hij was wellicht de eerste die een stukje van het vasteland van Antarctica heeft gezien.

In dezelfde periode voer ook de Engelse officier Edward Bransfield rond in de zuidelijke poolzeeën. In januari 1820 zette hij voet aan wal op King George-eiland aan het puntje van het schiereiland en op Deception-eiland een beetje verderop. In zijn logboek schreef hij dat hij in het zuiden hoge bergen zag, bedekt met sneeuw.

Twintig jaar later, tussen 1837 en 1840 was een Fransman aan de beurt. Jules Dumont d'Urville bereikte eerst het pakijs ten zuiden van Argentinië, maar raakte er niet doorheen. In januari 1840 slaagde hij er wel in te landen aan de Adéliekust (op 140° oosterlengte) waar hij meteen de Franse vlag plantte.

Rond die tijd voer daar ook nog de Amerikaan Charles Wilkes rond die zijn naam gaf aan Wilkesland en de Engelsman James Clark Ross die de Ross Zee en de Ross-ijsbarrière (Ross Ice Shelf) ontdekte. Het is via die ijsbarrière dat zowel Amundsen als Scott later hun voettocht naar de zuidpool zouden aanvatten.

Rond 1900 kwamen de ontdekkingsreizen pas goed op gang. De laatste witte vlekken van de kaart waren verdwenen sinds het binnenland van Afrika in kaart gebracht was. Alleen Antarctica bleef nog grotendeels onontdekt. In 1885 riep het Geografisch Congres Antarctica uit tot belangrijkste onderzoeksgebied.

In 1897 vertrok dan de Belgische expeditie onder leiding van Adrien de Gerlache met het schip de Belgica naar de zuidpool. Het is deze expeditie waar dit hele boek over handelt. Zij gingen de geschiedenis in als de eersten die in het zuidpoolijs moesten overwinteren nadat hun schip was vastgevroren in het pakijs van de Bellinghausenzee. Ze zaten vast van maart 1898 tot maart 1899. Een jaar later al volbracht Carsten E. Borchgrevink de eerste geplande overwintering aan land op Cape Adare.

In 1902 trachtten Robert Falcon Scott, Edward Wilson en Ernest Henry Shackleton, allemaal Engelsen, voor het eerst de zuidpool te bereiken. Ze legden meer dan vijfduizend kilometer af en bereikten 82° zuiderbreedte, maar werden daar gedwongen terug te keren, onder andere wegens gezondheidsproblemen. In 1908 probeerde Shackleton het nog eens, maar strandde op 180 km van de pool. Ondervoed en ziek moest hij alweer rechtsomkeert maken.

Intussen was het echt een wereldwijde wedstrijd geworden om als eerste de zuidpool te bereiken. Zo'n prestatie zou immers enorm veel prestige opleveren voor het land van de ontdekker. In 1911 waren twee mannen vastbesloten als eerste op de zuidpool te staan: de Engelsman Robert Falcon Scott en de Noor Roald Amundsen. Vrijwel gelijktijdig vertrokken ze allebei vanaf de rand van de Ross-ijsbarrière: Scott vanuit Cape Evans aan de oostzijde, Amundsen vanuit de Bay of Wales aan de westzijde van de ijsvlakte. Om de transantarctische bergen over te trekken, kozen ze elk een andere gletsjer om nadien over de ijskap naar de geografische zuidpool te reizen. De reis van Amundsen verliep vrij voorspoedig en hij bereikte met vier compagnons als eerste mens ooit de zuidpool op 14 december 1911. Scott daarentegen had alle pech van de wereld, zowel met het weer als met zijn materiaal. Toen ook hij met zijn vier makkers op 17 januari 1912 de zuidpool bereikte, ontdekte hij daar de resten van Amundsens kamp. Diep ontgoocheld vatten ze de terugtocht aan, maar kwamen - na 2.575 km ploeteren door de sneeuw - allemaal om toen de winter uitzonderlijk vroeg inviel.

Toen Shackleton het succes van Amundsen en de pech van Scott vernam, wilde hij nog één keer terug naar het poolgebied. Het werd een groots opgezette expeditie die over de pool van de Weddellzee naar de Rosszee zou trekken. Maar zijn schip, de Endurance, bleek niet zo duurzaam als zijn naam deed vermoeden, want hij raakte gevangen in het pakijs van de Weddellzee en het schip werd verpletterd door de drijvende ijsschotsen. De bemanning kon zich gelukkig in veiligheid brengen op Elephant-eiland.

Het zou nog tot 1957 - het Internationaal Geofysisch Jaar - duren eer de oversteek van het zuidpoolcontinent echt werd volbracht. De British Commonwealth Trans-Antarctic Expedition onder leiding van Sir Vivian Fuchs legde toen in 99 dagen 4000 kilometer af van de Filchner Ice Shelf tot McMurdo Sound. Ze gebruikten daarbij wel voertuigen en

werden bevoorraad door vliegtuigen. Deze expeditie bewees meteen dat er maar één continent onder het poolijs stak en geen twee losse eilanden zoals sommigen dachten.

Later is de oversteek nog meerdere keren gemaakt. In 1997 presteerden de Belgen Dixie Dansercoer en Alain Hubert het nog eens op ski's het continent over te steken. Dankzij steeds betere uitrusting en communicatie was dit echter eerder een sportieve dan een wetenschappelijke expeditie.

Bijlagen

De bemanning

Bij het binnenvaren van het zuidpoolgebied bestond de bemanning van de Belgica uit:

- Adrien de Gerlache de Gomery (°Hasselt 2/8/1866), Belg, commandant.
- Georges Lecointe (°Antwerpen 29/4/1869), Belg, kapitein.
- Roald Amundsen (°Borje, Noorwegen, 16/7/1872), Noor, 2e luitenant.
- Jules Melaerts (°Brussel 21/6/1876), Belg, 3de luitenant.
- Henri Somers (°Rijsel 21/2/1863), Belg, 1e machinist.
- Max Van Rysselberghe (°Elsene, 19/12/1878), Belg, 2e machinist.
- Henryk Arctowski (°Warschau, Polen 15/7/1871), Pool, geoloog, oceanograaf en meteoroloog.
- Frederick Cook (°Callicoon, USA, 10/6/1865), Amerikaan, dokter.
- Emile Danco (°Mechelen 29/11/1869), Belg, fysische waarnemingen.
- Antek Dobrowolski (°Dworchowitse, Polen, 6/6/1872), Pool, assistent-meteoroloog.
- Emile-Georges Racovitza (°Jassy, Roemenië, 15/11/1868), Roemeen, zoöloog en botanicus.
- Jan Van Mirlo (°Antwerpen 12/7/1877), Belg, lichtmatroos.
- Gustave Dufour (°Mons 12/12/1876), Belg, lichtmatroos.
- Louis Michotte (°Brussel 6/11/1868), Belg, steward, kok.
- Adam Tollefsen (°Hakestad, Noorwegen, 3/3/1866), Noor, lichtmatroos.
- Hjalmar Johansen (°Moss, Noorwegen, 25/2/1872), Noor,

scheepstimmerman.

- Johan Koren (°Fredriksstad, Noorwegen, 4/10/1879), Noor, lichtmatroos.

- Engebert Knudsen (°Porsgrund, Noorwegen, 26/2/1876), Noor, lichtmatroos, zeilmaker.

- Carl-Auguste Wiencke (°Christiania, Noorwegen, 22/8/1877), Noor, lichtmatroos.

Belgische plaatsnamen in Antarctica

- Albert Lancaster (kaap) 64°51' Z 63°44' W
(naar de directeur van de meteorologische dienst van de Koninklijke Belgische Sterrenwacht van Ukkel)
- Allo (berg) 63°58' Z 61°48' W
(naar de directeur-generaal van het Bestuur van de Zeemacht)
- Andvord (baai) 64°50' Z 62°39' W
(naar Rolf Andvord, Belgisch consul te Christiania, nu Oslo)
- Anna (kaap) 64°35' Z 62°26' W
(naar de echtgenote van Robert Osterrieth)
- Antwerpen (eiland) 64°33' Z 63°35' W
(naar de provincie en stad die de expeditie financieel steunden)
- Auguste (eiland) 64°04' Z 61°37' W
(naar de vader van Adrien de Gerlache)
- Azuur (baai) 65°04' Z 63°35' W
(naar de kleur van de baai bij schemerlicht)
- Bob (eiland) 64°56' Z 63°26' W
(naar de roepnaam van Robert Fréderic, neef van Adrien de Gerlache)
- Börgen (baai) 64°45' Z 63°30' W
(naar Karl Börgen, Duits astronoom van het Observatorium van Wilhelmshaven en leraar van Emile Danco)
- Brabant (eiland) 64°15' Z 62°20' W
(naar de provincie die de expeditie financieel steunde)
- Brialmont (baai) 64°16' Z 61°00' W
(naar luitenant-generaal Brialmont, officier van de Genie en, als voorzitter van de Koninklijke Academie van België een vurig

voorstander van de expeditie)

- Brooklyn (eiland) 64°39' Z 62°05' W

(naar de woonplaats van Frederick Cook in de USA)

- Brugmann (bergen) 64°02' Z 61°55' W

(naar Georges Brugmann, consul-generaal van Noorwegen en Zweden in Brussel en mecenas van de expeditie)

- Bryde (eiland) 64°52' Z 63°02' W

(naar Johan Bryde, vertegenwoordig van de expeditie in Sandefjord, Noorwegen)

- Bulcke (berg) 64°29' Z 62°37' W

(naar een belangrijke Antwerpse reder)

- Buls (baai) 64°23' Z 62°19' W

(naar Charles Buls, burgemeester van Brussel)

- Cavelier de Cuverville (eiland) 64°41' Z 62°38' W

(naar de admiraal die de superieur was van Georges Lecointe tijdens diens stage bij de Franse marine)

- Charlotte (baai) 64°33' Z 61°39' W

(naar de verloofde van Georges Lecointe)

- Christiania (eiland) 63°57' Z 61°27' W

(naar de hoofdstad van Noorwegen, nu Oslo, waar Adrien de Gerlache veel steun kreeg)

- Cloos (kaap) 65°07' Z 64°00' W

(naar Christian Cloos, Belgisch consul te Frederikshavn in Denemarken)

- Cobalescou (eiland) 64°11' Z 61°39' W

(naar de Roemeense geoloog die Emile-Georges Racovitza opleidde)

- Cruls (eilanden) 65°11' Z 64°32' W

(naar Louis Cruls, Belgisch astronoom en directeur van het observatorium van Rio de Janeiro)

- Danco (land) 64°42' Z 62°00' W

(naar Emile Danco, expeditielid belast met de magnetische waarnemen, die op 5 juni 1898 van uitputting stierf tijdens de poolnacht)

- Danebrog (eilanden) 65°03' Z 64°08' W

(naar de Deense vlag, omwille van de steun die Adrien de Gerlache kreeg van Denemarken)

- De Ronge (eiland) 64°43' Z 62°41' W

(naar de vice-voorzitter van de Club Africain, pleitbezorger van de expeditie)

- de Trooz (kaap) 64°24' Z 64°06' W

(naar Jules de Trooz, minister van Binnenlandse Zaken en Openbaar Onderwijs, die de Commissie van de Belgica oprichtte en later de resultaten van de expeditie publiceerde)

- Delaire (eiland) 64°33' Z 62°12' W

(naar Julien Delaire, secretaris van het Propagandacomité van Luik)

- du Fief (gebergte) 64°52' Z 63°28' W

(naar Jean du Fief, secretaris en stichter van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap in Brussel)

- d'Ursel (kaap) 64°25' Z 62°20' W

(naar graaf Hyppolyte d'Ursel, voorzitter van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap en lid van de Kamer waar hij subsidie voor de expeditie vroeg)

- Eivind Astrup (kaap) 64°43' Z 63°11' W

(naar de Noorse explorator die Arctica verkende en bevriend was met Frederick Cook en Roald Amundsen)

- Emma (eiland) 64°36' Z 62°20' W

(naar de moeder van Adrien de Gerlache)

- Errera (kaap) 64°55' Z 63°37' W

(naar de familie Errera die de expeditie steunde)

- Errera (kanaal) 64°42' Z 62°36' W

(naar Léo Errera, professor aan de universiteit van Brussel en directeur van het Botanisch Instituut)

- Fridtjof (eiland) 64°53' Z 63°22' W

(naar Fridtjof, zoon van Johan Bryde, vertegenwoordiger van de expeditie in Sandefjord)

- Gaston (eiland) 64°28' Z 61°50' W

(naar de broer van Adrien de Gerlache)

- Gent (eiland) 64°24' Z 63°22' W

(naar de stad Gent als dank voor de verleende financiële steun)

- Gerlache (straat) 64°30' Z 62°20' W

(naar de leider van de expeditie)

- Guyou (eilanden) 65°03' Z 63°24' W

(naar Emile Guyou, Frans wiskundige die meehielp met de verwerking van de magnetische gegevens die de expeditie verzamelde)

- Harry (eiland) 64°08' Z 61°59' W

(naar Gérard Harry, directeur van de kranten Le Petit Bleu en L'indépendance Belge die propaganda voerde voor de expeditie)

- Houzeau de Lahaie (kaap) 64°30' Z 62°47' W

(naar de voorzitter van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap van België bij het vertrek van de Belgica)

- Hovgaard (eiland) 65°08' Z 64°08' W

(naar een officier van de Deense marine, lid van de expeditie van de Vega)

- Kaiser (kaap) 64°14' Z 62°01' W

(naar Georges Kaiser, pleitbezorger van de expeditie en lid van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap van België)

- Lacaze-Duthiers (kaap) 64°48' Z 62°49' W

(naar Félix Henri Lacaze-Duthiers, Frans natuuronderzoeker en professor aan de Sorbonne die les gaf aan Emile-Georges Racovitza)

- Lagrange (kaap) 64°28' Z 62°26' W

(naar Charles Lagrange, directeur van de Koninklijke Sterrenwacht van België in Ukkel, en zijn broer Eugène Lagrange, hoogleraar aan de Koninklijke Militaire School, die allebei de expeditie steunden)

- Lemaire (eiland) 64°49' Z 62°57' W

(naar Charles Lemaire, goede vriend van Adrien de Gerlache en leider van een wetenschappelijke expeditie naar Katanga)

- Liège (eiland) 64°02' Z 61°55' W

(naar de provincie Luik als dank voor de financiële hulp)

- Louise (eiland) 64°16' Z 62°23' W

(naar de zuster van Adrien de Gerlache)

- Moreno (eiland) 64°05' Z 62°18' W

(naar Francisco Moreno, Argentijns politicus die de expeditie hielp bij de tussenstop in Zuid-Amerika)

- Moureau (eiland) 65°05' Z 63°08' W

(naar T. Moureau, directeur van het Observatoire Parc Saint Maur in Parijs, die zowel Georges Lecointe als Emile Danco onderricht gaf)

- Murray (kaap) 64°22' Z 61°48' W

(naar Sir John Murray, Britse wetenschapper die deelnam aan de expeditie van de Challenger en wiens publicaties van nut waren voor de expeditie van de Belgica)

- Nansen (eiland) 64°35' Z 62°06' W

(naar de beroemde Noorse explorator Fridtjof Nansen)

- Neyt (kaap) 63°38' Z 61°48' W

(naar generaal Neyt, een van de eerste intekenaars van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap)

- Osterrieth (bergen) 64°40' Z 63°15' W

(naar Léonie Osterrieth, meter van de expeditie, die o.a. ook de ouders van Jan Van Mirlo voor zijn afwezigheid vergoedde)

- Pelseneer (eiland) 64°19' Z 62°13' W

(naar professor Paul Pelseneer, Gents zoöloog en pleitbezorger voor

de expeditie)

- Pierre Willems (kaap) 64°57' Z 63°16' W

(naar Pierre Willems, actief pleitbezorger van het Gents comité)

- Plata (doorgang) 64°40' Z 62°01' W

(naar de rivier die Argentinië en Uruguay scheidt, als dank voor onthaal en hulp)

- Rahir (kaap) 65°04' Z 63°14' W

(naar Maurice Rahir, adjunct-secretaris van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap)

- Reclus (kaap) 64°33' Z 61°47' W

(naar Elysée Reclus, een beroemde Franse geograaf)

- Renard (kaap) 65°01' Z 63°47' W

(naar de jezuïet Renard, professor aan de Gentse universiteit en pleitbezorger voor de expeditie)

- Schollaert (kanaal) 64°30' Z 62°50' W

(naar Franz Schollaert, minister van Binnenlandse Zaken toen de expeditie vertrok)

- Solvay (bergen) 64°25' Z 62°32' W

(naar de grootindustrieel Ernest Solvay, de belangrijkste mecenas van de expeditie)

- Spring (kaap) 64°18' Z 61°03' W

(naar Walter Spring, professor aan de universiteit van Luik, die Henryk Arctowski onder zijn studenten telde)

- Van Beneden (kaap) 64°46' Z 62°42' W

(naar Edouard Van Beneden, professor aan de universiteit van Luik en een van de eerste voorstanders van de expeditie)

- Van Rijswijck (kaap) 64°14' Z 62°50' W

(naar Jan Van Rijswijck, burgemeester van Antwerpen)

- Vlaanderen (baai) 65°02' Z 63°20' W

(naar het noordelijk deel van België als dank voor de steun)

- Von Sterneck (kaap) 64°04' Z 61°02' W

(naar kolonel Von Sterneck, Duits geofysicus en professor aan het Observatorium van Wenen, die Emile Danco voorbereidde op zijn werk m.b.t. het magnetisme)

- Wandel (eiland) 65°05' Z 64°00' W

(naar admiraal Carl Wandel, directeur van de Deense Hydrografische Dienst, die meehielp aan het voorbereiden van de expeditie)

- Wauwermans (eilanden) 64°55' Z 63°53' W

(naar generaal Wauwermans, voorzitter van het Aardrijkskundig Genootschap van Antwerpen)

- Wiencke (eiland) 64°30' Z 63°25' W

(naar de Noorse matroos Carl-Auguste Wiencke die op 22 januari 1898 verdronk)

- Wilhelmina (baai) 64°38' Z 62°10' W

(naar de koningin van Nederland)

- Wyck (eiland) 64°19' Z 62°06' W

(naar de burgemeester van Brooklyn, waar Frederick Cook vandaan kwam)

(Bron: Charles E. Schelfhout, de Gerlache: Drie generaties van Poolverkenners. Uitgeverij De Dijle, Sint-Martens-Latem, 1996)

Bibliografie

Het merendeel van de wetenschappelijke rapporten van de Belgica-expeditie verscheen in de reeks *Expédition antarctique belge. Résultats du voyage du S.Y. Belgica en 1897-1898-1899 sous le commandement de A. de Gerlache de Gomery*. Vol. I tot IX. (1901-1938).

Belgica: de eerste overwintering in Antarctica 1897-1899; catalogus naar aanleiding van de tentoonstelling in het Nationaal Scheepvaartmuseum in Antwerpen van 7 juli tot 13 november 1988.

Frederick A. Cook, M.D., *Through the first Antarctic Night 1898-1899*. New York (1909)

Hugo Decleir (red.), *Roald Amundsens Belgica-dagboek.* Houtekiet, 1998.

Commandant de Gerlache de Gomery, *Quinze mois dans l'Antarctique*. Bruxelles (1902).

Commandant de Gerlache, *Le premier hivernage dans les glaces antarctiques*. Bruxelles (1902).

Jos Van Hemelrijck, *De winter van de Belgica*. Radiofeuilleton in vijf wekelijkse afleveringen (1978).

Georges Lecointe, *Au Pays des Manchots*. Bruxelles (1910).

Jan Van Mirlo, *Memoires*. Typoscript in de bibliotheek van het Nationaal Scheepvaartmuseum, Antwerpen (1949).

Charles Pergameni, *Adrien de Gerlache, pionnier maritime 1866-1934*. Bruxelles (z.j.)

Charles E. Schelfhout, de Gerlache: *Drie generaties van Poolverkenners*. Uitgeverij De Dijle, Sint-Martens-Latem, 1996.

Jozef Verlinden, *Ontdekking en exploratie van de Gerlache Straat.* 2008.

Jozef Verlinden, *Poolnacht: Adrien de Gerlache en de Belgica-expeditie*. Lannoo, Tielt, 1993.

Alle boeken van Willy Schuyesmans

Alle met ePUB gemerkte boeken zijn als e-boek verkrijgbaar op www.schuyesmans.be.

De zilverrug ePUB

Averbode-Altiora, 1988.

De huilers ePUB

Averbode-Altiora, 1989.

Tand om Tand ePUB

Averbode-Altiora, 1990, 1999.

Braam ePUB

Averbode-Altiora, 1992. / ShopMyBook, 2007.

De winter van de Belgica ePUB

Averbode-Altiora, 1993 /Davidsfonds, 2005.

De bende van de mol ePUB

Averbode-Altiora, 1994, 2001.

Morgen dood ik een leeuw

Kok Educatief, 1996. - Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Ariadne ePUB

Averbode-Altiora, 1994, 1996.

Stilstaan ePUB

Averbode-Altiora,1995. - Davidsfonds, 2004.

Adieu Benjamin

Duitse vert. Stilstaan – Ars Edition, 1997. – ProBusiness, 2005.

Brand in de Tikkebossen ePUB

Averbode-Altiora, 1997.

Jan zegt nooit wat

Kok Educatief, 1998.

Middernachtzonde ePUB

Averbode,Altiora, 2001.

De ogen van de tiran

Averbode-Altiora, 2002.

Kwikloks

Averbode-Altiora, 2002.

Antigone's keuze

Davidsfonds, 2003.

Arm en rijk

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Dian Fossey: Mama Gorilla

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Mayan en Mallerik

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

De grote ontgoocheling

Die Keure Kameleonbieb, 2011.

Hoerenjong

Eigen beheer, 2013.